Қазақстан Җумһурийити Билим вә пән министрлиги тәвсийә қилған

Г.А. Көпеева
Ү.М. Дилманова

ӘХБАРАТЛИҚ-КОММУНИКАЦИЯЛИК ТЕХНОЛОГИЯЛӘР

Умумий билим беридиған мәктәпләрниң
3-синиплири үчүн дәрислик

3

баспасы
арман-пв

Арман-ПВ баспасы

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 32.973 я 72
К 69

Илмий мәслиһәтчи:
Ж.У.Кобдикова – *педагогика илимлириниң доктори.*

Қазақ тилидин тәрҗимә қилған Жалилова А.Л.

Көпеева Г.А. в.б.
К 69 **Әхбаратлиқ-коммуникациялик технологияләр.** Умумий билим беридиған мәктәпләрниң 3-синиплири үчүн дәрислик. / Г.А.Көпеева, Ү.М.Дилманова – Астана: «Арман-ПВ» нәшрияти, 2018. – 128 бәт.

ISBN 978-601-318-187-5

Дәрислик башланғуч билим бериш сәвийәсиниң «Әхбаратлиқ-коммуникациялик технологияләр (ӘКТ)» оқуш пәни бойичә үлгилик оқуш программисиға мувапиқ оқуғучиларниң яш алаһидиликлири нәзәргә елинип йезилди. Тили аддий, мәзмуни қошумчә мәлуматлар билән бейитилған.

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 32.973 я 72

© Көпеева Г.А.,
Дилманова Ү.М., 2018
ISBN 978-601-318-187-5
© «Арман-ПВ» нәшрияти, 2018

Пүткүл һоқуқлири қоғдалған. Нәширниң рухситисиз көчирип бесишқа болмайду.

АРМАН-ПВ баспасы

Шәртлик бәлгүләр

Йеңи мавзуни өзләштүрүш тапшурмилири – функционаллиқ саватлиқни қелиплаштуруш тапшурмилири

Җавап берәйли	Компьютерда орунлайли
Сәвәвини ениқлайли	Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли
Тәһлил қилип, селиштурайли	Өйдә орунлайли

Қени, ойлинайли! – Йеңи мавзуни чүшиниш үчүн алдин-ала берилидиған тапшурмилар.

Бүгүн үгинидиғинимиз: – Мавзудики өзләштүрүлидиған мәлуматлар; күтүлидиған нәтиҗиләр.

Ениқлима – Аталғулиқ ениқлимилар.

Әстә сақлаңлар! – Оқуғучиға керәклик хатирилик язмилар.

Муһим мәлумат! – Мавзуни чоңқур чүшинишкә һаҗәтлик муһим мәлуматлар.

Мана, қизиқ! – Материални оңай өзләштүрүшкә имканийәт беридиған қизиқ әхбаратлар.

СЛАЙДЛАР – Дәрисликтә диск билән иш түрлири тәвсийә қилинған. Слайдларни чапсан тепиш үчүн дискни жүкләп, слайдлар кнопкисини бесиш керәк.

АРМАН-ПВ баспасы

КИРИШМӘ

Қәдирлик достлар! Йеңи оқуш жилиниң башлиниши билән тәбрикләймиз!

Бу оқуш жилида силәр йеңи пән билән тонушисиләр. Пәнниң нами – Әхбаратлиқ-коммуникациялик технологияләр.

Әхбаратлиқ-коммуникациялик технологияләр (ӘКТ) дегинимиз – оқуш җәриянида компьютер арқилиқ электронлуқ дәрисликләрни, интерактивлиқ тахтини, Интернетни пайдилинишқа беғишланған қурал.

Дәрисликтики «Җавап берәйли», «Сәвәвини ениқлайли», «Тәһлил қилип, селиштурайли» тапшурмилирини топ ичидә, достлириңлар билән биллә орунлаш тоғра болиду. «Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли» тапшурмисини җүпүңлар билән әқиллишип, «Компьютерда орунлайли» тапшурмисини болса өз алдиңларға мустәқил орунлайсиләр. Дискта тапшурмилар билән биллә қошумчә мәлуматлар, тест тапшурмилири берилгән.

«Өйдә орунлайли» сәһиписи өзәңларниң мавзуни өйдә тәкрарлап, уни қандақ өзләштүргәнлигиңларни билиш, баһалаш үчүн берилди.

Силәргә утуқ тиләймиз!

АРМАН-ПВ баспасы

1-БАП

КОМПЬЮТЕР ВӘ ПРОГРАММИЛАР (умумий мавзу: «Җанлиқ тәбиәт»)

Ойлиниңлар!

Җанлиқ тәбиәт дегән немә?
Тәбиәтниң биз үчүн қандақ әһмийити бар?
Тәбиәтниң қандақ һадисилирини билисиләр?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 1. БИЗНИҢ ӘТРАПИМИЗДИКИ ӘХБАРАТ

Әхбарат – Информация – *Information*

Компьютер – Компьютер – *Computer*

Компьютерлик саватлиқ – Компьютерная грамотность – *Computerliteracy*

Қени, ойлинайли!

- әхбарат дегән немә?
- әхбаратниң қандақ түрлири бар?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- әхбаратни қайта ишләш;
- компьютер дегән немә?
- компьютерлиқ саватлиқ.

Сүрәтләргә қарап, әхбарат мәнбәлирини атаңлар *(1-сүрәт)*. **Булар немә үчүн әхбарат мәнбәлири болуп һесаплиниду?**

1-сүрәт. *Әхбарат елиш усуллири*

Әхбаратлар биз үчүн интайин муһим, сәвәви әхбаратларни қобул қилғанда бизниң ой вә билим даиримиз кеңийиду.

АРМАН-ПВ баспасы

Ениқлима

Әхбарат – қоршиған муһитта йүз бериватқан һадисиләр билән хәвәрләр һәққидә мәлуматлар, қоршиған муһит – **әхбарат мәнбәси**.

Биз әхбаратни қандақ алимиз (қобул қилимиз)?

Биз әхбаратни **көрүш, аңлаш, пурақ сезиш, тәм сезиш вә сипап сезиш** арқилиқ алимиз. Әхбаратни елишқа адәмниң сезиш әзалири қатнишиду. Улар: **көз, қулақ, бурун, тил** вә **терә** *(дисктики 1-слайд)*.

Әхбарат адәмгә немә үчүн һаҗәт?

Адәм әхбаратни пайдилинип, мәлум бир мәсилини йешиду. Мәсилән, тамақни йәп көргәндә униң тәмини билисиләр. Математика дәрислигидики һесапниң шәрти – әхбарат, һесапни йешиш һәрикити әхбаратни қайта ишләш дәп атилиду. Демәк, әхбаратни алимиз, һаҗәт болса қайта ишләймиз.

Ениқлима

- Әхбаратниң өзгириши униң **қайта ишлиниши** дәп атилиду.
- Әхбаратни **қайта ишлигәндин** кейин адәм уни өз муһтаҗлиғиға яритиду.

Әхбаратни қандақ қайта ишләймиз?

Әхбаратларниң көпчилигини компьютерниң ярдими арқилиқ қайта ишләшкә болиду *(2-сүрәт)*.

***2-сүрәт.** Компьютер*

Компьютер дегинимиз – әхбаратни қайта ишләйдиған вә сақлайдиған үскүнә. Әгәр компьютер билән ишләшни үгәнсәңлар, силәрниң компьютерлиқ саватиңлар қелиплишиду.

Ениқлима

Компьютерлиқ саватлиқ (ингл. *computer literacy*) – компьютерни пайдилинип, мәлуматларни оқуш, йезиш вә әхбаратни издәш йоллири.

Арман-ПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Алимларниң тәтқиқат қилишичә, оң қулақниң аңлаш қабилийити сол қулаққа нисбәтән күчлүгирәк екән. Шундақла, адәмләрниң көпчилиги гәпләрни оң қулиғи, нахшиларни болса сол қулиғи арқилиқ тиңшайду.

Муһим мәлумат!

Тәбиәттики әхбаратларниң бәзи бирлирини күндиликтики байқашлар арқилиқ қобул қилимиз.

Жавап берәйли

1. Әхбарат дегән немә? Биз әхбаратни нәдин алимиз?
2. Қандақ әхбарат мәнбәлири бар?
3. Компьютер, компьютерлиқ саватлиқ дегән немә?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә сәвәптин бизниң һаятимиз үчүн әхбарат муһим?
2. Әхбаратни қайта ишләш дегәнни қандақ чүшинисиләр?
3. Әхбаратни немә үчүн қайта ишләймиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Қандақ сезиш әзаси арқилиқ қобул қилинған әхбарат хатиримиздә көп сақлиниду? Әхбаратни қобул қилидиған сезиш әзалирини селиштуруп чиқиңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(2-слайд)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, әхбаратни пәқәт адәм пайдилинамду? Жаниварлар билән өсүмлүкләрчу?

Өйдә орунлайли

Дәрәкләр тәбиий ресурсларға ятиду. Тәбиәттики дәрәкләрниң бәзи бирлирини адәмләр пайдилиниду.

Силәр униңға мисал кәлтүрүп берәләмсиләр? Дәрәкләр һәққидә әхбаратни қандақ алдиңлар, қәйәрдин билдиңлар?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 2. БЕХӘТӘРЛИК ТЕХНИКИСИ

Бехәтәрлик – Безопасность – *Security*

Бехәтәрлик техникисиниң қаидиси – Правила техники безопасности – *Safety regulations*

Қени, ойлинайли!

- компьютер дегән немә?
- компьютер билән қандақ иш орунлаймиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- компьютер билән ишләш пәйтидики бехәтәрлик қаидилири;
- көзгә беғишланған мәшиқләрни орунлаш.

Бехәтәрлик қаидиси дегән немә?

Компьютерни буниңдин кейин көп пайдилинимиз. Шуниң үчүн компьютерда иш орунлаштин авал информатика бөлмисиниң бехәтәрлик қаидилири билән тонушуп чиқайли. Бу қаидиләрни дайим әстә сақлап, риайә қилған тоғра.

Әстә сақлаңлар!

Компьютер орунлашқан җайларда ток уруш ховупи бар! Шуңлашқа пәхәс болуш керәк.

Компьютерда иш орунлиған чағда әстә сақлайдиған бехәтәрлик техникисиниң асасий қаидилири

Информатика бөлмисигә муәллимниң рухситисиз киришкә болмайду.

Компьютерға қошулған симларни тутушқа болмайду.

Муәллимниң ярдими арқилиқ компьютерни қошуп, өчириш һаҗәт.

Рухсәтсиз меңишқа, орун авуштурушқа, артуқ иш-һәрикәт ясашқа болмайду.

Арман-ПВ баспасы

Мониторни орнидин йөткәшкә болмайду.

Иш орниға артуқ нәрсиләрни қоюшқа болмайду.

Клавиатуриниң үстигә башқа нәрсиләрни қоюшқа болмайду.

Һөл кийим, су қол билән компьютерни пайдилинишқа болмайду.

Компьютерда иш орунлиғанда тамақлинишқа болмайду.

Йеқимсиз пурақлар вә тавушлар байқалса, дәрһал муәллимгә хәвәрләш лазим.

Көзимизни һарғузмаслиқ үчүн мундақ тәләпләрни сақлаймиз:

1. Көздин мониторғичә болған арилиқ 60-70 см болуши керәк *(3-сүрәт)*.
2. Икки аяқни полға түз қоюш һаҗәт.
3. Дүмбини үстәлгә тәккүзүп, башни сәл иңиштүрүп, әркин олтириш керәк.
4. Компьютер билән иш вақтида көзгә бeғишланған мәшиқләрни орунлап олтириш лазим *(дисктики 3-слайдни қараңлар)*.
5. Балиларға компьютерда 10-15 минут вақит олтиришқа болиду.

3-сүрәт. *Компьютер алдида дурус олтириш қаидиси*

АРМАНПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Компьютер турған бөлминиң температуриси 22°С (Цельсий градус) болуши һаҗәт екән.

Муһим мәлумат!

Компьютерда иш орунлап болғандин кейин, иш орнини рәтләп, бөлмини шамаллитиш керәк.

Җавап берәйли

1. Компьютер билән иш орунлиғанда қандақ асасий қаидиләрни пайдилинимиз?
2. Көздин мониторғичә болған арилиқ қанчилик болуши шәрт?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн компьютерда иш орунлиғанда бехәтәрлик қаидисини сақлаш һаҗәт?
2. Немишкә компьютерда узақ вақит олтириш саламәтликкә зиян?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Сүрәтләрни селиштуруп, қайсисиниң тоғра олтарғанлиғини ейтиңлар. Өз пикриңларни испатлаңлар.

Компьютерда орунлайли

Компьютер алдида дурус олтириш қаидисини өзәңлар қоллинип көрүңлар. Дисктики тапшурмини *(4-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, өйдики компьютерда иш орунлиғанда бехәтәрлик қаидилирини сақлаш һаҗәтму?

Өйдә орунлайли

Мәтинни оқуп, бехәтәрлик техникиси қаидилири бузулған җүмлини ениқлаңлар.

Амир билән Дамир компьютерда биргә иш орунлап олтириду. Вақитниң қандақ өткәнлигини байқимиди. Улар 3 саат җәриянида тәнәпуссиз компьютер алдида олтириду.

АРМАН-ПВ баспасы

§ 3. КОМПЬЮТЕРНИҢ ҮСКҮНИЛИРИ

Үскүнә –
Устройство –
Device

Монитор –
Монитор –
Monitor

Клавиатура –
Клавиатура –
Keyboard

Маус –
Мышь –
Mouse

Қени, ойлинайли!

- компьютер деғән немә?
- компьютер қандақ үскүниләрдин тәркип тапиду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- компьютерниң асасий вә қошумчә үскүнилири;
- санлиқ үскүниләр.

Компьютер қандақ үскүниләрдин тәркип тапиду?

Компьютер бир нәччә үскүниләрниң жиғиндисидин тәркип тапиду *(4-сүрәт)*.

Компьютерниң **асасий үскүнилири:** системилиқ блок, монитор, клавиатура. Бу үскүниләрсиз компьютер толуқ хизмәт атқуралмайду. Қалған үскүниләр **қошумчә** үскүниләргә ятиду: Улар: маус, принтер, тавуш колонкилири, ш.о.

4-сүрәт. *Компьютерниң асасий үскүнилири*

Системилиқ блокта компьютерниң асасий хизмитини атқуридиған **процессор** (компьютерниң «мейиси») вә **хатириси** (компьютерда әстә сақлаш үскүниси) орунлашқан.

Монитор – әхбаратни экран бетигә чиқиришқа беғишланған үскүнә.

АРМАНПВ баспасы

Клавиатура – әхбаратни компьютерға киргүзүшкә беғишланған үскүнә. У һәрип, сан вә бәлгүләрни киргүзиду. Шундақла, маусниң хизмитини атқуриду. Клавиатуриниң бәзи бир клавишилириниң хизмәтлири *дисктики 5-слайдта* берилгән *(алдиңлардики клавиатуридин тепип, селиштуруп олтириңлар)*.

Маус – компьютер экранидики курсорни башқуруш үскүниси *(5-сүрәт)*. Маус оң тәрәп, сол тәрәп вә айландуруш кнопкилиридин тәркип тапиду. Сол тәрәп кнопкиси асасий, оң тәрәп кнопкиси қошумчә менюни чақириш үчүн пайдилинилиду.

6-сүрәттә берилгән үскүнә **принтер** дәп атилиду. У әхбаратни компьютердин қәғәзгә бесип чиқиришқа беғишланған.

***5-сүрәт.** Маус*

***6-сүрәт.** Принтер*

Санлиқ үскүниләргә немиләр ятиду?

Биз күндиликтики һаятта янчуқ телефонлирини, камерилар билән фотоаппаратларни пайдилинип жүримиз. **Санлиқ үскүниләр** – мәлуматларни топлаш, йәткүзүш, қобул қилиш, назарәт қилиш, сақлаш, түрләндүрүш охшаш хизмәтләр атқуридиған заманивий электронлуқ системилар. Улар билән алдидики вақитта кәңирәк тонушисиләр *(дисктики 6-слайд)*.

Әстә сақлаңлар!

Компьютер вә санлиқ үскүниләр билән ишлигәндә пәхәс болуш керәк. Үскүниләрни компьютерға қошқанда муәллимниң яки чоң адәмләрниң ярдими һаҗәт. Дурус қошулмиған үскүниләр көйүп кетиши еһтимал.

Муһим мәлумат!

Компьютер (ингл. *computer*) «һесаплиғучи» дегән мәнани билдүриду. Компьютер сөзиниң ениқлимиси дәсләпки қетим 1897-жили Оксфорд луғитидә пәйда болди.

Мана, қизиқ!

9-декабрь компьютерниң маус үскүнисиниң туғулған күни дәп һесаплиниду. Сәвәви, дәл мошу күни 1962 жили америкилиқ Дуглас Карл Энгельбарт маусни ойлап тапқан.

Җавап берәйли

1. Компьютер дегән немә?
2. Компьютерниң үскүнилирини атаңлар.
3. Санлиқ үскүниләргә немиләр ятиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн клавиатура әхбаратни киргүзүш үскүниси дәп атилиду?
2. Немә сәвәптин монитор әхбаратни экран бетигә чиқириш үскүниси дәп атилиду?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Төвәндә берилгән үскүниләрни селиштуруп, охшашлиғи билән алаһидиликлирини ениқлаңлар.

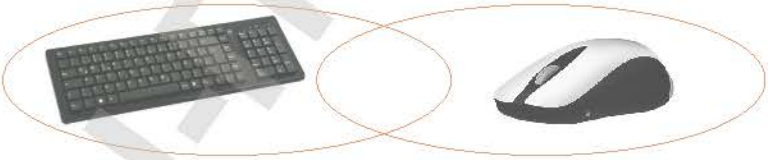

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(7-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, дукандин йеңи компьютер сетип елиш керәк болса, қандақ үскүниләрни сөзсиз сетип елиш һаҗәт?

Өйдә орунлайли

Диас билән Камиләм дукандин компьютер сетип алғанда қошумчә үскүниләрниң бирини алмай кәтти. Компьютер қандақ үскүниләрсиз хизмәт атқуруши мүмкин?

Өз пикриңларни ейтип, испатлап бериңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

§ 4. КОМПЬЮТЕРНИ БАШҚУРУШ

Башқуруш –
Управление –
Management

Иш үстили –
Рабочий стол –
Desktop

Меню –
Меню –
Menu

Қени, ойлинайли!

- компьютер әхбаратни қандақ қайта ишләйду?
- компьютер иш орунлаш үчүн немә керәк?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- программилар билән һөҗҗәтләр;
- пайдиланғучи билән компьютер арисидики бағлиниш;
- Иш үстили. Иш үстилиниң элементлирини ajритиш.

Биз әхбаратни қайта ишләйдиған қурулминиң компьютер екәнлигини билдуқ.

Компьютердики программилар дегән немә?

Компьютер хизмәт атқуруши үчүн мәхсус программилар һаҗәт. Мәсилән, компьютерда мәтинни териш, балиларға беғишланған фильмларни көрүш, уларниң тавушлирини чиқириш, сүрәт селиш вә компьютерлиқ оюнлар ойнаш үчүн түрлүк компьютерлиқ **программилар** пайдилинилиду.

Компьютерда сақлинидиған барлиқ программилар униң **программилиқ тәминатини** тәшкил қилиду. Программилиқ тәминләшниң әң асасий қисми **операциялик система** дәп атилиду.

Шәхсий компьютерларда кәң тарқалған Windows, MacOS, Linux вә башқиму операциялик системилар қоллинилиду *(7-сүрәт)*. Бу мавзуни чоң синипларда толуқтуруп қараштуримиз.

7-сүрәт. *Операциялик системилар*

Арман-ПВ баспасы

Шундақ қилип, компьютерлиқ программиларниң ярдими арқилиқ мәтинни теришкә, видеоәхбаратларни көрүшкә, уларниң тавушлирини чиқиришқа, сүрәт селишқа, компьютерлиқ оюнлар ойнашқа болиду.

Иш үстили

Өйдә һәркайсимизниң дәрис тәйярлайдиған мәхсус үстилимиз бар (8-сүрәт). У йәрдә оқуш қураллиримиз, дәптәр, китап, қәләмлиримиз туриду.

8-сүрәт. *Өйдә дәрискә тәйярлиниш орни, иш үстили*

Мошундақ иш үстили компьютерлардиму бар. Компьютер ишқа қошулғанда иш орунлашқа тәйяр экран тәсвири **Иш үстили** дәп атилиду. Иш үстилидә компьютердики *программилар, һөҗҗәтләр болиду (9-сүрәт).*

9-сүрәт. *Компьютерниң иш үстили*

АРМАН-ПВ баспасы

Иш үстилиниң асасий элементлириға **Мениң компьютерим, Севәт, Асасий меню (Ишқа қошуш)** ятиду. **Мениң компьютерим** тамғиси компьютерда ишләшкә болидиған барлиқ қурулмиларни тәшкил қилиду. Иш үстилигә күндиликтики пайдилинишқа вә көп һаҗәт болидиған **программиларни** орунлаштурған тоғра.

Пайдиланғучи өзигә һаҗәт программиларни Асасий менюда маусниң сол тәрәптики кнопкисини чекиш арқилиқ ачиду. **Меню** сөзи – силәргә бурундин тонуш чүшәнчә. Мәсилән, мәктәп ашханисида таамларниң менюси болиду. Компьютердики Меню қуридики асасий бөлүм – **Барлиқ программилар** (Все программы). Кейинки стандартлиқ программилар топини ачайли: **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Стандартлиқ** (Стандартные).

Мана, қизиқ!

Microsoft сөзи бирикмә сөздин түзүлгән: microcomputer (микрокомпьютер) вә software (программилиқ тәминләш).

Муһим мәлумат!

Операциялик система – компьютерниң ишини башқуридиған программилар жиғиндиси. У адәм билән компьютер арисида бағлиниш орнитиду.

Җавап берәйли

1. Программа дегән немә?
2. Операциялик система дегән немә?
3. Иш үстили дегән немә?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн компьютерға һәр хил программилар орнитилиду?
2. Немишкә компьютер ишқа қошулғандин кейинки экран **Иш үстили** дәп атилиду?

АРМАН-ПВ баспасы

Тәһлил қилип, селиштурайли

Өзәңларниң дәрис тәйярлайдиған иш үстилиңлар билән компьютерниң **Иш үстилини** селиштуруңлар. Охшашлиғи билән алаһидилиги немидә?

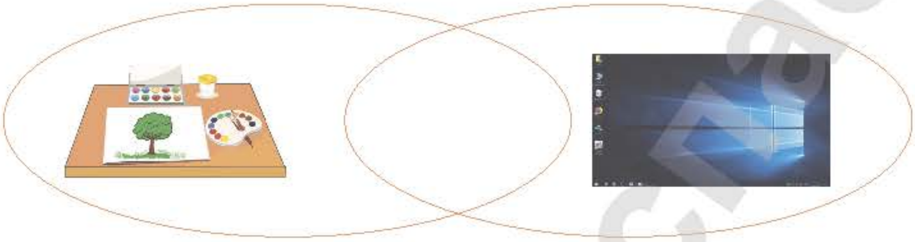

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(8-слайд)* орунлаңлар.
2. Компьютерни ишқа қошуп, Иш үстилидики элементларни диққәт қоюп қарап, әстә сақлаңлар. Улар силәргә һаҗәт болиду.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, компьютерлиқ программиларни өз муһтаҗлиқлириңларға пайдилинишни биләмсиләр? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Расул дукандин компьютерниң мониторини сетип алди. Униңға йолда хошниси Абдуҗәлил учрашти.

- Расул, салам. Нәдин келиватисән?
- Салам, Абдуҗәлил. Дукандин келиватимән, – дәп, қолидики ящикни көрсәтти.
- Һә-ә, компьютерниң Иш үстили екәнғу, мубарәк болсун! – дегән Абдуҗәлил алдираш чамдап кетип қалди.

Расул униң сөзини чүшәнмәй, ойлинип қалди.

Абдуҗәлил қандақ хаталиқ әвәтти?

Компьютерниң Иш үстили дәп немини ейтимиз?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 5. ФАЙЛЛАР ВӘ ПАПКИЛАР

Папка –
Папка –
Folder

Файл –
Файл –
File

Ечиш –
Открыть –
Open

Қени, ойлинайли!

- компьютерда қандақ ишларни орунлашқа болиду?
- компьютерға мәтин, сүрәтләрни сақлашқа боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- файл, папка вә тамғилар;
- файлни сақлаш;
- папкини түзүш.

Компьютерда әхбарат қандақ сақлиниду?

Адәм әхбаратни мейисигә сақлайдиған болса, компьютердики әхбарат хатирә үскүнисидә сақлиниду.

Әхбаратни қайси программида сақлаймиз?

Стандартлиқ программиларниң ичидики мәтинлик тәһрирниң бири – **Блокнот.**

Блокнот – мәтин билән ишләшкә беғишланған әң аддий программа. Блокнот программисини қандақту бир әхбаратни, мәсилән, телефон номерини, макан-жайни вә ш.о. мәлуматларни йезип, сақлаш үчүн пайдилинишқа болиду. Уни ишқа қошуш үчүн **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Стандартлиқ** (Стандартные) → **Блокнот** командисини орунлаймиз.

Сақланған һөҗҗәт қандақ атилиду?

Компьютер программилирида сақланған һөҗҗәт **файл** дәп атилиду.

Ениқлима

Файл (ингл. file) – әхбаратни компьютерниң хатирисидә сақлайдиған, нами бар һөҗҗәт.

Файлниң нами икки қисимдин тәркип тапиду *(10-сүрәт)*.

***10-сүрәт**. Файлниң нами, кәңәйтилиши*

Файлниң кәңәйтилиши униң түрини көрситиду. Мәсилән, .txt – text – мәтин. Файлниң түрлири билән программиларда ишләш җәриянида тонушимиз.

Папка дегинимиз немә?

Китапханида, оқуш бөлмилиридә һөҗҗәтләр папкиларға селинип, тәкчиләрдә туриду *(11-сүрәт)*. Шуниңға охшаш компьютердики файлларни топлап, папкиға селип қоюшқа болиду *(12-сүрәт)*.

Ениқлима

Папка – файллар билән башқиму папкиларни бәлгүлүк бир тәртиптә сақлайдиған орун.

***11-сүрәт**. Аддий папкилар*

***12-сүрәт**. Компьютердики папкилар*

Папкилар сүрәттә берилгән сандуқчиларға охшаш бириниң ичигә бири орунлишивериду *(13-сүрәт)*.

АРМАН-ПВ баспасы

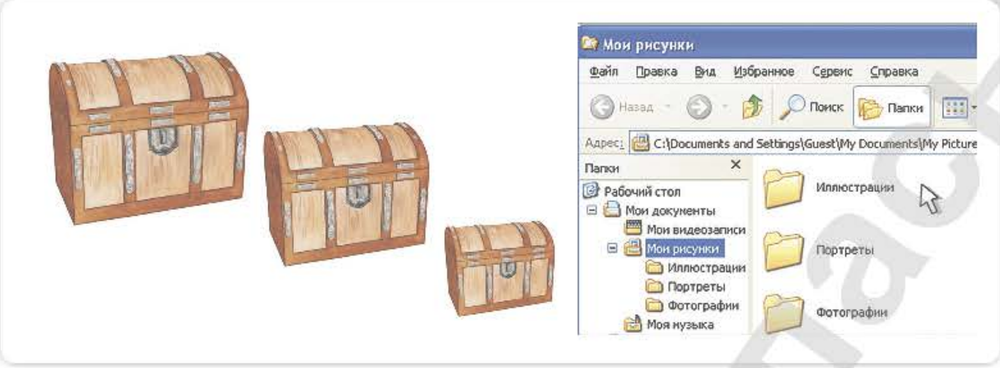

13-сүрәт. Папкиниң сандуқчиларға охшашлиғи

Папкини қандақ түзимиз?

Папкини түзүш үчүн:

- Иш үстилидә (дискта яки башқа папкиниң ичидә) таллап елинған орунға мауснин оң тәрәп кнопкисини басимиз;
- яндашма меню арқилиқ **Папка түзүш** (Создать папку) командисини орунлаймиз *(14-сүрәт)*;
- папкиниң намини язимиз;
- Enter кнопкисини басимиз.

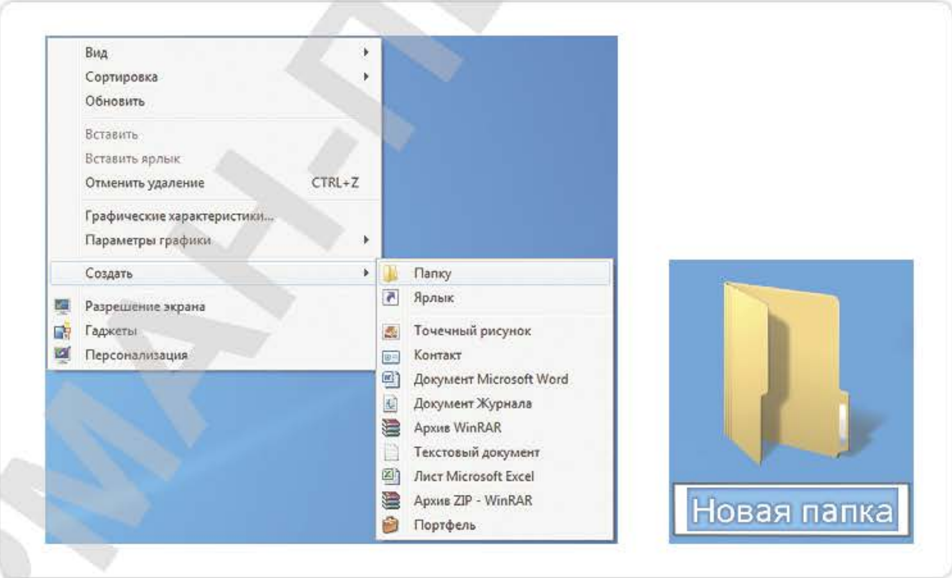

14-сүрәт. Папка түзүш

Тамға дегән немә?
У қандақ тәсвирлиниду?

Тамғиниң (ярлык) папкидин пәрқи униң сол тәрәптики төвәнки булуңида кичиккинә йөнәлдүргүчиси болиду *(15-сүрәт)*. Тамғини өчирип ташлисақму, асасий файл йоқилип кәтмәйду.

***15-сүрәт**. Тамға*

Ениқлима

Тамға – программиларни ишқа қошуш яки файлни ечиш хусусийити бар объектниң бәлгүси. Файлларға көрсәткүч түридә берилиду.

Муһим мәлумат!

- Файлниң нами 255 символдин ашмаслиғи лазим.
- Файлниң намида | \ ? : * “ < > / символлирини пайдилинишқа болмайду.

Мана, қизиқ!

«Файл» дегән сөзни пәқәт компьютерда ишләш җәриянида әмәс, шундақла күндиликтики һаятта көп пайдилинимиз. Файл дәп қәғәз һөҗҗәтләрни селишқа беғишланған пластик рәңсиз пакетниму ейтимиз.

Җавап берәйли

1. Файл дегинимиз немә?
2. Файлниң нами нәччә қисимдин ибарәт?
3. Папка дегән немә?
4. Тамға дегән немә?

АРМАНПВ баспасы

Сәвәвини ениқлайли

1. Компьютердики файлларни немә сәвәптин сақлап қоюш керәк?
2. Немә үчүн файлларни папкиларға топлап орунлаштуруш һаҗәт?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Компьютердики папкилар билән аддий папкиларни селиштуруңлар.

Охшашлиғи билән алаһидилигини дәптириңларға йезиңлар.

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(9-слайд)* орунлаңлар.
2. Иш үстилидә «Мениң аиләм» дегән нам билән папка түзүңлар. Папкиниң ичигә папка түзүп, тәкшүрүп көрүңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, компьютерда һөҗҗәтләрни папкиға салмастин сақлашқа боламду?

Өйдә орунлайли

Компьютериңларниң Иш үстилидә рәтсиз орунлашқан файлларни қандақ жиғиштуруп қоюшқа болиду?

Қандақ жиғиштурған қолайлиқ болидиғанлиғини испатлап ейтип бериңлар.

Арман-ПВ баспасы

§ 6. ПРОГРАММИЛАР ДЕРИЗИСИ

Деризә – Окно – *Window*

Программа – Программа – *Program*

Қени, ойлинайли!

- программа дегинимиз немә?
- экран бетидә программилар қандақ тәсвирлиниду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- программилар деризиси, деризиниң асасий элементлири;
- деризә түрлири;
- мәтинни Блокнот программисида териш.

Программилар деризиси дегинимиз немә?

Windows операциялик системисида ишләшкә беғишланған программилар *экранниң чегарилири билән чәкләнгән төртбулуңлуқ даирә* болуп ечилиду. Уни **деризә** дәп атайду. Блокнот программисиниң деризә кнопкилири *16-сүрәттә* толуқ көрситилгән. Сүрәткә диққәт билән қарап, кнопкиларниң намлирини ядлап елиңлар.

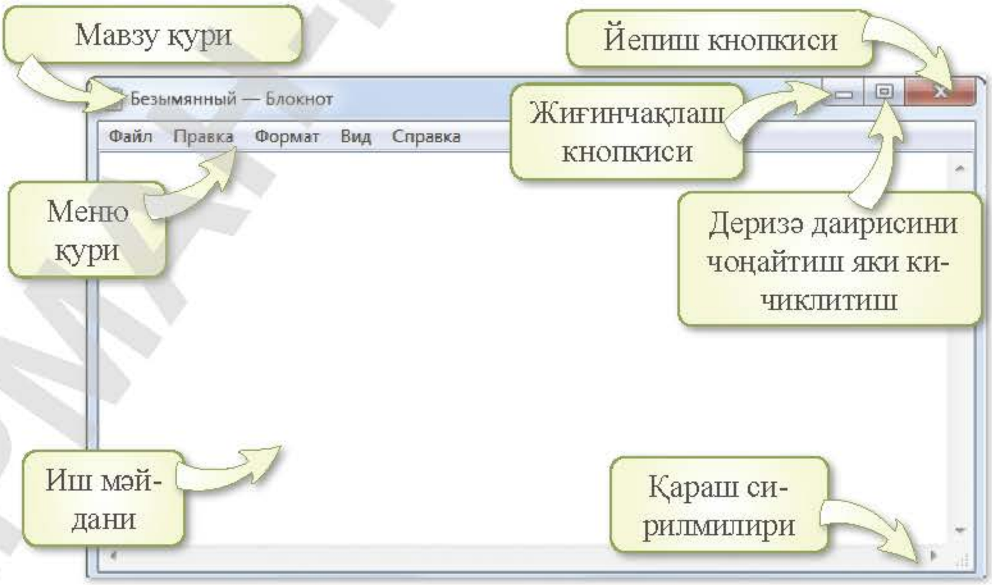

16-сүрәт. *Блокнот программисиниң деризиси*

Ениқлима

Деризә – Windows операциялик системисиниң асасий объекти.

Деризиниң бир нәччә түри бар. Улар: папка деризилири, қошумчә деризилири, диалоглиқ (сөһбәт) деризилири, ениқлима деризилири.

Ениқлима

Очуқ деризини **Alt + F4** клавишилирини тәң бесиш арқилиқ йепишқа болиду.

Бир мәзгилдә Иш үстилидә бир нәччә программиниң деризилирини ечип қоюшқа болиду. Деризиниң һәҗимини маус кнопкисиниң ярдими арқилиқ кәңлиги вә узунлуғи бойичә йоғартип, кичиклитишкә болиду.

Муһим мәлумат!

Windows-ни инглиз тилидин тәрҗимә қилғанда «деризә» дегәнни билдүрүду.

Windows операциялик системисини Microsoft бирләшмиси дәсләп 1985-жили ишләп чиқарған.

Мана, қизиқ!

Очуқ турған деризиләрниң биринчисидин иккинчисигә Alt+Tab клавишилирини тәң бесиш арқилиқ чапсан авушушқа болиду.

Җавап берәйли

1. Деризә дегинимиз немә?
2. Деризиниң қандақ түрлири бар?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә сәвәптин деризә кнопкилириниң хизмитини толуқ билиш лазим?

АРМАН-ПВ баспасы

2. Деризиниң төвәнки чегарисида орунлашқан қараш сирилмиси немә үчүн һаҗәт?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Күндиликтики пайдилинип жүргән аддий қәғәз блокнот билән Блокнот программисини селиштуруңлар. Иккисиниң охшашлиғи билән алаһидиликлирини ейтиңлар.

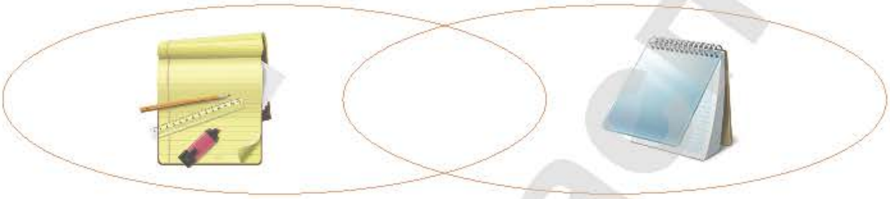

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(10-слайд)* орунлаңлар.
2. Блокнот программисини ишқа қошуп, деризә кнопкилириниң хизмәтлири билән тонушуңлар. Деризиниң һәҗимини маус кнопкисиниң ярдими арқилиқ кәңлиги вә узунлуғи бойичә йоғартип, кичиклитип тәкшүрүп көрүңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ әһвалларда компьютерда бир вақитта икки деризә билән иш орунлаш муһтаҗлиғи пәйда болиду? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Диас әмәлий тапшурма орунлаш җәриянида Блокнот деризисиниң имканийәтлири билән тонушти. У тапшурма орунлаш үчүн программини ишқа қошқанда, униң деризиси экранниң мәркизидә көрүнди.

Қандақ кнопкини бесиш арқилиқ деризә даирисини йоғартишқа болиду? Компьютерда тәкшүрүп көрүп, җававини дәптириңларға йезиңлар.

2-БАП

ТИЛ ҚУРАЛИ – СӨЗ, СӨЗ ҚУРАЛИ – ОЙ (умумий мавзу: «Яхши дегән немә, яман дегән немә?»)

АРМАН-ПВ баспасы

Ойлиниңлар!

«Адәм йүз жил яшиса, сөзи миң жил яшайду» дегәнни қандақ чүшинисиләр?

§ 7. МӘТИННИ ТЕРИШ ВӘ ТӘҺРИРЛӘШ

Мәтин –
Текст – *Text*

Тәһрир қилиш –
Редактирование –
Editing

Сақлаш –
Сохранить –
Save

Қени, ойлинайли!

- мәтин дегән немә?
- компьютерда мәтин йезишқа боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- мәтинлик тәһрирдә мәтин териш;
- мәтинни тәһрир қилиш;
- мәтинни сақлаш.

Мәтин – бизгә тонуш чүшәнчә. Өз дәрислигиңларда, синиптики қаидиләр тахтисида, гезит вә журналларда әхбаратларниң мәтин түридә берилидиғанлиғини көрүп жүрисиләр *(17-сүрәт)*.

***17-сүрәт.** Мәтин түридики әхбарат мәнбәлири*

Мәтин дегинимиз – һекайиләр, чөчәкләр, шеирлар, еланлар, тәбрикнамиләр, мәлуматлар йәнә башқиму йезиқчә әхбаратлар *(дисктики 11-слайдни қараңлар)*.

Қедимий заманларда адәмләр ташқа, яғачларға, папирусқа язған *(18-сүрәт)*. Бирақ мәтинни йезип, уни бир нәччә данигә көпәйтиш мурәккәп һәм чоң әмгәкни тәләп қилған. XIX әсирдин башлап йезиш машинилири чиқирилишқа башлиди *(19-сүрәт)*.

Һазирқи вақитта техника тәрәққий етип кәлмәктә. Шу сәвәптин мәтинни мәхсус компьютерлиқ программиларниң ярдими арқилиқ йезишқа, тәһрир қилишқа, көпәйтишкә болиду.

АРМАН-ПВ баспасы

18-сүрәт. *Ташқа йезиш*

19-сүрәт. *Йезиш машиниси*

Мәтинләр компьютерда мәтинлик тәһрирниң ярдими арқилиқ терилиду. Мәсилән, мәтинлик тәһрирләрниң бири – Блокнот программиси билән тонуш болдуқ.

Мәтинлик тәһрирниң қандақ имканийәтлири бар?

Мәтинлик тәһрирниң ярдими билән һәр қандақ мәтинни теришкә, тәһрир қилишқа, көчүрмисини бир нәччә данә қилип бесип чиқиришқа болиду. Әнди мәтинлик тәһрирниң йәнә бир түри – **WordPad** билән тонушимиз. WordPad мәтинлик тәһририни ишқа қошуш үчүн **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Стандартлиқ** (Стандартные) → **WordPad** командисини орунлаймиз.

Ениқлима

Компьютерда йезилған мәтинләрниң барлиғи **мәтинлик һөҗҗәтләр** дәп атилиду.

Ениқлима

WordPad – мәтинлик тәһрири мәтинлик һөҗҗәтләрни түзүшкә, тәһрир қилишқа, қәғәзгә бесип чиқиришқа беғишланған программа.

Мәтинни тәргәндә курсор көрситип турған йәрдин башлаймиз.

Ениқлима

Курсор – экран бетидики липилдап туридиған тик сизиқ яки маус көрсәткүчи.

АРМАН-ПВ баспасы

Мәтинлик тәһрирниң деризиси *20-сүрәттә* көрситилгән.

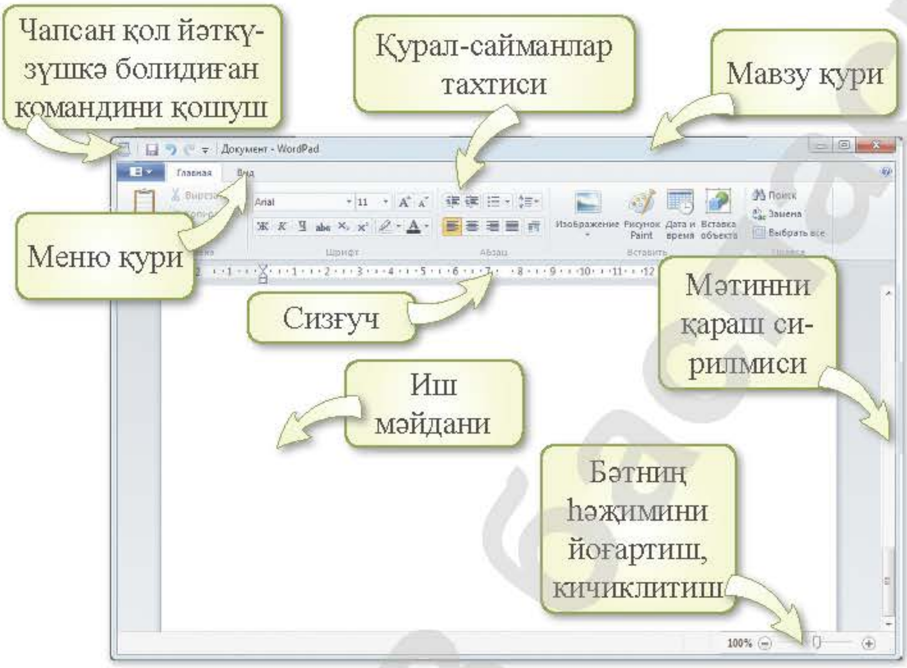

20-сүрәт. *WordPad тәһририниң деризиси*

Компьютерда мәтинни теришни әмәлий тапшурмиларни орунлаш җәриянида үгинимиз.

Мәтинни қандақ тәһрир қилиду?

Мәтинни тәһрирләш – мәтинниң хата кәткән йәрлирини түзитиш, баш һәрип билән йезилидиған сөзләрни, мәтинни териш пәйтидә қаидиләрниң сақлинишини тәкшүрүш.

Мәтинни тәһрирләш җәриянида мәхсус клавишилар комбинацияси пайдилинилиду *(дисктики 12-слайд)*.

Һөҗҗәтни қандақ сақлайду?

Һөҗҗәтни сақлаш үчүн:

1. Меню қуридин **Файл → Сақлаш** (Сохранить) яки **Файл → ... ретидә сақлаймиз** (Сохранить как) командисини орунлаймиз *(21-сүрәт)*.
2. **Һөҗҗәтни сақлаш** деризисигә һөҗҗәтниң намини беримиз. Қандақ орунда сақлаш керәк екәнлигини таллап, **Сақлаш** кнопкисини басимиз *(22-сүрәт)*.

АРМАНПВ баспасы

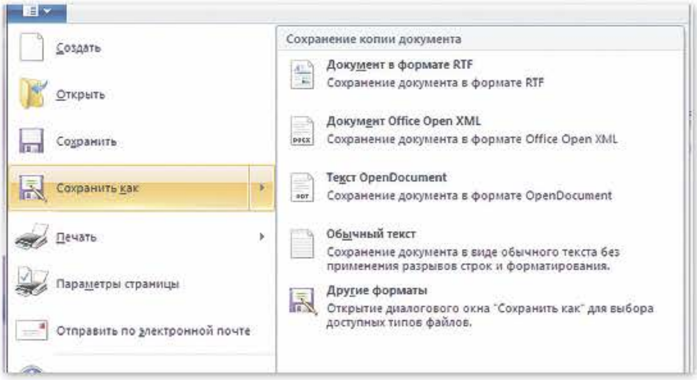

21-сүрәт. *Һөҗҗәтни сақлаш командиси*

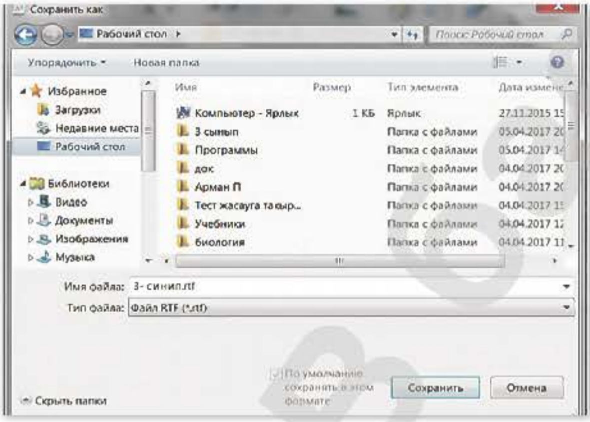

22-сүрәт. *Һөҗҗәтни сақлаш деризиси*

Әстә сақлаңлар!

Һөҗҗәтни WordPad-та сақлиғанда файлниң кәңәйтилиши – .rtf. Мәсилән: 3-синип.rtf.

Муһим мәлумат!

- Баш һәрип билән йезилидиған сөзләрни хатасиз йезиңлар.
- Икки сөзниң арисиға вә тиниш бәлгүлиридин кейин бош орун (пробел) клавишисини бесишни әстин чиқармаңлар.
- Бир қур аяқлашқанда курсор автоматлиқ һалда кейинки қурға чүшидиғанлиғини әстә сақлаңлар.
- Йеңи қурдин башлаш үчүн Enter клавишисини бесиш керәк екәнлигини унтимаңлар.

Мана, қизиқ!

Мәтинлик тәһрирниң ярдими арқилиқ мәтинлик һөҗҗәтләрни смартфонлардиму түзитишкә болиду. Униң үчүн йеңидин ечилған һөҗҗәттә мәтинниң тәһрир қилинған нусхисини сақлап, пайдилинишқа болиду.

Арман-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. WordPad мәтинлик тәһририниң хизмити қандақ?
2. Программини қандақ ишқа қошумиз?
3. Һөҗҗәт қандақ сақлиниду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн WordPad мәтинлик тәһрири дәп атилиду?
2. Немишкә һөҗҗәткә мәхсус нам берип сақлаймиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Блокнот программиси билән WordPad программисини селиштуруп, охшашлиғини вә алаһидилигини ениқлаңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(13-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, мәтинни немә сәвәптин тәһрир қилиду?

Өйдә орунлайли

Берилгән җәдвәлниң дурус җававини ениқлап, есиңларға сақлап, ядлаңлар.

№	Клавишилар	Хизмити	Хизмити дурусму?
1	HOME	Курсорни қурниң бешиға дәрһал авуштуруш	һә-ә/яқ
2	END	Курсорни мәтинниң бешиға дәрһал авуштуруш	һә-ә/яқ
3	CTRL+HOME	Курсорни қурниң ахириға дәрһал авуштуруш	һә-ә/яқ
4	CTRL+END	Курсорни бир бәт төвән чүшириш	һә-ә/яқ
5	PAGE UP	Курсорни бир бәт жуқури көтириш	һә-ә/яқ
6	PAGE DOWN	Курсорни мәтинниң ахириға дәрһал авуштуруш	һә-ә/яқ

АРМАН-ПВ баспасы

§ 8. МӘТИННИ ФОРМАТЛАШ

Форматлаш – Форматирование – *Formatting*

Көчириш – Копировать – *Copy*

Қийип елиш – Вырезать – *Cut*

Қени, ойлинайли!

- мәтинни қандақ теришкә болиду?
- мәтинни қандақ тәһрир қилимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- мәтинләрни форматлаш;
- форматлаш кнопкилири;
- алмишиш буфери;
- мәтинни алаһидиләш.

Мәтинни қандақ форматлашқа болиду?

Мәтинни форматлаш дәп шәкилләш кнопкилири арқилиқ *(3-җәдвәл)* мәтинниң шрифтлирини қеник, курсив қилиш, астини сизиш, шрифтни йоғартиш вә кичиклитиш, түрини, рәңгини өзгәртиш амаллирини ейтиду. Униң үчүн **Форматлаш әсваплириниң панелини** пайдилинимиз.

3-җәдвәл. *Форматлаш кнопкилири*

Кнопка	Хизмити	Кнопка	Хизмити
Calibri	шрифтниң түрини өзгәртиш	К	курсив йезилиш шәкли
11 A A	шрифтниң мөлчәрини өзгәртиш	Ч	астини сизип йезиш шәкли
Ж	қеник йезилиш шәкли	А	шрифтниң рәңгини өзгәртиш

Мәтинләрни шәкиллигәндә клавиатуридики клавишиларниң комбинациясини пайдилинишқа болиду: Ctrl+B – **шрифтни қениқлитиш;** Ctrl+I – *шрифтни курсив түридә йезиш;* Ctrl+U – шрифтниң астини сизип йезиш.

Мәтинни қандақ алаһидиләшкә болиду?

Мәтин парчилирини алаһидиләш усуллири:

1. Сөзни алаһидиләш үчүн һаҗәт сөзгә **курсорни** апирип, мауссниң сол тәрәп кнопкисини икки қетим чекиш керәк.

АРМАН-ПВ баспасы

2. Қурни алаһидиләш үчүн **маус көрсәткүчини** курниң бешиға апирип, мауснин сол тәрәп кнопкисини бир қетим чекимиз.
3. Мәтин парчисини алаһидиләш үчүн **курсорни** шу парчиниң бешиға апирип, мауснин сол тәрәптики кнопкисини үч қетим чекиш һаҗәт.

Алаһидиләнгән мәтинни қандақ көчиришкә, қоюшқа вә қийип елишқа болиду?

Мәтин парчилирини көчириш, қоюш вә қийип елиш үчүн:

1. Һаҗәт мәтинни алаһидиләп, курдики **Көчириш**

кнопкисини яки яндашма менюдин **Көчириш** 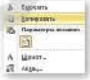 командисини таллаш арқилиқ көчиришкә болиду.
2. Көчирилгән мәтинни қоюш үчүн **Қоюш**

кнопкисини яки яндашма менюдин **Қоюш** командисини бесиш керәк.
3. Мәтинләрни қийип елиш үчүн **Қийип елиш** 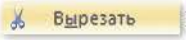

кнопкисини яки яндашма менюдин **Қийип елиш** 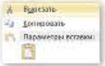 командисини таллаш һаҗәт.

Бу командиларни орунлаш җәриянида бизгә керәклик мәтин яки сүрәт өчүп кәтмәстин, **алмишиш буферида** сақлиниду. Әхбарат йеңи объектларни көчәргичә сақлинип, компьютер өчкән вақитта йоқап кетиду.

Еникклима

Алмишиш буфери – Windows объектлирини вақитчә сақлашқа болидиған компьютер оперативлиқ хатирисиниң мәхсус даириси.

Муһим мәлумат!

Ишиңларниң үнүмлүк вә чапсан болғанлиғини халисаңлар, пәқәт маусниla әмәс, шундақла клавишилар комбинациясини пайдилансаңлар болиду: Ctrl+C – мәтинни көчириш; Ctrl+V – мәтинни қоюш.

АРМАН-ПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Уйғур тилидики мәтинләрни тәргәндә Times New Roman яки Arial-ни таллиған үнүмлүк. Сәвәви, уйғур тилиниң һәриплири мошу стиль түрлиридә ениқ көрүниду.

Җавап берәйли

1. Мәтинни қандақ форматлашқа болиду?
2. Мәтин парчилирини алаһидиләш усуллири қандақ?
3. Алмишиш буфери қандақ хизмәт атқуриду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Форматлаш кнопкилири немә үчүн пайдилинилиду?
2. Мәтинни көчириш вә қоюш командилирини қандақ қоллинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Компьютерда язған мәтин билән дәптәргә язған мәтинниң охшашлиғини вә алаһидилигини селиштуруңлар.

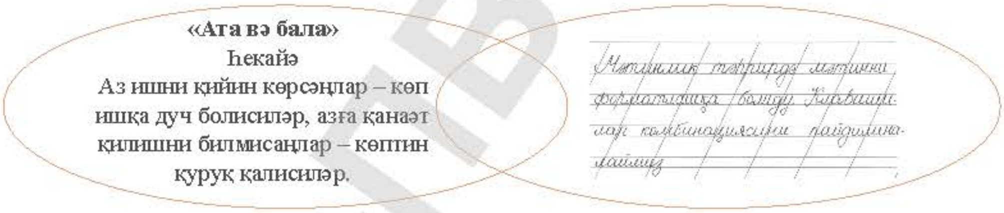

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(14-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, форматлашниң әһмийити немидә?

Өйдә орунлайли

Мәтинни оқуп, қандақ форматлаш әмәллири пайдиланғанлиғини ейтип бериңлар.

Риссам үчинчи синипта оқуйду. *Қоли бош чағда анисиға ярдәмлишиду.* Рамзат уни һойлидики мөшүкләрни қоғлашқа чақирди. ***Лекин Риссам келишмиди.***

АРМАН-ПВ баспасы

§ 9. АБЗАЦ

Абзац –
Абзац –
Paragraph

Тизим –
Список –
Lis

Қени, ойлинайли!

- мәтинләрни қандақ форматлашқа болиду?
- форматлаш кнопкилирини немә үчүн пайдилинимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- мәтинни абзацлар бойичә тоғрилаш;
- абзацта қоллинилидиған кнопкилар?

Абзац – *Enter* клавишисини бесиш арқилиқ аяқлишидиған мәтин парчиси.

Абзац кнопкилириниң хизмәтлири қандақ?

Алдинқи дәристә биз мәтинни форматлаш вақтида пайдилинилидиған кнопкилар билән тонушуп чиқтуқ. Мәтинләр билән ишләш пәйтидә уларни абзацларниң ярдими арқилиқ түзитишкә болиду *(23-сүрәт)*.

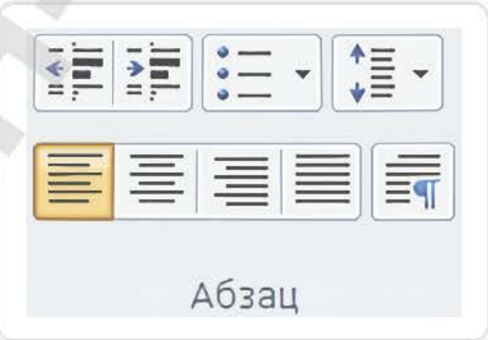

23-сүрәт. *Абзац кнопкилири*

Абзац кнопкилириниң хизмәтлири *дисктики 15-слайдта* берилгән.

АРМАН-ПВ баспасы

Абзац кнопкилирини мәтиндә қандақ пайдилинимиз?

Мәтин қурниң бешидин сол тәрәптин башлинип йезилиду. Мавзу нами оттуриға йезилиду. Мәтин тәргәндә икки тәрипи түз болуп көрүнүши үчүн, **Икки чети бойичә тоғрилаш** кнопкисини бесиш керәк. Өтүнүш хәт, эпиграф йезиш үчүн **Оң чети бойичә тоғрилаш** кнопкисини қолланған тоғра.

Тизимлар билән номерланған йолларни қандақ йезишқа болиду?

WordPad мәтинлик тәһриридә мәтинни тизим түридә теришкә болиду. Тизимда һәр бир абзац бирдәк форматлиниду вә һәр бир қур номердин яки мәхсус бәлгүдин – маркерлардин башлиниду *(24-сүрәт)*.

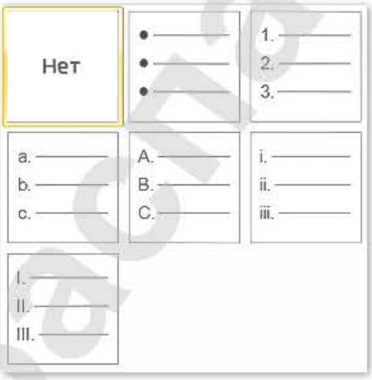

24-сүрәт. *Қурларни тизимлаш*

Муһим мәлумат!

Мәтинни териш җәриянида абзац кнопкисини йеңи йолдин башлаш пәйтидә пайдилинимиз.

Мәтиндики абзацни бәлгүләш үчүн курсорни сөзниң бешиға елип келип, Tab клавишисини басимиз.

Мана, қизиқ!

Абзац (немис. *Absatz*–чекиниш) – мәтинниң мәнаси тәрипидин бирдәк болған парчиси. Абзац баш һәрип билән йеңи қурдин сәл чекиниш арқилиқ башлиниду.

Җавап берәйли

1. Абзац кнопкилири қандақ хизмәт атқуриду?
2. Абзац кнопкилирини мәтиндә қандақ пайдилинимиз?
3. Тизимлар билән номерланған қурларни қандақ йезишқа болиду?

АРМАН-ПВ баспасы

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн мәтинни йезиш җәриянида абзацларни пайдилинимиз?
2. Немә сәвәптин тизим мәтинидики һәрбир абзацни бирдәк шәкилләш һаҗәт?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Мәтинләрни селиштуруңлар. Җүмлиләрдә абзацни тоғрилашниң қайси түрлири пайдилинилған?

Яхши сөз ташни яриду, яман сөз – башни.	Яхши сөз ташни яриду, яман сөз – башни.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(16-17-слайдлар)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Мәтинләрни йезиш җәриянида абзац кнопкилирини пайдилиниш қанчилик һаҗәт дәп ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Аминәм мәтинлик тәһрирдә төвәндики мәтинни тәрди. Мәтинни териш пәйтидә қандақ имканийәтләрни пайдиланди? Мәтиндин қандақ алаһидиликләрни байқидиңлар? Дәптириңларға йезиңлар.

1. Рәһангүл
2. Аминәм
3. Камиләм
4. Розиләм
    - Монитор
    - Системилиқ блок
    - Кулаққап
    - Клавиатура

АРМАН-ПВ баспасы

§ 10. ӘМӘЛИЙ ИШ. МӘТИН БИЛӘН ИШ

Мәтин билән иш –
Работа с текстом –
Workingwithtext

Микрофон –
Микрофон –
Microphone

Йезиқ –
Запись –
Record

Қени, ойлинайли!

- Мәтин йезишниң қандақ қаидилирини билисиләр?
- WordPad тәһририниң қандақ имканийәтлирини билисиләр?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- тәһрирдә мәтин билән иш орунлаш;
- тәһрир мүмкинчиликлирини пайдилиниш.

Биз WordPad мәтинлик тәһририниң имканийәтлири билән тонуштуқ. Шуниң үчүн мәтин билән ишләшниң қаидилирини пайдилинишни билимиз. Әмәлий тапшурмиларни орунлаш өзәңларға пайдилиқ болидиғанлиғи сөзсиз. Шуңлашқа компьютерда сәвийәлик тапшурмиларни орунлап көрүңлар.

А сәвийәси

Мақални толуқтуруп, териңлар.

1. Яхши сөз – ... .
2. Чирайлиқ үздә әмәс, ...
3. ... аилидин башлиниду.
4. ... түви – бәрикәт.

В сәвийәси

Мәтиндин өзәңларға яққан бир абзацни териңлар. Һөҗҗәткә нам берип, сақлаңлар. Толағай қандақ жан?

> Бурунқи өткән заманда чоң дәриянiң бойида Саржан дегән очи һаят кәчүрүпту. Бир күни очиниң оғли дуния ишигини ечипту. Балиға Толағай дегән исим қоюпту.

АРМАН-ПВ баспасы

Толағай жил санап әмәс, күн санап өсиду. Төрт йешида һәқиқий батурға айлинип, йәттигә кәлгәндә униң билән челишидиған адәм чиқмапту. Атиси билән биргә оға чиқип, атақлиқ очи болиду.

Бир күни улар турған җайда ямғур яғмастин, қурғақчилиқ башлиниду. Уссизлиқтин адәмләрму, малларму қийнилиду. Толағай анисидин тағлири асман пәләк, йәр җәннити Тарбағатай һәққидә һекайә аңлиған еди.

Толағай узақ йол меңип, чоққилирини қар бесип ятқан егиз тағларни учраштуриду. Уларниң ичидин егиз қариғайлиқ, қушлири сайрап, төписини булт қаплиған бирла тағ яқиду. Толағай бу тағни бөлүп елип, дүмбисигә селип, журтиға қарап қайтиду. Хәлиқ жирақта силҗип келиватқан тағни көрүп, уни көтирип келиватқан Толағай екәнлигини билиду.

(«Қазақ хәлиқ чөчиги»)

С сәвийәси

Сүрәткә қарап һекайә түзүңлар. Абзацни тоғрилаш усуллирини пайдилинип, мәтинни териңлар. Мавзу намини алаһидиләп, шрифтлирини һәр хил рәңгә өзгәртиңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

3-БАП

КОМПЬЮТЕР ВӘ АВАЗЛАР (умумий мавзу: «Вақит»)

Ойлиниңлар!

Вақит силәр үчүн муһимму?
Вақтиңларни қандақ өткүзүп жүрисиләр?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 11. АВАЗНИ ЙЕЗИШ ВӘ ОЙНИТИШ

Аваз –
Звук –
Sound

Авазни йезиш –
Запись –
Recording

Қулаққап –
Наушник –
Headphone

Қени, ойлинайли!

- аваз дегән немә?
- авазлар бизгә қандақ берилиду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- авазлиқ әхбарат;
- авазни йезиш, сақлаш вә ойнитиш.

Авазниң қандақ түрлири болиду?

Қоршиған әтрап һәр хил авазларға толған. Һаваниң гүлдүрлиши, һайванатларниң үнлири, йопурмақларниң шилдирлиши вә шуниңға охшашлар **тәбиий авазларға** ятиду.

Телевизор, телефон, қулаққап, радио, компьютер, йәни техникилиқ үскиниләр арқилиқ аңлап жүргән авазлар – **сүнъий авазлар** болуп һесаплиниду. Компьютердики аваз бизгә униң колонкилири арқилиқ йәткүзүлиду.

Авазни йезиш үчүн қандақ үскүниләр һаҗәт?

Тавушни йезиш үчүн компьютерниң қошумчә үскүнилири – **микрофон, аваз колонкиси, қулаққап** керәк *(25-сүрәт).*

25-сүрәт. *Авазни йезиш, тиңшаш үскүнилири*

АРМАН-ПВ баспасы

Авазни йезиш үчүн қандақ программа пайдилинилиду?

Аваз **Авазни йезиш** (Звукозапись) программиси арқилиқ йезилиду. Уни ишқа қошуш үчүн **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Стандартлиқ** (Стандартные) → **Авазни йезиш** (Звукозапись) командисини орунлаш керәк.

Авазни йезиш программиси ечилғандин кейин микрофон арқилиқ авазни йезишқа болиду *(26-сүрәт)*. **Авазни йезиш** деризисидә аваз йезишни башлаш вә тохтитишқа беғишланған кнопкилар орунлашқан. Авазни йезип пүткәндин кейин тохтитиш кнопкисини бассақ, авазниң йезилиш вақти көрситилиду *(27-сүрәт)*.

26-сүрәт. *Авазни йезиш программиси*

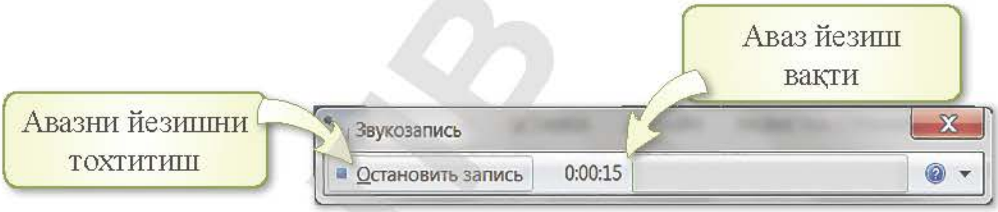

27-сүрәт. *Авазни йезишни тохтитиш*

Авазни тәйяр флешкилардин яки өз авазиңлар арқилиқ йезишқа болиду. Авазлар нахша, мәтин, һекмәтлик сөз, шеир түридә болуши мүмкин.

Йезилған авазни қандақ сақлаймиз?

Авазни язғандин кейин өчүп кәтмәс үчүн сақлаш һажәт. Авазни йезишни тохтитиш кнопкисини басқандин кейин авазни **Сақлаш деризиси** ечилиду. Аваз йезилған файлға мәхсус нам берип, **Сақлаш** кнопкисини басимиз. Йезилған авазни ойнитиш үчүн сақланған файлни таллап, мауcниң сол тәрәптики кнопкисини икки қетим чекимиз *(дисктики 18-слайдтики мәлуматни қараңлар)*.

Арман-ПВ баспасы

Әстә сақлаңлар!

Аваз файлиниң кәңәйтилиши – .wma.

Мана, қизиқ!

Авази жуқури нахшини дайим қулаққап арқилиқ тиңшаш аңлаш қабилийитини начарлитиду. Адәм қулиғи аңлимайдиған ультратавушларниң бәзи бирлири саламәтликкә зиян йәткүзүду.

Муһим мәлумат!

Тавушниң өлчәм бирлиги – **децибел** (дб).

Биз сөзләшкәндики аваз 40-50 дб болиду.

80 децибелдин жуқури тавушлар адәмгә йеқимсиз тәсир қилиду

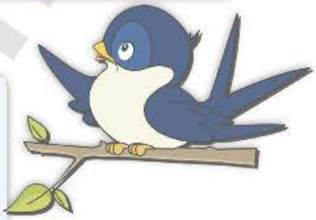

Жавап берәйли

1. Авазниң қандақ түрлири болиду?
2. Авазни йезиш үчүн қандақ ускүниләр һаҗәт?
3. Йезилған авазни қандақ сақлаймиз?
4. Аваз файлиниң кәңәйтилиши қандақ?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә сәвәптин авазлар тәбиий вә сүнъий дәп бөлүниду?
2. Авазларни язғанда микрофон билән тавуш колонкилири немә үчүн керәк?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Қулаққап билән тавуш колонкиси арқилиқ авазларниң қандақ аңлинидиғанлиғини селиштуруңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(19-слайд)* орунлаңлар.
2. Өз авазиңларни йезиңлар.
   - Авазни йезиш программисини ишқа қошуңлар.
   - Микрофонниң қошулуп турғанлиғини тәкшүрүп, Н.Варисов орунлайдиған нахшини ейтип, өз авазиңларни йезиңлар.

Турнилар

Сәпләр түзүп егиз көктә, асманда,
Учуп кәлди ана жуттин турнилар.
Қарап қалдим, қарап қалдим арманда,
Авазлири һәҗәп муңлуқ, һәҗәп муңлуқ аңлинар.
Қарап қалдим, қарап қалдим арманда,
Авазлири һәҗәп муңлуқ, һәҗәп муңлуқ аңлинар.

- Өз авазиңларни сақлап, тиңшап көрүңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, авазни йәнә қандақ үскүниләрдә йезишқа болиду? Тәбиий авазларни аңлашқа мәхсус үскүнә һаҗәтму?

Өйдә орунлайли

Кәрим дадиси билән техника сатидиған дуканға барди. У аваз йезиш, ойнитиш үскүнилирини сетип алғуси кәлди. Кәримниң қолида 3700 тәңгә ахчиси бар. Уларниң баһалири көрситилгән.

Кәримниң қандақ үскүнини алғини тоғра?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 12. АВАЗНИ ҚАЙТА ИШЛӘШ, АВАЗЛИҚ ТӘСИРАТЛАР

Авазни қайта ишләш – Обработка звука – *Sound processing*

Авазлиқ тәсиратлар – Звуковые эффекты – *Sound effects*

Қени, ойлинайли!

- аваз қандақ үскүниләр ярдими арқилиқ йезилиду?
- аваз қандақ программиниң ярдими арқилиқ йезилиду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- аваз файллирини тиңшашқа беғишланған программилар;
- авазни қайта ишләш, авазлиқ тәсиратлар.

Қандақ программилар аваз файллирини тиңшашқа беғишланған?

Windows операциялик системисида авазлиқ файлларни тиңшаш үчүн **Windows Media** ойнатқучиси яки **Windows Media Center** пайдилинилиду *(28-сүрәт)*. Башқиму көплигән ойнатқучилар бар. Әң көп таралғанларниң бири – **AIMP** *(29-сүрәт)*.

28-сүрәт. *Windows Media программиси*

29-сүрәт. *AIMP программиси*

Йезилған авазни қандақ қайта ишләймиз?

Авазни қайта ишләш үчүн униң керәк әмәс қисимини кесип ташлашқа, авазини көтирип яки пәсәйтип өзгәртишкә болиду *(дисктики 20-слайдни қара)*.

АРМАН-ПВ баспасы

Авазларни кесиш, башқиму тәсиратлар қошуш мәхсус программиларниң ярдими арқилиқ әмәлгә ашиду. Авазни қайта ишләшни **авазлиқ тәсиратлар** дәп атайду.

Муһим мәлумат!

Аваз билән ишләш үчүн Windows Media программиси билән Стандартлиқ аваз йезиш программиси пайдилинилиду.

Мана, қизиқ!

Авазларни тәтқиқ қилидиған илим акустика дәп атилиду. У (грек. *akustikas*) «аңлаймән» дегән мәнани билдүрүду.

Җавап берәйли

1. Қандақ программилар аваз файллирини тиңшашқа беғишланған?
2. Йезилған авазни қандақ қайта ишләймиз?
3. Авазлиқ тәсират дегән немә?

Сәвәвини ениқлайли

1. Йезилған авазни немә үчүн қайта ишләш һаҗәт?
2. Авазни немишкә компьютерниң ярдими арқилиқ язимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Программида йезилған аваз билән тәбиий авазни селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(21-22 слайдлар)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, файлларға аваз тәсиратлирини қошуш қанчилик муһим?

Өйдә орунлайли

Шахзат компьютердики видеони қошуп көрди, лекин авази аңланмиди. Немә сәвәптин? Авазни аңлаш үчүн қандақ үскүнә һаҗәт?

§ 13. ӘМӘЛИЙ ИШ.
АВАЗ БИЛӘН ИШ

Аваз билән иш –
Работа со звуком –
Work with sound

Роль –
Роль –
Role

Қени, ойлинайли!

- авазлиқ әхбарат дегинимиз немә?
- авазни йезиш үчүн қандақ ускунилəр һаҗәт?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- авазлиқ әхбарат билән иш орунлаш;
- авазни йезиш.

А сәвийәси

Авазни йезиш программисида тепишмақларни йезиңлар.

1. Меңиштин бир һармайду,
Күн вә түндин қалмайду.

(*Саат*)

2. Үч тили чикилдап,
Хаталашмас әққиллиқ.

(*Саат*)

3. Бир угида йәттә тухум.

(*Һәптә*)

В сәвийәси

Интернеттин шаирларниң пәсилләр һәққидә шеирини тепип, **Авазни йезиш** программисида йезиңлар.

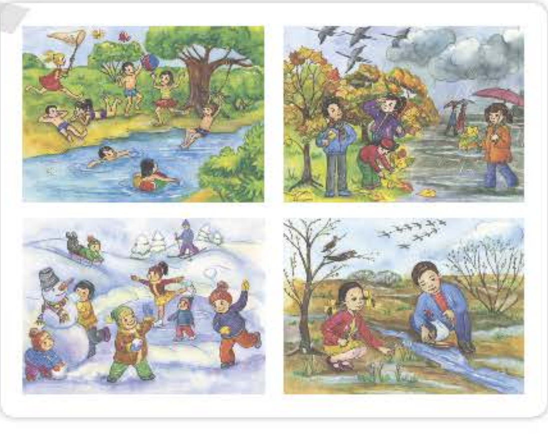

АРМАН-ПВ баспасы

С сәвийәси

1. Һекайини оқуп чиқиңлар. Рольларға бөлүнүп, Авазни йезиш программисида өз рольлириңларниң мәтинини йезиңлар. Өз һаятиңларда таш, почақ, қум яки суниң қайсиси әһмийәтлик?

Вақит һәққидә несиһәтлик һекайә

Бир данишмән бош комзәкни елип, таш билән толтуриду. Шагиртлириға:

– Комзәк толдиму? – дәп соал қойиюду.

Шагиртлири:

– Һә-ә, – дәп жавап бериду.

Андин кейин данишмән комзәккә почақни салиду. Почақ ташларниң арисидики бош йәрләрни толтуриду. Данишмән йәнә:

– Әнди толдиму? – дәп сорайду. Шагиртлири баш еғитиду.

Данишмән комзәккә қумни салиду. Қум таш билән почақ арилиридин өтүп, барлиқ бош йәрләрни толтуриду. Данишмән йәнә шагиртлиридин сорап, «һә-ә» дегән жавап алиду. Шу чағда у су қуюлған апқурни елип, комзәккә суни қуйиду. Су комзәккә кирип кетиду. Шагиртлири буни көрүп, күлиду.

Данишмән шу чағда мундақ дәйду:

– Силәргә ейтмақчи болғиним, комзәк – бизниң һаятимиз. Таш – һаятимизниң асасий қисимлири: балилар, аилә, достлар, саламәтлик. Почақ – бизгә хошаллиқ һәдийә қилидиған дуния, бирақ әң муһим нәрсә әмәс, йәни, өй, иш, машина, баһалиқ нәрсиләр вә ш.о. Қум – һәр қандақ адәм һаятида бар ушшақ-чүшәк нәрсиләр. Әгәр бешида комзәкни қумға толтурсаңлар, таш әмәс, һәтта почаққиму орун қалмас еди. Һаяттиму шундақ: ушшақ-чүшәк нәрсиләргә бар вақтиңларни сәрип қилсаңлар, әң һаҗәтлик нәрсиләргә вақтиңлар қалмайду. *(«Хәлиқ еғизидин»)*

2. Шеирда қандақ техникилар һәққидә ейтилған? Муәллип шеирни қайси заманда язған? Немә сәвәптин бу техникиларни һазир арманлимаймиз?

Һүнәр, билим бар әлләр
Таштин сарай салғузди;
Айдәк жирақ йәрләрдин,
Көзиңни ечип-жумғичә,
Чапсан хәвәр алғузди.
Атсиз қуруқ һарвуни
Миң чақирим йәрләргә,
Күн йеримда барғузди.
Адәмни қуштәк учарди;
Отунсиз тамақ пишарди,
Сусиздин услуқ ичкузди.

(Ы. Алтынсарин)

Хуласә

- Ясиған ишлириңлар өзәңларға яқтиму?
- Вақтиңларни үнүмлүк пайдилинип жүрәмсиләр?

АРМАН-ПВ баспасы

4-БАП

КОМПЬЮТЕРЛИҚ СҮРӘТЛӘР (умумий мавзу: «Бенакарлиқ»)

АРМАН-ПВ баспасы

Ойлиниңлар!

Бенакарлиқ дегән немә?
Бенакарлиқ һүнириниң бизниң һаятимиздики әһмийити қандақ?

§ 14. ГРАФИКИЛИҚ ТӘҺРИР БИЛӘН ТОНУШУШ, ҚУРАЛ-ҖАБДУҚЛИРИ

Графика –
Графика –
Graphics

Графикилиқ тәһрир –
Графический редактор –
Graphic editor

Сүрәт –
Рисунок – *Drawing*

Қурал –
Инструмент –
Instrument

Қени, ойлинайли!

- графика дегәнни қандақ чүшинисиләр?
- графикилиқ тәсвир дегән немә?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- Paint графикилиқ тәһрири;
- деризә элементлири.

Графика, графикилиқ тәсвир дегинимиз немә?

Һазирқи вақитта сүрәтләрни, графикилиқ тәсвирләрни қәғәзгә әмәс, компьютерни пайдилинип селишқа имканийәт яритилған.

Графика грекниң «язимән», «сүритини салимән» дегән сөзидин келип чиққан. Графикилиқ тәсвирләргә схемилар, диаграммилар вә башқиму геометриялик фигурилар ятиду.

Компьютерда графикилиқ тәсвирләрни түзүш қураллири: киргүзүш үскүнилири (сканер, маус, графикилиқ планшет вә ш.о) вә графика билән ишләшкә беғишланған программа (графикилиқ тәһрир).

Графикилиқ тәһрир дегинимиз немә?

Графикилиқ тәһрир – графикилиқ тәсвирләрни селишқа вә қайта ишләшкә беғишланған программа. Компьютерлик графика иккигә бөлүниду:

2D вә 3D. 2D графикиниң түрлири: растрлиқ, векторлуқ вә фрактальлиқ. Растрлиқ тәсвирләр чекитләрдин тәркип тапиду. Тәсвирниң әң кичик элементи – чекит. У **пиксель** дәп атилиду. Шуниң үчүн сүрәтләрниң һәҗимини кичиклитидиған болсақ, у чекиткә айлиниду.

Арман-ПВ баспасы

Ениқлима

Paint – растрлиқ тәсвирләр билән ишләшкә беғишланған графикилиқ тәһрир. – Paint графикилиқ тәһрирриниң бәлгүси.

Paint тәһририни ишқа қошуш үчүн **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Стандартлиқ** (Стандартные) → **Paint** командисини орунлаш керәк.

Paint-та сүрәт селиш үчүн деризиниң мәркизидики ақ рәңлик төртбулуңлуқ мәйданни пайдилинимиз. У – сүрәт селишқа беғишланған даирә *(30-сүрәт)*.

30-сүрәт. *Paint тәһририниң деризиси (Windows 10)*

Сүрәт селиш үчүн мәхсус қуралларни вә Рәңләр палитрисини пайдилинимиз. Уларниң ярдими арқилиқ өзимизгә керәк сүрәтни селип, бояшқа болиду. Сүрәтниң керәк әмәс йәрлирини өчәргүч қуралини пайдилинип, өчиришкә болиду.

Муһим мәлумат!

«Пиксель» аталғусини дәсләпки қетим 1965-жили Фредерик С. Биллингсли ойлап тапқан.

Мана, қизиқ!

Хиялидики тәсвирләрни селиш арқилиқ адәм көңлидики ғәмдин айрилиши мумкин. Бу – **арт терапия**.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Графика вә графикилиқ тәсвирләр дегинимиз немә?
2. Графикилиқ тәһрир дегән немә?
3. Paint тәһририни қандақ ишқа қошумиз?

Сәвәвини ениқлайли

1. Paint немишкә графикилиқ тәһрир болуп һесаплиниду?
2. Немә үчүн Paint-та сүрәт селиш үчүн деризиниң оттурисида турған ақ рәңлик төртбулуңлуқ мәйданни пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Сүрәтләрни селиштуруңлар. Сүрәт селиштики алаһидиликләр билән охшашлиқларни атаңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(23-слайд)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

«Вақит өтүши билән қәғәзгә сүрәт селиш һаҗәтсиз болиду» дегән ой-пикир билән келишәмсиләр?

Өйдә орунлайли

«Мениң мәктивим» мавзусида Бибинур сүрәтни графикилиқ тәһрирдә салған. Бибинур қандақ қуралларни пайдиланди?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 15. СҮРӘТЛӘРНИ САҚЛАШ ВӘ ЕЧИШ

Түзүш –
Создать –
Create

Қурал-сайманлар –
Инструменты –
Instruments

Қени, ойлинайли!

- графикилиқ тәһрир дегинимиз немә?
- Paint тәһририниң қандақ қураллирини билисиләр?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- сүрәтни сақлаш вә ечиш;
- сақланған сүрәтниң кәңәйтилиши.

Компьютерда сүрәт селиш үчүн немә қилиш керәк?

Paint графикилиқ тәһририни ишқа қошқандин кейин, униң деризиси ечилиду.

Йеңидин сүрәт селиш үчүн **Paint**-ниң кнопкисини бесип, **Түзүш** (Создать) командисини таллаш керәк.

Қурал-сайманлар тахтисидин **Қериндашни** таллап, сүрәт селиш мәйданида мауසниң сол тәрәптики кнопкисини чекиш арқилиқ халиған сүрәтни селишқа болиду *(31-сүрәт)*.

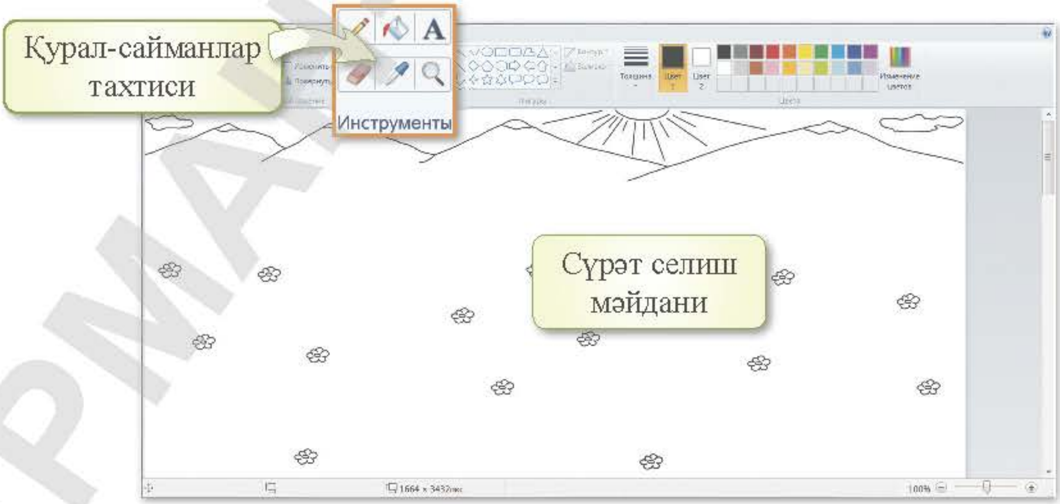

31-сүрәт. *Paint тәһририниң деризиси*

АРМАН-ПВ баспасы

Қурал-сайманлар тахтисидики өчәргүч қуралини пайдилинип, артуқ сизиқларни өчиришкә, түзитишкә болиду *(диск, 24-слайд)*. Селинған сүрәтни өз ихтияримизчә бояшқа болиду. Әнди селинған сүрәтни сақлашни үгинәйли.

Селинған сүрәтни қандақ сақлаймиз?

Сүрәтни селип болғандин кейин уни сақлаш һаҗәт. Униң үчүн: **Paint** кнопкисини чекиш → **Сақлаш** (Сохранить) командисини (яки Ctrl+S клавишилар комбинациясини) орунлаш керәк.

Ечилған ... **ретидә сақлаймиз** (Сохранить как) угисида қайси орунға (папкиға) сақлаш керәклиги көрситилиду. **Файлниң нами** (Имя файла) угисида һөҗҗәткә нам берип (мәсилән, 3-синип.png), **Сақлаш** (Сохранить) кнопкисини басимиз *(32-сүрәт)*.

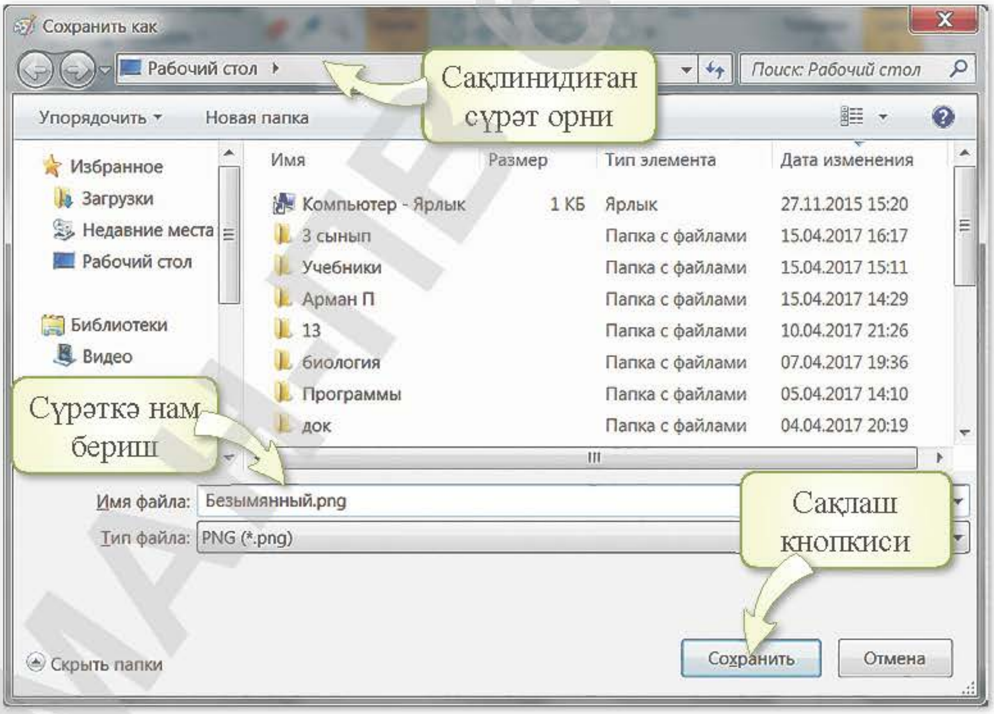

32-сүрәт. Сүрәтни сақлаш деризиси

АРМАН-ПВ баспасы

Әстә сақлаңлар!

Сүрәтни Paint тәһриридә сақлиғанда файлниң кәңәйтилиши .png. Мәсилән, 3-синип.png.

Сақланған сүрәтни қандақ ачимиз?

Сақланған сүрәтни қарап чиқиш яки өзгәртиш керәк болса, уни ечиш һаҗәт. Униң үчүн: **Paint** кнопкисини чекип, **Ечиш** (Открыть) командисини (яки Ctrl+O клавишилар комбинациясини) орунлаш лазим.

Муһим мәлумат!

Сақланған сүрәтни ечиш пәйтидә шу сүрәтниң қандақ орунда сақланғанлиғини билиш керәк.

Сүрәтни ечиш – Ctrl+O;

Сүрәтни сақлаш – Ctrl+S.

Мана, қизиқ!

Графикилиқ тәһрирдә тәсвирләр билән сүрәтләрниң интайин чоң китапханилири бар. Уларниң ярдими арқилиқ һәтта сүрәт селишқа қабилийәтсиз адәмму һаҗәтлик сүрәтни чапсан салиду.

Җавап берәйли

1. Компьютерда сүрәт селиш үчүн немә қилиш керәк?
2. Селинған сүрәтни қандақ сақлаймиз?
3. Сақланған сүрәтни қандақ ачимиз?
4. Paint тәһриридә сақланған сүрәтниң кәңәйтилиши қандақ болиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн селинған сүрәтни сақлаш һаҗәт?
2. Немә сәвәптин сүрәт селинған файлға мәхсус нам беримиз?

АРМАН-ПВ баспасы

Тәһлил қилип, селиштурайли

Сүрәтләрни селиштуруңлар. Сүрәтләр қандақ селинған?

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(25-слайд)* орунлаңлар.
2. Paint графикилиқ тәһриридә сүрәт селип көрүңлар.
    - Графикилиқ тәһрирни ишқа қошуңлар.
    - Қурал-сайманлар тахтисидин Қериндашни таллап, өз ихтияриңлар бойичә сүрәт селиңлар.
    - Файлға нам бериңлар. Уни Иш үстилидики өзәңларниң папкаңларда сақлап, қайтидин ечип көрүңлар. Сүрәтни өзгәртип, башқа нам билән сақлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, сүрәтни қәғәзгә салған қизиқму яки компьютерда салған қизиқму? Немә үчүн? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Султан Paint графикилиқ тәһририни пайдилинип, сүрәт селип, уни сақлап қойди. Кейин ечип акисиға көрсәтмәкчи болди, лекин сүритини тапалмиди. Султан қандақ хаталиқ әвәтти?

АРМАН-ПВ баспасы

5-БАП

ИЖАДИЙӘТ ВӘ КОМПЬЮТЕР (умумий мавзу: «Һүнәр»)

АРМАН-ПВ баспасы

Ойлиниңлар!

Һүнәр дегән немә?
Силәрниң қандақ һүнириңлар бар?
«Әқил – аброй, һүнәр – бәхит» дегәнни қандақ чүшинисиләр?

§ 16. ГРАФИКИЛИҚ ТӘҺРИРДИКИ ФИГУРИЛАР

Фигура –
Фигура –
Figure

Чәмбәр –
Круг –
Circle

Тик төртбулуңлук –
Прямоугольник –
Rectangle

Қени, ойлинайли!

- Paint қандақ тәһрир?
- Paint тәһририни қандақ ишқа қошумиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- Paint графикилиқ тәһриридики фигурилар билән тонушуш;
- Фигуриларни пайдилинип сүрәт селиш.

Paint тәһриридә сүрәт селиш үчүн тәйяр фигуриларни қәйәрдин елишқа болиду?

Paint тәһриридә сүрәт салғанда түрлүк тәйяр фигуриларни **Асасий** (Главная) менюдики **Қураллар** тахтисидин елишқа болиду *(33-сүрәт)*.

33-сүрәт. *Қураллар тахтисидики тәйяр фигурилар*

Paint программисида аддий фигурилар (үчбулуңлук, төртбулуңлук, дүгләк) вә алаһидә фигурилар бар:

- созуқ;
- үч булуңлук;
- тик төртбулуңлук;
- ромб;
- бәш булуңлук;
- алтә булуңлук;
- дүгләкләнгән төртбулуңлук бәлгү;
- созуқ бәлгү;

АРМАН ПВ баспасы

Фигуриниң стилини қандақ өзгәртишкә болиду?

Фигуриниң стилини өзгәртиш үчүн **Фигурилар** топидики **Контур** кнопкисини бесип, стиль таллаймиз *(34-сүрәт)*.

Контурниң өлчәмини өзгәртиш үчүн **Қелинлиқ** (Толщина) кнопкисини бесип, сизиқлиқ өлчимини таллап алимиз.

Рәңләр (Цвета) топидин рәңни таллаш арқилиқ фигурини бояшқа болиду.

Рәң 1 – асасий рәң. Бу контурниң рәңги.

Рәң 2 – фонниң рәңги.

Рәң стилини өзгәртиш үчүн **Фигурилар** топидики **Қуюп бояш** (Заливка) кнопкисини арқилиқ стилини таллаш һаҗәт *(35-сүрәт)*. *(Толуқтуруп дискниң қошумчисидин (26-слайд) оқушқа болиду)*.

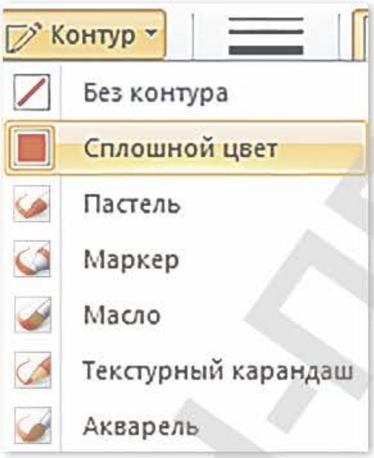

34-сүрәт. *Стильни таллаш*

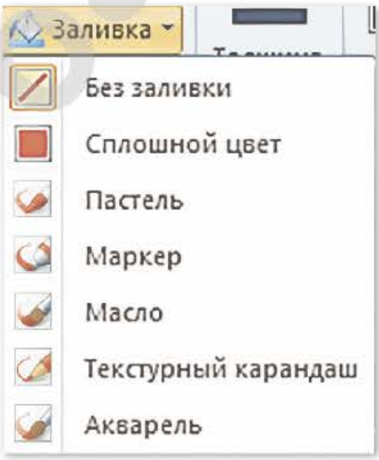

35-сүрәт. *Қуюп бояш кнопкилири*

Муһим мәлумат!

Фигура – графикилиқ тәһрирдә берилидиған һәр түрлүк шәкилдики объектлар.

Мана, қизиқ!

«Геометриялик фигура» чүшәнчисини вә барлиқ фигурилар-ниң намлирини қедимий греклар ойлап тапқан.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Paint тәһририда сүрәт селиш үчүн тәйяр фигуриларни қәйәрдин елишқа болиду?
2. Paint тәһрирдики фигуриларни пайдилинип, сүрәтни қандақ салимиз?
3. Фигуриниң стилини қандақ өзгәртишкә болиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн контурниң өлчимини өзгәртиш һаҗәт?
2. Немишкә сүрәт салғанда тәйяр фигуриларни пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Берилгән сүрәттә қандақ фигурилар селинған? Сүрәтләр қандақ алаһидилинип туриду? Селиштуруп, пәрқини атап бериңлар.

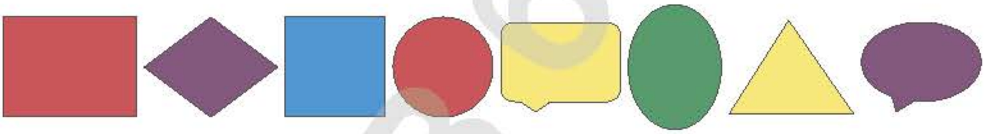

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(27-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Paint-та сүрәт селиш қураллири болмиған җағдайда сүрәт селиш қийинчилиқ пәйда қиламду? Қәғәзгә фигуриларни селиш җәриянида қандақ қуралларни пайдилинимиз?

Өйдә орунлайли

Әмгәк дәрисидә «Қурақ көрпә» мавзусида тапшурма берилди. Қурақ көрпә дизайнини қандақ түзисиләр? Булар қандақ һүнәр түрлиригә ятиду? Қурақ көрпиләрни тиккәндә қандақ фигурилар пайдилинилған?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 17. ТӘКРАРЛИНИДИҒАН ШАБЛОНЛАР

Көчириш – копировать – *Copy*

Объект – Объект – *Object*

Парчә – Отрывок – *Fragment*

Қени, ойлинайли!

- Paint-ниң қандақ қураллири бар?
- сүрәт парчисини қандақ көчирип алимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- сүрәтниң өлчимини өзгәртиш;
- йөнилишини авуштуруш;
- сүрәтниң парчисини көчириш арқилиқ симметриялик сүрәт селиш.

Тәкрарлинидиған шаблонлар – объектниң (нәрсиләрниң) бир-биригә охшайдиған вә бирнәччә қетим тәкрарлинидиған парчилири. Мәсилән, тәбиәттә, турмушта көплигән **симметриялик** объектлар учришиду (кепинәк, биләй үзүк, кигиз өй, домбира, нәқиш вә ш.о.) *(36-сүрәт)*.

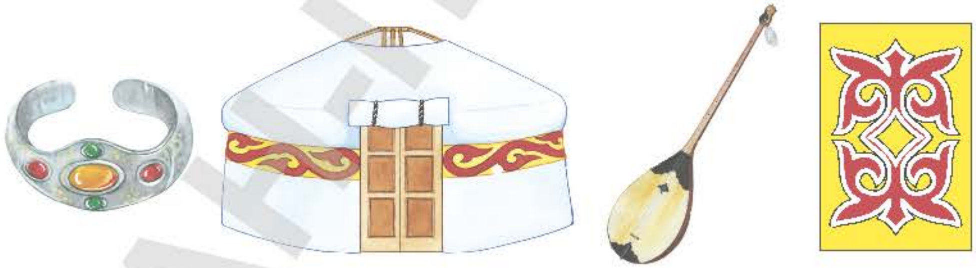

36-сүрәт. *Симметриялик нәрсиләр*

Ениқлима

Симметрия – қандақту бир нәрсиниң икки тәрипиниң бирдәк болуши яки тәңму-тәңлиги.

Симметриялик объектларниң сүритини қандақ салимиз?

Симметриялик сүрәтни Paint тәһриридә селишқа беғишланған қураллар бар: Улар: **Киргүзүш** (Вставка), **Қийип елиш** (Вырезать),

АРМАН-ПВ баспасы

Көчириш (Копировать), **Алаһидиләш** (Выделить), **Кесиш** (Обрезка), **Өлчимини өзгәртиш** (Изменить размер), **Бураш** (Повернуть).

Симметриялик сүрәтни қандақ салимиз?

Дәсләп сүрәтниң бир парчисини салимиз *(37-сүрәт)*. Андин кейин сүрәтниң көчәрмисини елишимиз һаҗәт. Униң үчүн **Алаһидиләш** (Выделить) кнопкисини бесип, алаһидиләп алимиз. **Көчириш** (Копировать) кнопкисини бесип, алмишиш буфериға көчиримиз. Көчирилгән сүрәтни **Қоюш** (Вставить) кнопкиси арқилиқ қойимиз *(38-сүрәт)*.

***37-сүрәт**. Нәқиш парчиси*

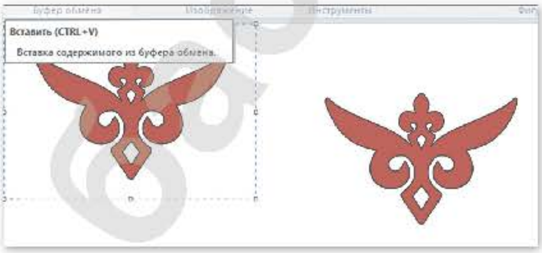

***38-сүрәт.** Алмишиш буферидин қоюш*

Сүрәтниң парчилирини қандақ бурашқа болиду?

Сүрәтниң парчилирини **Бураш** Повернуть қурали арқилиқ 90 яки 180 градусқа бурашқа болиду.

Униң үчүн **Асасий** (Главная) тиркәш бетидин **Тәсвир** (Изображение) топидики **Бураш** (Повернуть) кнопкисини чекип, қанчә градусқа вә қайси йөнилишкә (оңға яки солға) бураш керәк екәнлигини таллап алимиз *(39-сүрәт)*.

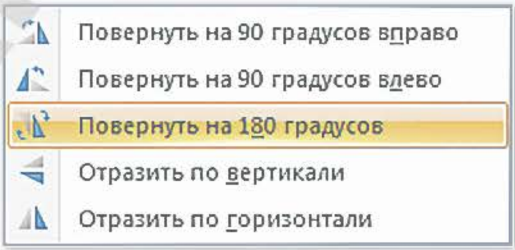

***39-сүрәт.** Йөнилишини өзгәртиш*

Нәқиш парчилириниң йөнилишини өзгәртип болғандин кейин барлиғини бириктүримиз. Шу чағда *40-сүрәттикидәк* симметриялик тәсвирни алимиз.

АРМАН-ПВ баспасы

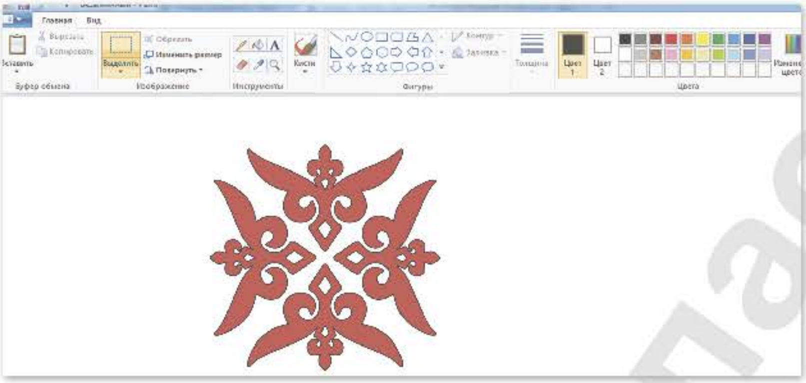

40-сүрәт. *Нәқишниң симметриялик сүрити*

Фигурини қандақ «изини қалдуруп» көчиришкә болиду?

Дәсләп фигурини, мәсилән, дүгләкни салимиз. Андин кейин фигурини алаһидиләп елип:

1) **Ctrl** клавишисини бесип, қоймастин тартсақ, у чағда фигуриниң бөләк туридиған көчәрмисини алимиз:
2) **Shift** клавишини бесип, қоймастин халиған бир йөнилиштә тартсақ, у чағда фигуриниң «изини қалдуруп» көчиримиз *(41-сүрәт)*.

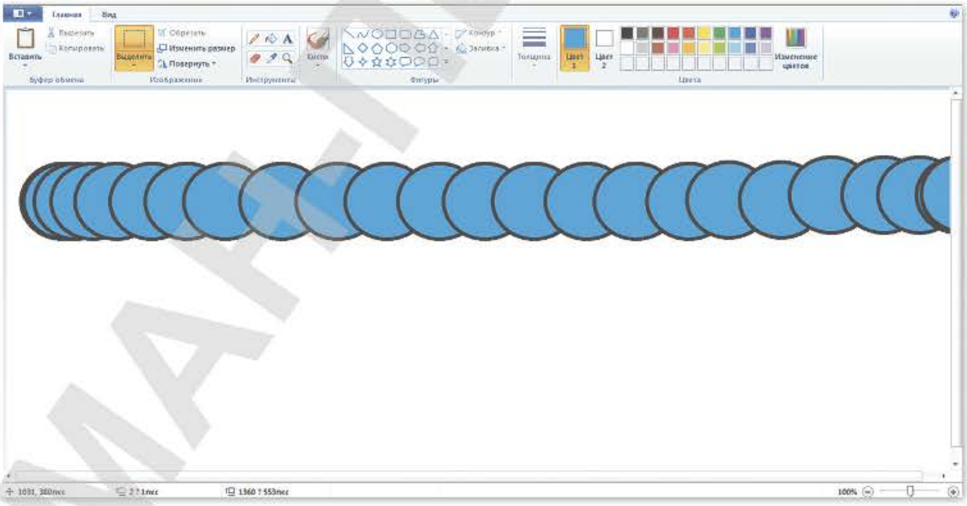

41-сүрәт. *Дүгләкни «изини қалдуруп» көчириш*

Муһим мәлумат!

«Симметрия» грек сөзидин елинған, бирдәк өлчәмни, бәлгүлүк бир рәт билән орунлашқан дегән мәнани билдүриду.

АРМАН-ПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Сүрәт парчилириниң бир-биригә мувапиқ болмаслиғи **асимметрия** дәп атилиду. Асимметриялик сүрәтни селиш үчүн парчиләрниң көчәрмиси яримайду.

Жавап берәйли

1. Қайтилинидиған шаблонлар дегән немә?
2. Сүрәтниң парчилирини қандақ бурашқа болиду?
3. Сүрәтниң өлчимини қандақ өзгәртимиз?
4. Фигурини қандақ «изини қалдуруп» көчиришкә болиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн сүрәтниң тәкрарлинидиған парчисини көчириду?
2. Немишкә сүрәтни алаһидиләйду?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Асимметриялик вә симметриялик тәсвирләрни селиштуруп, уларниң пәрқини ейтип бериңлар.

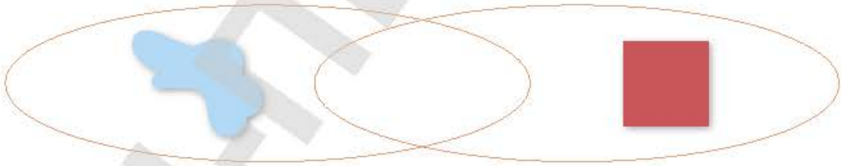

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(28-слайд)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Тәбиәттә симметриялик нәрсиләр билән асимметриялик нәрсиләрниң қайсиси көп?

Өйдә орунлайли

Симметриялик вә асимметриялик нәрсиләргә мисаллар кәлтүрүңлар. Сүрәт селиш жәриянида қандақ нәрсиләрни селиш чапсан вә үнүмлүк? Испатлап көрситиңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

§ 18. РӘҢЛӘР ПАЛИТРИСИ

Рәң –
Цвет –
Color

Фон –
Фон –
Background

Қуюш –
Заливка –
Filling

Палитра –
Палитра –
Palette

Қени, ойлинайли!

- Қандақ бояқ рәңлирини билисиләр?
- Paint тәһриридә селинған сүрәтни бояшқа боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- Paint графикилиқ тәһриридә сүрәтни бояш, қайта ишләш;
- Рәңләр палитриси;
- мәтинни киргүзүш

Paint графикилиқ тәһриридә сүрәтни бояш, қайта ишләш имканийәтлири бар. Сүрәтни селиш җәриянида уларни өз ихтияримизчә һәр қандақ рәңгә бояп, өзгәртишкә болиду.

Селинған сүрәтләрни қандақ бояймиз?

Рәңни таллаш үчүн дәсләп керәклик қуралларни: **Қериндаш** яки **Қуюп бояш** қуралини таллап алимиз. Андин кейин **Рәңләр палитрисидики** керәк рәңни таллап, мауснин сол тәрәптики кнопкисини бир қетим чекимиз.

Биринчи орунлашқан **Рәң 1 (Цвет 1)** Пәлкүч, Қериндаш арқилиқ фигурилар контурини сизиш үчүн пайдилинилиду. **Рәң 2 (Цвет 2)** өчәргүчни таллап елиш вә фигуриларни қуюп бояш үчүн қоллинилиду. Сүрәтләрни **Қуюп бояш** қуралини пайдилинип бояймиз. Униң үчүн Рәңләр палитрисидин рәңни таллап елиш керәк.

Палитрида асасий 20 рәң орунлашқан. Рәңләрни өзгәртиш үчүн **Рәңләрни өзгәртиш** (Изменить) кнопкисини чекип, башқа рәңни таллап елишқа болиду *(42-сүрәт)*.

Графикилиқ тәһрирдә мәтин киргүзүшкә боламду?

Paint графикилиқ тәһриридә көпинчә сүрәтләр селиниду. Бирақ сүрәт намлирини, сүрәткә бағлинишлиқ қисқа мәтинни ки-

Арман-ПВ баспасы

риштүрүшкә болиду. Униң үчүн **Қурал-сайманлар** тахтисидин **A** мәтин йезиш кнопкисини пайдилинимиз.

42-сүрәт. *Рәңләрни өзгәртиш*

Графикилиқ тәһрирдики **Мәтин йезишқа** беғишланған **Қурал-сайманлар** тахтиси мәтинлик тәһрирниң **Форматлаш** тахтисиға интайин охшаш.

Мәтинниң һәр бир сөзини яки символини һәр түрлүк қилип шәкилләшкә болиду *(43-сүрәт)*.

43-сүрәт. *Мәтинни киргүзүш, шәкилләш*

Муһим мәлумат!

Paint графикилиқ тәһриридә мәтинләрни мундақ шәкилләшкә болиду:
- шрифтни вә униң мөлчәрини таллаш;
- мәтинни қелин, курсив шрифт билән алаһидиләш;
- мәтинниң астини сизиш;
- мәтинниң рәңгини таллаш.

Мана, қизиқ!

- Балилар 1,5–2,5 яштин башлап рәңләрни ажритишни билишкә башлайду. Балилар билән чоң кишиләрниң көпчилиги тәбиий қениқ, очуқ рәңләрни яқтуриду.
- Рәңләрниң әң көп нами япон тилида учришиду.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Рәңләр палитрисида қанчә асасий рәңләр орунлашқан?
2. Мәтинни қайси кнопкиниң ярдими арқилиқ киргүзүшкә болиду?
3. Сүрәтни қандақ қуралниң ярдими билән бояймиз?

Сәвәвини ениқлайли

1. Селинған сүрәтләрни немә үчүн қайта ишләймиз?
2. Рәңләрни өзгәртиш кнопкисини немә үчүн пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Берилгән сүрәтләрни селиштуруп, уларниң охшашлиғи билән алаһидилигини атаңлар. Бирдәк сүрәтләр барму? Сүрәтләр қандақ қуралниң ярдими арқилиқ селинған?

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(29-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, рәңләрни ажриталмайдиған адәмләр боламду? Улар рәңләрни қандақ қайта ишлиши мүмкин?

Өйдә орунлайли

Назугум графикилиқ тәһрирдә сүрәт селип, уни қайта ишләшкә 12 минут сәрип қилди. Камиләм болса Назугумға нисбәтән 5 минутқа ошуқ вақит сәрип қилди. Гүлинур Камиләмгә нисбәтән 3 минут кам вақит сәрип қилди. Мошу әхбаратларни пайдилинип, җәдвәлни дәптириңларға толтуруңлар.

Сүрәтни қайта ишләш	Назугум	Камиләм	Гүлинур
Вақти (минут)			

Арман-ПВ баспасы

§ 19. ҺӨЖҖӘТНИ БЕСИП ЧИҚИРИШ

Бесип чиқириш – Печать – *Printing*

Принтер – Принтер – *Printer*

Көрүш – Просмотр – *View*

Қени, ойлинайли!

- мәтинлик тәһрирниң қандақ имканийәтлири бар?
- һөҗҗәт билән сүрәтни бесип чиқиришқа боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- һөҗҗәтни алдин-ала көрүш;
- тәйяр һөҗҗәтни, сүрәтни бесип чиқириш.

Һөҗҗәтни қандақ бесип чиқиришқа болиду?

Шундақ қилип, биз һөҗҗәтни йезиш вә тәһрир қилишни үгәндуқ. Әнди һөҗҗәтни қәғәз бетигә чиқиришимиз керәк. Униң үчүн бизгә чиқириш үскүниси һаҗәт. У – принтер. Принтерни системилиқ блокқа қошимиз *(44-сүрәт)*. Принтер USB сими (кабель) арқилиқ қошулиду.

44-сүрәт. *Системилиқ блок, USB сими, принтер*

Һөҗҗәтни қәғәзгә бесип чиқириш үчүн **Файл → Бесип чиқириш** (Печать) командисини яки Ctrl+P клавишилар комбинациясини пайдилинишқа болиду.

Һөҗҗәтни бесип чиқириш деризисидин қайси бәтни вә нәччә данә чиқириш керәклигини көрситип, һөҗҗәтни қәғәзгә бесип чиқиримиз.

АРМАН-ПВ баспасы

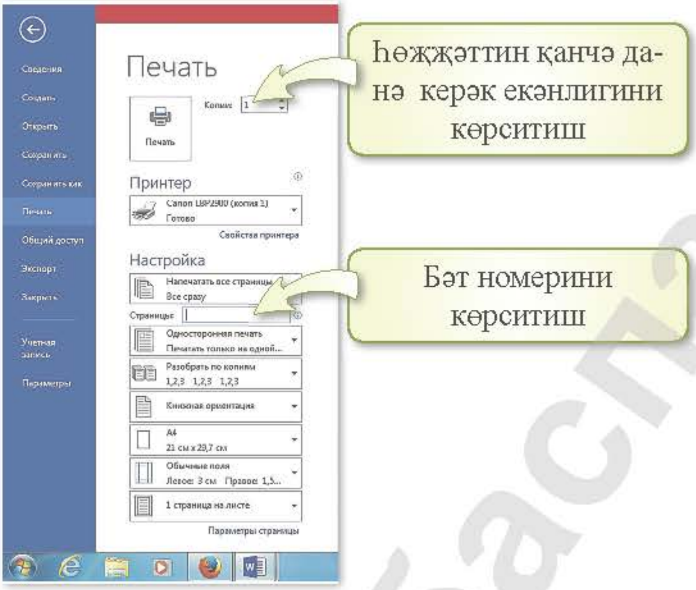

***45-сүрәт**. Һөҗҗәтни бесип чиқириш деризисиниң имканийәтлири*

Селинған сүрәтни бесип чиқиришқа боламду?

Әлвәттә бесип чиқиришқа болиду. Сүрәтни қәғәзгә чиқириштин авал сүрәтниң қәғәз бетигә қандақ орунлашқанлиғини көрүшкә болиду. Көрүш үчүн **Paint** кнопкиси → **Бесип чиқириш** (Печать) → **Алдин-ала көрүш** (Предварительный просмотр) командисини орунлаймиз *(46-сүрәт)*.

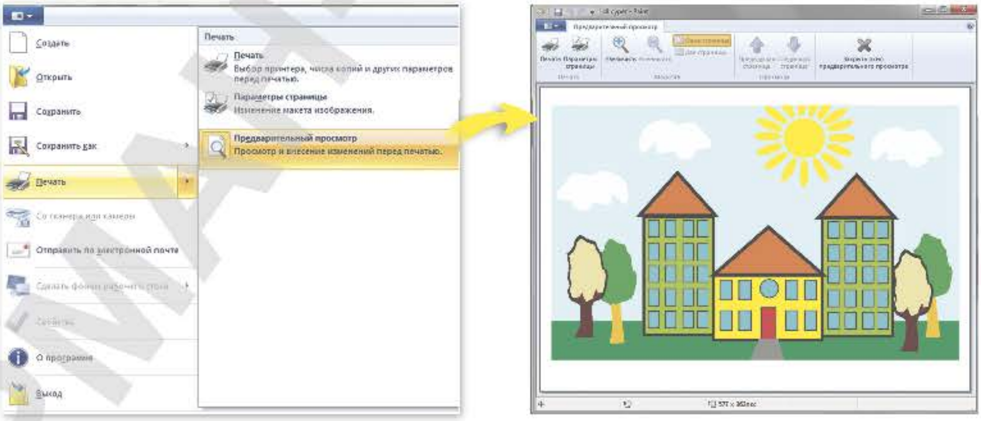

***46-сүрәт.** Алдин-ала көрүш деризиси*

Сүрәтни бесип чиқириш үчүн **Paint** кнопкиси → **Бесип чиқириш** (Печать) командисини орунлаймиз.

АРМАН-ПВ баспасы

Муһим мәлумат!

USB сими (кабель) компьютер билән принтерни қошушқа беғишланған. У системилик блокниң USB портиға қошулиду.

Принтер (ингл. *printer*) – «бесип чиқарғуч» дегән сөздин келип чиққан.

Мана, қизиқ!

Дәсләпки принтерни 1834-жили Англия математиги Чарлз Бэббидж ойлап тапти. Һазирқи принтерларға охшайдиған түрини 1953-жили *Remington-Rand* ширкити ясиди. Бу шу заман үчүн аләмдики әң жуқури дәрижилик дәсләпки принтер болди.

Жавап берәйли

1. Һөжжәтни қандақ үскүниләрниң ярдими арқилиқ бесип чиқиримиз?
2. Һөжжәтни қандақ бесип чиқиришқа болиду?
3. Сүрәтни алдин-ала қандақ көрүшкә болиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә сәвәптин принтерни системилик блокниң портиға қошуш керәк?
2. Һөжжәтни яки сүрәтни бесип чиқириш алдида немә үчүн алдин-ала көрүш һажәт?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Мәтинлик тәһрирдә тәйярланған һөжжәт билән қәғәздә йезилған һөжжәтни селиштуруп, алаһидилигини ейтиңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

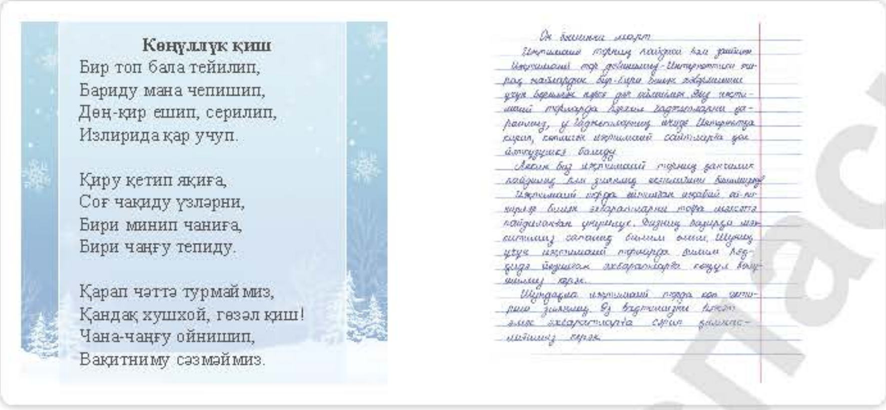

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(30-слайд)* орунлаңлар.
2. Paint графикилиқ тәһририни пайдилинип, Бәйтерекниң сүритини селип, сақлаңлар. Сүрәтниң астиға Астана шәһири һәққидә 3 жүмлә йезиңлар. Принтерни пайдилинип, ясиған һөҗҗәтни қәғәз бетигә чиқириңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, әхбаратни бесип чиқиришниң өзәңлар үчүн қандақ әһмийити бар? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Оқуғучиларға синипниң эмблемисини тәйярлап, бесип чиқириш тапшурулди. Эмблемини чиқириш үчүн Дамир билән Амир принтер үскүнисини пайдиланди. Дамирниң принтери 1 минутта 1 эмблема үлгисини чиқарди. Амирниң принтери болса, 1 минутта 5 эмблема үлгисини чиқирип үлгәрди.

Барлиғи 15 минутта һәр бириниң чиқириш үскүниси қанчә эмблема үлгисини чиқарди? Эмблемини қайси принтер ярдими арқилиқ чиқарған үнүмлүк?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 20. АРИЛАШҺӨҖҖӘТ ТҮЗҮШ

Бириккән –
Комбинированный –
Combined

Арилаш һөҗҗәт –
Смешанный
документ –
Mixeddocument

Қоюш –
Вставить –
Paste

Қени, ойлинайли!

- мәтинләр арисиға сүрәт қоюшқа боламду?
- сүрәтни көчиришкә боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- мәтинлик тәһрирдә сүрәтни қоюш;
- арилаш һөҗҗәт түзүш.

Биз мәтин йезишни, сүрәтләрни селишни, уларни қайта ишләшни вә сақлашни үгәндуқ. Мәтинләр сүрәтләр билән бәдиийлишиду. Шуниң үчүн мәтинләргә сүрәт қоюшни үгинимиз..

WordPad мәтинлик тәһрипидә сүрәтни қандақ қоюшқа болиду?

Мәтингә сүрәт қоюш үчүн **Тәсвир** (Изображение) вә **Paint-тики сүрәт** (Рисунок Paint) кнопкилирини пайдилинимиз *(47-сүрәт)*.

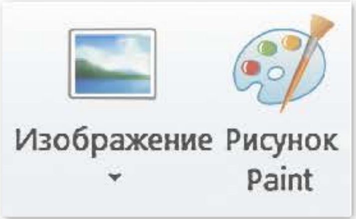

47-сүрәт. *WordPad тәһриридә сүрәт қоюш кнопкилири*

Әгәр Paint графикилиқ тәһрипидә сүрәт селип, *WordPad* мәтинлик тәһрипидә орунлаштуруп вә қошумчә мәтин язидиған болсақ, у чағда мундақ һөҗҗәт **арилаш һөҗҗәт** дәп атилиду.

Мәсилән, *48-сүрәттә* берилгән арилаш һөҗҗәт деризисидә сүрәт селинип, мәтин йезилған.

Мәтингә сүрәт қоюшниң йәнә бир усули –сүрәт көчәрмисини елиш. Униң үчүн:

- **Көчириш** кнопкисини яки яндашма менюдин 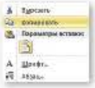 **Көчириш** командисини орунлаш керәк болиду.

Арман-ПВ баспасы

- көчирилгән сүрәтни қоюш үчүн **Қоюш** кнопкисини яки яндашма менюдин 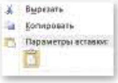 **Қоюш** командисини бесиш керәк.

Мошундақ қилип арилаш һөҗҗәтләрни түзүшкә болиду.

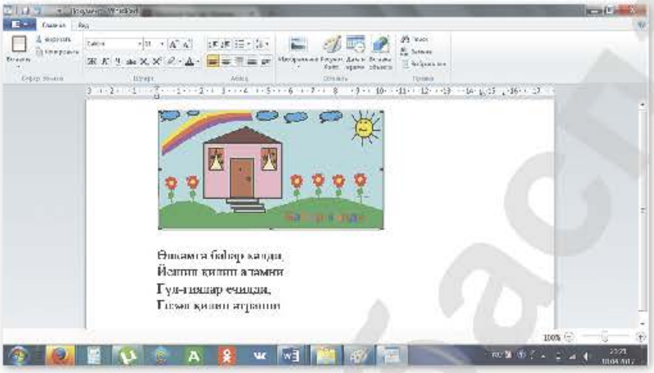

48-сүрәт. *Арилаш һөҗҗәт деризиси*

Муһим мәлумат!

Бәлгүләнгән сүрәтләрни көчәргәндә, қойғанда, кесип алғанда клавиатуридики клавишилар комбинациясини қоллинишқа болиду:
Ctrl+C – көчириш; Ctrl+V – қоюш; Ctrl+X – қийип елиш.

Мана, қизиқ!

Пиктографиялик йезиқ – йезиқниң әң қедимий түри. Бу йәрдә йезиқниң орниға нәрсиләрниң сүрәтлири селиниду. Һәр бир сүрәт бир хәвәрни билдүриду. Шуниң үчүн пиктограммини бәзидә *сүрәтлик йезиқ* дәпму атайду. Пиктограммилиқ йезиқниң тамғилири петроглифлар яки пиктограммилар дәп атилиду.

Җавап берәйли

1. Арилаш һөҗҗәт дегән немә?
2. Арилаш һөҗҗәт қандақ тәһрирләрниң ярдими билән түзүлиду?
3. Мәтингә сүрәт қойған пәйттә **Қоюш** командисиниң қандақ орунлинидиғанлиғини ейтип бериңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

Сәвәвини еникқлайли

1. Немә үчүн арилаш һөҗҗәтләрни түзимиз?
2. Немишкә сүрәтләрни Paint графикилиқ тәһриридә салимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Арилаш һөҗҗәт билән мәтинлик һөҗҗәтләрни селиштуруңлар.

Анаң – күнүң, жүригиң,
Атаң – өмүр тиригиң.
Момаң – есил қәдирданиң,
Боваң – дана қорғиниң. .
(М.Қуанышбеков)

Йеңи жил сирға толған, сехирлиқ мәйрәм. Адәмләр бир-биригә яхши тиләкләр тиләп, соғиларни һәдийә қилиду. Балилар һәр түрлүк қәһриманларниң костюмлирини кийип, һүнәрлирини намайиш қилиду.

Өзәңлар мәйрәмгә қандақ костюм кийишни вә соғиға немә елишни халайсиләр?
(О.Асқар)

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(31-32-слайдлар)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Арилаш һөҗҗәтләрни түзүш пайдилиқму, қандақ ойлайсиләр? Ой-пикриңларни ейтиңлар.

Өйдә орунлайли

Жәдвәлдики һәрипләрниң бирхил рәңликлирини қошуп оқуңлар, қандақ сөзләр келип чиққанлиғини ейтиңлар. Бу сөзләрни қандақ программида пайдилинимиз?

а	с	а	қ	л	а	ш	қ	о	ю	ш	ө	ч
р	и	л	а	ш	қ	ә	р	ә	ң	г	р	ә
һ	ө	ж	ж	ә	т	л	к	ө	ч	ү	п	а
м	ә	т	и	н	м	ә	ч	и	р	и	ш	л
									а	р	т	и

§ 21. ӘМӘЛИЙ ИШ.
АРИЛАШҺӨҖҖӘТ БИЛӘН ИШ

һөҗҗәт –
документ –
document

Фото –
Фото –
Photo

Қени, ойлинайли!

- арилаш һөҗҗәт дегинимиз немә?
- сүрәтни һөҗҗәткә қандақ қойиду?.

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- арилаш һөҗҗәтләр билән әмәлий иш ишләш

1-тапшурма

А сәвийәси

1. Paint тәһририни ишқа қошуңлар.
2. «Пахта қиз билән мөшүк» чөчигидики чинә сүритини үлгигә қарап селиңлар.

В сәвийәси

Салған сүритиңларни **Рәңләр палитрисини** пайдилинип бояңлар. Файлға «Чинә» дегән нам берип, **Иш үстилигә** сақлаңлар.

С сәвийәси

1. WordPad мәтинлик тәһририни ишқа қошуңлар.
2. **Иш үстилидин** «Чинә» файлини ечиңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

3. Сүрәтни WordPad мәтинлик тәһриригә орунлаштуруңлар. Чечәк парчисини сүрәтниң астиға йезиңлар.
4. Һөҗҗәтни сақлаңлар.

2-тапшурма

А сәвийәси

1. Paint тәһририда фигуриларни селип, бояңлар.

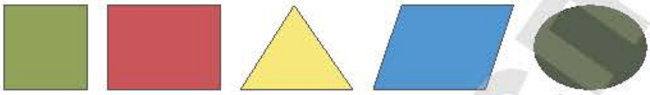

2. WordPad мәтинлик тәһриригә фигуриларни қоюп, намлирини йезиңлар. Һөҗҗәтни сақлаңлар.

В сәвийәси

1. Смайликниң сүритини Paint графикилиқ тәһририда селиңлар. Уни WordPad мәтинлик тәһриригә көчириңлар. Сүрәтниң астиға бүгүнки дәристики көңүл-күйүңларни йезиңлар.
2. Һөҗҗәтни сақлаңлар.

С сәвийәси

1. Paint графикилиқ тәһририда һәр түрлүк фигуриларни пайдилинип, төвәндикичә сүрәтләрни өзәңлар қураштуруңлар (аппликация). Уларни безәкләп, мәтинлик тәһриргә көчириңлар.

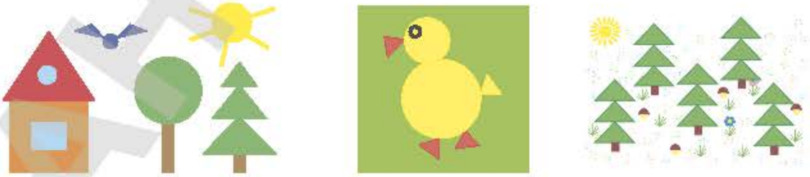

2. Сүрәт селиш җәриянида пайдилинилған фигуриларни терип йезиңлар.
3. Һөҗҗәткә нам берип, сақлаңлар.

Хуласә

- Ясиған ишиңлар өзәңларға яқтиму?
- Компьютер қайси һүнәрни тәрәққий әткүзүш үчүн қолайлиқ?

6-БАП

АЛӘМНИҢ БАРЛИҒИ ИНТЕРНЕТТА (умумий мавзу: «Атақлиқ шәхсләр»)

АРМАН-ПВ басплсы

Ойлиниңлар!

Силәрниң атақлиқ болғуңлар келәмду?
Қандақ атақлиқ шәхскә охшиғиңлар келиду?

§ 22. ИНТЕРНЕТТИКИ БЕХӘТӘРЛИК

Интернет –
Интернет –
Internet

Модем –
Модем –
Modem

Браузер –
Браузер –
Browser

Қени, ойлинайли!

- Интернетниң қандақ мумкинчиликлирини билисиләр?
- торда қандақ бехәтәрлик қаидилири бар?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- Интернет һәққидә;
- Интернеттики бехәтәрлик.

Интернет дегән немә? У қачан пәйда болди?

Интернет 1960-жили АҚШ-та пәйда болди. Интернет һазир йәр шаридики һәр хил ӘКТ қураллирини бағлаштуруп туриду. Интернетниң шәхсий ғожайини йоқ, уни һеч ким башқурмайду.

Интернетқа қошулуш үчүн бизгә қандақ үскүнә һаҗәт?

Модем – компьютерға телефон арқилиқ Интернет торини қошушқа имканийәт беридиған үскүнә *(49-сүрәт)*.

49-сүрәт. *Модем*

Интернетниң асасий қошумчиси

E-mail (Electronic Mail) – электронлуқ почта, торни пайдиланғучилар арисида хәвәр, мәлумат алмишишни әмәлгә ашуридиған хизмәт системиси *(50-сүрәт)*.

50-сүрәт. *Электронлуқ почта*

Браузерлар

Интернеттики мәлуматларни оқуш **«браузер»** дәп атилидиған мәхсус программа арқилиқ орунлиниду. Браузер (ингл. *to browse*) – «вараклаш, караш»

дегән сөзидин чиққан аталғу. Интернеттики кәң таралған браузерлар – Internet Explorer, Mozilla Firefox, Google Chrome, Амиго в.б. *(51-сүрәт)*.

51-сүрәт. *Браузерлар*

Интернетниң қандақ иҗабий тәрәплири бар?

Компьютер бизниң һаятимизда муһим орун алиду. Интернетниң ярдими арқилиқ һәр қандақ әхбаратни чапсан елип, башқиларға әвитишкә болиду, нахшини тиңшап, мультфильм, фильмларни көрүшкә болиду. Лекин компьютерниң алдида узақ вақит олтиришниң зиян екәнлигини билисиләр. Шу сәвәптин Интернетни узақ вақит пайдилинишқа болмайду.

Интернетта қанчә вақит олтиришқа болиду?

6 яштин 12 яшқичә болған балиларға компьютерда йерим саат олтиришқа рухсәт қилиниду. 12 яштин ашқан балиларға Интернетни күнигә 1 сааттин ошуқ вақит қоллинишқа болмайду.

Компьютер билән ишләш җәриянида һәр бир 15 минутта тәнәпус ясаш керәклигини әстин чиқармиған тоғра.

Интернетта олтарғанда қандақ қаидиләрни билиш һаҗәт?

Интернетта берилгән әхбаратниң барлиғи һәқиқәт әмәс, сәвәви униңға әхбаратни һәр қандақ адәм киргүзүши мүмкин. Шуниң үчүн Интернеттин елинған әхбаратни башқа әхбарат мәнбәлири билән селиштуруш һаҗәт. Түрлүк йоллар арқилиқ әхбарат издәшни үгиниңлар.

Муһим мәлумат!

Интернеттин әхбаратни жүклигәндә компьютерға вирус кириш ховупи бар. **Вирус** – өзлүгидин көпийишкә қабилийәтлик зәхимлигүчи программа. Шуниң үчүн һәр қандақ әхбаратни жүкләшкә болмайду.

АРМАНПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Интернеттин келидиған ховуплуқ әхбаратлардин сақлинишқа болиду. Униң үчүн әхбаратларни сүзгүдин өткүзидиған программа орнитимиз. Бу программа **«Интернет Цензор»** дәп атилиду.

Җавап берәйли

1. Интернет қайси жили қәйәрдә пәйда болди?
2. Модем дегән немә?
3. Браузер қандақ хизмәт атқуриду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немишкә Интернеттики әхбаратларниң барлиғи һәқиқәт әмәс?
2. Немә сәвәптин электронлуқ почтини көп пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Интернетниң пайдилиқ вә зиянлиқ тәрәплирини селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(33-34-слайдлар)* орунлаңлар.
2. Интернет һәққидә немә билисиләр? Интернетта олтарғанда қандақ қаидиләргә реайә қилиш керәк? Ой-пикриңларни мәтинлик тәһрирдә 3-4 жүмлә арқилиқ йәткүзүңлар. Һөҗҗәтни папкаңларға сақлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Интернеттики тонушуңлар силәрни учришишқа чақирса, барған дурусму, қандақ ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Мәнсүр Интернетта бир бала билән тонушти. У Мәнсүрниң исим-фамилясини, макан-җайини, қайси мәктәптә оқуйдиғанлиғини сориди. Мәнсүрниң немә қилғини тоғра?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 23. ИЗДӘШ СИСТЕМИЛИРИ

Система –
Система –
System

Гиперматинлик йөнәлдүргүчләр –
Гиперссылка –
Hyperlink

Веб-сайт –
Веб-сайт –
Website

Қени, ойлинайли!

- Интернет дегинимиз немә?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- издәш системилири;
- гипермәтинлик йөнәлдүргүчиси бар әхбарат.

Компьютердин әхбаратни қандақ алимиз?

Компьютерниң асасий әхбарат мәнбәси – Интернет. Интернетниң асасий хизмәтлириниң бири – **World Wide Web** (WWW) **кәң даирилик тор** дәп атилиду. Әхбаратлар гипермәтинлик йөнәлдүргүчләр түридә берилиду: асти сизилған сөз: Китапхана.

Ениқлима

Гипермәтинлик йөнәлдүргүч – бәлгүлүк бир чоң мәтинни чапсан тепишқа ярдәмлишидиған йөнәлдүргүч.

Гипермәтинлик йөнәлдүргүч бир-бири билән бағлинишлиқ әхбаратларни чапсан қарап чиқишқа мүмкинчилик бериду. Интернеттин әхбаратни чапсан тепиш үчүн **издәш системилири** пайдилинилиду.

Ениқлима

Издәш системиси – мәлуматни Интернеттин издәш имканийитини тәвсийә қилидиған веб-сайт.

Сайт яки **Веб-сайт** – (ингл. *Website: Web* – тор вә *site* – орун, тордики орун) – Интернеттики мәлуматлар жиғиндиси. Интернетториниң асасини тәшкил қилидиған барлиқ сайтлар болуп һесаплиниду.

Арман-ПВ баспасы

Муһим мәлумат!

Дәсләпки издәш системиси Web Crawler 1994-жили пәйда болған. **Google, Yahoo, MSN** – аләмдики әң көп қоллинишқа егә болған издәш системилири.

Мана, қизиқ!

Балиларни йеқимсиз, ховуплуқ әхбаратлардин қоғдаш үчүн уларға беғишланған издәш системилири түзүлгән. Балиларға беғишланған дәсләпки издәш системиси «Ask Kids» дәп атилиду. У Улуқбританиядә пәйда болди. Бунидин башқа әң атақлиқ системилар – «Kids America Online» (АҚШ) вә «FragFinn.de» (Германия).

Җавап берәйли

1. WWW дегән немә?
2. Веб-сайт дегән немә?
3. Қандақ издәш системилири бар?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн әхбаратни издәш системилири арқилиқ издәймиз?
2. Немишкә Интернеттики әхбаратларға гипермәтинлик йөнәлдүргүчләр қоюлған?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Китап билән Интернетни селиштуруп, өзгичилигини ениқлаңлар. Китапниң ховупсизлиғи немидә?

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(35-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қазақстан өзиниң издәш системиси болуши мүмкинму, қандақ ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Жуқуридики «Мана, қизиқ» сәһиписидә берилгән мәлуматни ата-анаңларға яки өзәңлар билән биллә яшайдиған туққиниңға оқуп бериңлар. Балилар издәш системисини ойлап чиқиришниң әһмийәтлиги немидә? Бу һәққидә улар билән сөһбәтлишиңлар.

Арман-ПВ баспасы

§ 24. ӘХБАРАТНИ ИЗДӘШ

Издәш –
Поиск –
Search

Жүкләш –
Загрузить –
Download

Тирәк сөзләр –
Ключевые слова –
Keywords

Қени, ойлинайли!

- Интернеттин әхбаратни неминиң ярдими арқилиқ издәймиз?
- Қандақ издәш системилирини билисиләр?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- пайдилиқ әхбарат;
- әхбаратларни издәш;
- Интернеттин әхбаратни жүкләш

Қандақ әхбаратлар биз үчүн пайдилиқ болуши мүмкин?

Әхбаратни биз еғизчә, язмичә вә иш-һәрикәт арқилиқ беришимиз мүмкин. Әгәр биз алған әхбарат чүшинишкә, бөлгүлүк бир ой қелиплаштурушқа йетәрлик болса, у чағда мундақ әхбарат толуқ һәм пайдилиқ болди дегән сөз.

Издәш системилиридин әхбаратни қандақ издәп, жүкләшкә болиду?

Google-ниң издәш системисидики «Издәш» қуриға керәк болған мәлуматниң тирәк сөзини йезип, **Enter** клавишисини бесиш һаҗәт. Буниң арқилиқ Интернеттики биз издигән мәлуматлар чиқиду *(52, 53-сүрәтләр)*.

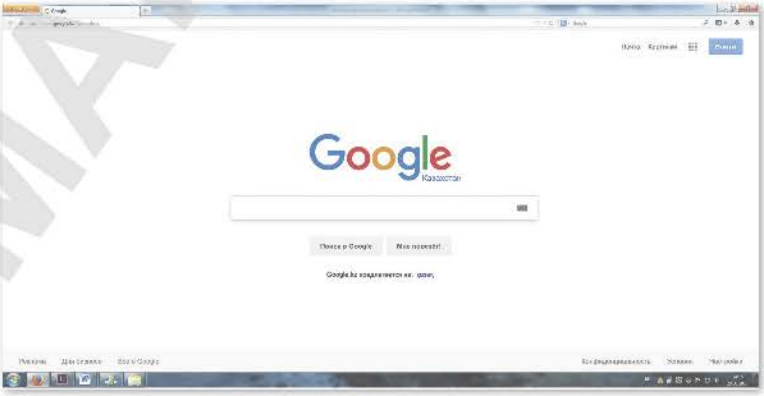

52-сүрәт. *Google издәш системиси*

АРМАН-ПВ баспасы

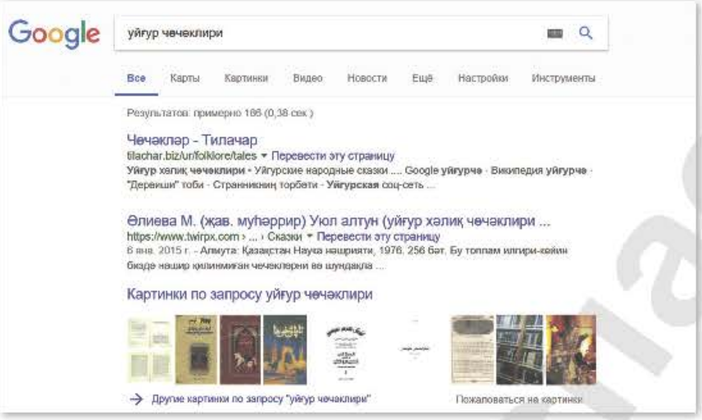

55-сүрәт. *Сақланған мәтинни қоюш*

Әхбаратларни Интернеттин өзимизниң компьютерға қандақ жүкләймиз?

Сүрәтни сақлаш

Керәк болған сүрәтни таллап, яндашма менюдин **Сүрәтни ... ретидә сақлаш керәк** (Сохранить изображение как) командисини таллаймиз *(54-сүрәт)*.

54-сүрәт. *Интернеттин сүрәтни сақлаш*

Мәтинни көчириш

Мәсилән, Интернеттин Ы.Алтынсаринниң чөчигини издәп тепип, алаһидиләймиз. Яндашма менюдин **Көчириш** (Копировать) кнопкисини бесип, көчирип алимиз.

Көчирилгән әхбаратни қоюш үчүн WordPad мәтинлик тәһририни ишқа қошуп, **Қоюш** (Вставить) кнопкисини басимиз *(55-сүрәт)*.

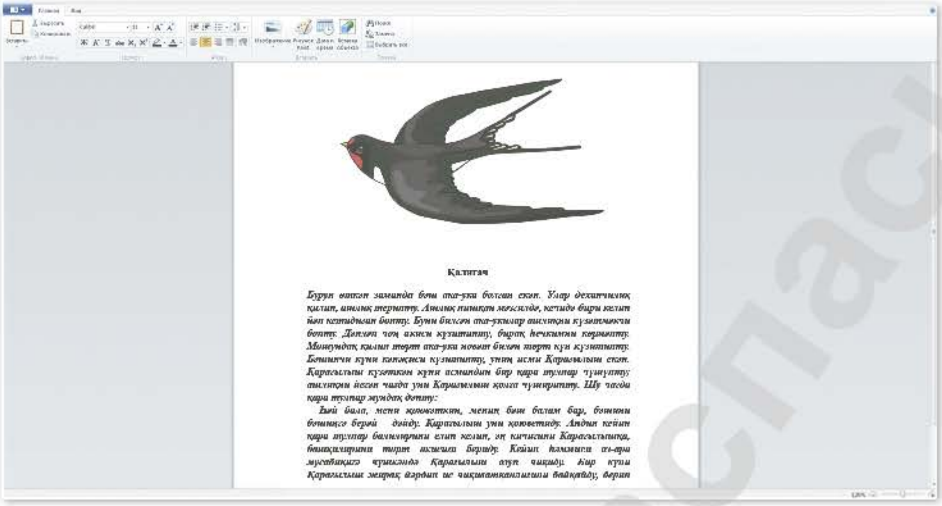

55-сүрәт. *Сақланған мәтинни қоюш*

Нахшини жүкләш

Өзимизгә һаҗәт болған нахшини жүкләшкә болиду. Униң үчүн керәк нахшини тепип, **Жүкләш** кнопкисини басимиз. Нахша жүкләнгән һөҗҗәтләрдә **Жүкләнгәнләр** (Загрузки) сақлиниду *(56-сүрәт)*.

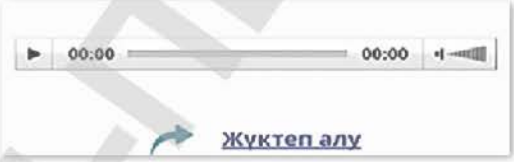

56-сүрәт. *Нахшини жүкләш*

Муһим мәлумат!

Әхбаратлиқ издәш аталғусини 1948-жили дәсләпки қетим **Кельвин Муэрс** караштурған. Бу термин 1950-жилдин бери қоллинилип кәлмәктә.

Мана, қизиқ!

«Google» издәш системисиниң нами «googol» (100 нөли бар онлуқ) сөзидин келип чиққан. Бирақ уни тиркәш пәйтидә хаталиқ әвәтилип, «Google» болуп йезилип кәткән. Google 191 тилдики әхбаратларни тепишқа қабилийәтлик.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Әхбаратни биз қандақ беримиз?
2. Пайдилиқ әхбарат дегән немә?
3. Әхбаратни издәш аталғусини тәвсийә қилған ким?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә сәвәптин издәш пәйтидә мәлуматниң тирәк сөзи муһим роль атқуриду?
2. Немә үчүн әхбаратларниң барлиғи биз үчүн пайдилиқ әмәс?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Һаҗәт болған әхбаратни Интернет вә китапханидин издәшкә бирдәк вақит сәрип қилинамду?

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(36-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Интернетни пайдилиниш барлиқ әһвалда биз үчүн һаҗәтму, қандақ ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Җәдвәлдә берилгән әхбаратларни оқуп, җавапларниң дурус нусхилирини ениқлаңлар. Униң үчүн өйдә компьютерда бу командиларни орунлап көрүңлар. Дурус нусхилирини есиңларға сақлаңлар.

Интернеттин сүрәтни сақлаш үчүн яндашма менюдин **Сүрәтни ... ретидә сақлаш** командисини таллаймиз.	һә-ә / яқ
Интернеттин әхбаратни жүклигәндә у **Һөҗҗәтләр** папкисиға сақлиниду.	һә-ә / яқ
Мәтинни көчириш үчүн яндашма менюдин **Көчириш** → **Қийип елиш** → **Қоюш** командилирини пайдилинимиз.	һә-ә / яқ

АРМАН-ПВ баспасы

§ 25. ӘМӘЛИЙ ИШ. ИНТЕРНЕТ

Әмәлий иш – Практическая работа – *Practicalwork*

Google қошумчиси – Google приложение – *Googleapp*

Қени, ойлинайли!

- қандақ издәш системилири бар?
- мәтинлик әхбаратни қандақ жүкләймиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- Интернетни дурус пайдилинишни үгиниш;
- издәш системилирини пайдилинип, әмәлий иш орунлаш.

А сәвийәси

Интернетни пайдилинип, Муқағали Мақатаевниң бир нәччә портретини жүкләңлар:

1. Иш үстидә «Мениң шаирим» нами билән папка ечиңлар.
2. Компьютериңлардики браузерни ишқа қошуңлар.
3. Браузерда Google издәш системисини ечиңлар.
4. Издәш курида «Муқағали Мақатаев» дәп йезип, Сүрәтләр (Картинки) бөлүмини таллаңлар.
5. Керәк сүрәтни таллап, яндашма менюдин Сүрәтни ... ретидә сақлаш (Сохранить изображение как) командисини орунлаңлар.
6. Сүрәтни Иш үстилидики «Мениң шаирим» папкиға, сақлаңлар.

В сәвийәси

Интернеттин Муқағали Мақатаевниң һаяти вә ижадийити һәққидә *(дисктики 37-слайд)* мәлуматни жүкләңлар:

1. Google издәш системисини браузерда ечиңлар.
2. Издәш куриға «Муқағали Мақатаевниң һаяти вә ижадийити» дәп йезиңлар.
3. Бир нәччә йөнәлдүргүчләрниң бирини таллап, мәтинни алаһидиләп, көчириңлар.

4. WordPad мәтинлик тәһририни ишқа қошуп, алмишиш буферидики мәтинни қоюңлар.
5. Тәйяр мәтинни өзәңларниң папкаңларға сақлаңлар.

С сәвийәси

Компьютериңлардики шаирниң тәрҗимә һали йезилған һөҗҗәтни ечиңлар.

1. Мәтинниң төвәнки тәрипигә шаирниң портретини қоюңлар. Униң үчүн **Тәсвир (Изображение)** кнопкисини таллаңлар *(57-сүрәт)*.

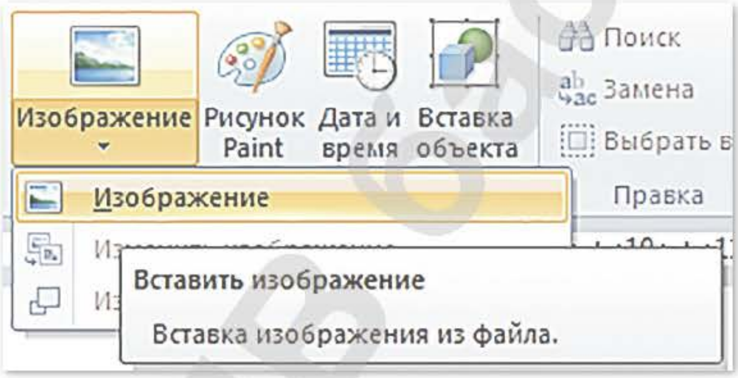

57-сүрәт. *Сүрәт қоюш*

2. Иш үстилини таллап, «Мениң шаирим» папкисини ечип, сүрәтни таллап елиңлар. **OK** кнопкисини бесип, сүрәтни қоюңлар.
3. Һөҗҗәтни сақлаңлар. Дисктики қошумчидә берилгән мәтин билән селиштуруңлар. Пәрқи барму?

Хуласә

- Ясиған ишиңлар өзәңларға яқтиму?
- Интернетниң ярдими арқилиқ талантлиқ әмәс адәм атақлиқ шәхскә айлиниши мүмкинму?

АРМАН-ПВ баспасы

7-БАП

ПРЕЗЕНТАЦИЯНИ БЕЗӘКЛӘНДҮРҮШ (умумий мавзу: «Су – һаят мәнбәси»)

Ойлиниңлар!

Суниң қандақ әһмийити бар?
Су мәнбәлиригә немиләр ятиду?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 26. ПРЕЗЕНТАЦИЯ ТҮЗҮШ

Түзүш –
Создать –
Create

Презентация –
Презентация –
Presentation

Слайд –
Слайд –
Slide

Қени, ойлинайли!

- презентация чүшәнчиси силәргә тонушму?
- презентация немә үчүн керәк?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- PowerPoint программиси;
- программини ишқа қошуш;
- аддий презентация ясаш;
- презентацияни сақлаш.

Презентация әхбаратниң қәғәзгә көрнәклик түрдә сүрәт, схемилар билән безәкләп, тәйярланған көрситилими екәнлигини билисиләр. Униң үчүн сүрәтләрни, схемиларни қийип елип, қәғәзгә йепиштуримиз.

Дәристә интерактивлиқ тахтидин көп көридиған презентация қандақ тәйярлиниду?

Буниңдин башқа силәр күндә телевизордин, кочида илинип турған мониторлардин, автобуслардики экранлардин бериливатқан еланларни көрүп жүрүсиләр. Мошундақ көрситилимләрниң барлиғи компьютердики мәхсус программилар арқилиқ ясилиду.

У – **PowerPoint** программиси. PowerPoint программиси презентация ясашқа бағишланған.

Программини ишқа қошуш үчүн мундақ һәрикәтләрниң бирини орунлаймиз:

1. **Ишқа қошуш** (Пуск) → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Microsoft PowerPoint**.
2. Иш үстилидики бәлгүсигә курсорни қоюп, мауcниң сол кнопкисини икки қетим чекимиз.

Ениклима

PowerPoint программиси – сүрәтләр билән мәтинләрни кириштүрүшкә, уларға иш-һәрикәт ясашқа, түрлүк үлгидики фонларни қоюп безәкләшкә, тавуш қоюшқа беғишланған программа.

Презентацияниң һәр бир бети **слайд** дәп атилиду. Слайдлар бөлгүлүк бир тизма арқилиқ түзүлиду. Слайдларни өз ихтияримизчә безәкләп, мәтинләр, сүрәтләр, видеоәхбаратлар, тавушлар вә ш.о. көплигән объектлар арқилиқ қайта ишләшкә болиду. Әнди биз **PowerPoint** программисиниң деризиси билән тонушайли.

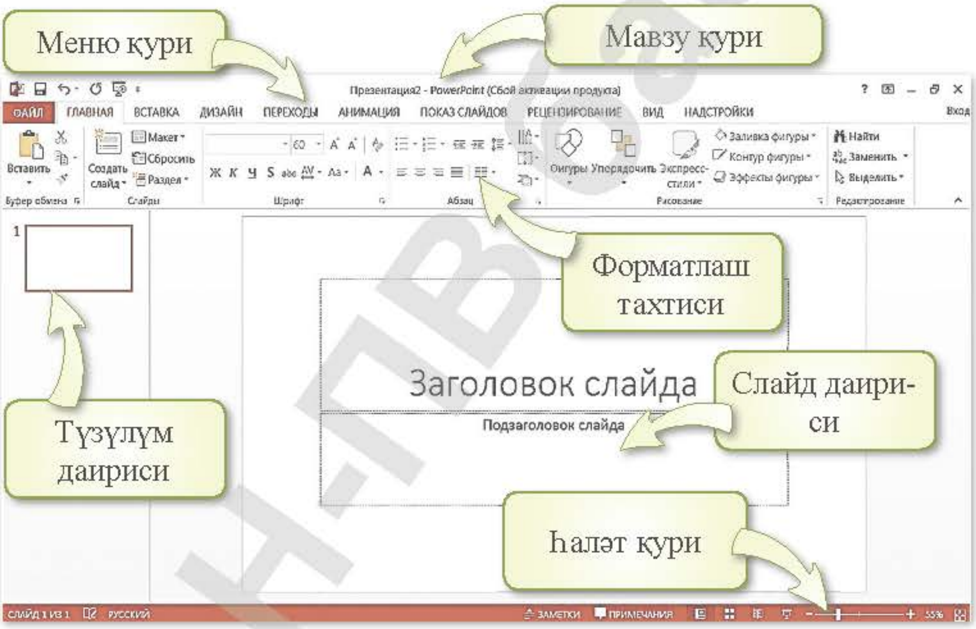

58-сүрәт. PowerPoint программисиниң деризиси

Программини ишқа қошқандин кейин *58-сүрәттә* көрситилгәндәк деризә ечилиду. Мәтин киргүзүш үчүн «Заголовок слайда» сөзиниң үстигә маусни бассақ, курсор пәйда болиду, шу арқилиқ мәтин киргүзүшкә болиду. Кейинки слайдни түзүш үчүн

АРМАН-ПВ баспасы

Асасий (Главная) → **Слайд түзүш** (Создать слайд) командилирини орунлаймиз.

Бу йәрдә слайдниң макетини таллаш керәк болиду. У титуллиқ бәттин, сүрәтләр қоюшқа беғишланған һәр түрлүк объектлардин тәркип тапиду.

Слайдниң макетини кейин **Асасий** (Главная) → **Макет** командисиниң ярдими арқилиқ өзгәртишкә болиду. Керәк әмәс слайдни **Delete** клавишини бесиш арқилиқ яки яндашма менюдин **Слайдни йоқитиш** командиси билән өчиришкә болиду.

Презентацияни қандақ сақлашқа болиду?

Ясиған презентацияни йоқап кәтмәс үчүн уни сақлап қоюш керәк. PowerPoint программисида презентацияни сақлаш үчүн **Файл → ... ретидә сақлаймиз** (Сохранить как) яки **Сақлаш** (Сохранить) командисини орунлаймиз *(дисктики 38-слайдни қараңлар)*.

Әстә сақлаңлар!

Презентацияни сақлиғандики файлниң кәңәйтилиши – .pptx. Мәсилән: китап.pptx.

Муһим мәлумат!

Презентация бир яки бир нәччә слайдтин тәркип тепиши мүмкин. Слайдларни толуқ экранда көрүш үчүн F5 клавишисини яки меню қуридики Слайдни көрситиш (Показ слайдов) кнопкисини бесиш һаҗәт..

Мана, қизиқ!

Презентацияни көрситиш 18 минуттин ешип кәтмигәнлиги тоғра. Алимлар 18 минуттин кейин тамашибинларниң яliқип кетидиғанлиғини испатлиған.

Җавап берәйли

1. Презентация дегән немә?
2. PowerPoint программисини қандақ ишқа қошумиз?
3. Йеңи слайд қандақ түзүлиду?

Арман-ПВ баспасы

Сәвәвини ениқлайли

1. Немишкә слайдлар бәлгүлүк бир тизма арқилиқ түзүлиду?
2. Ясалған презентацияни немә үчүн сақлаш һаҗәт?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Мәтинлик тәһрир билән PowerPoint программисини селиштуруңлар. Алаһидилиги билән охшашлиғини ейтип бериңлар.

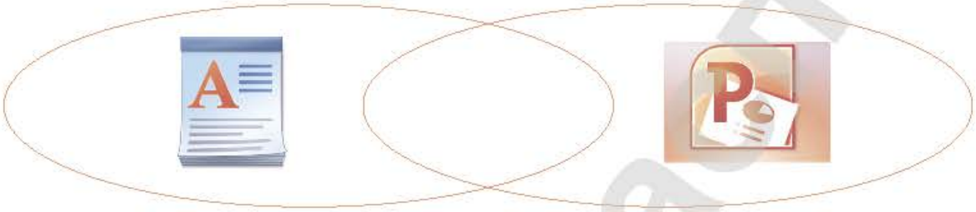

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(39-слайд)* орунлаңлар.
2. Презентация ясап көрүңлар.
   - PowerPoint программисини ишқа қошуңлар.
   - Ечилған слайдниң дәсләпки бетигә «Су – һаят мәнбәси» дәп йезиңлар.
   - Кейинки слайдқа суниң әһмийитини 3 җүмлә арқилиқ көрситип йезиңлар.
   - Йезилған мәтинни рәңлик қилип өзгәртиңлар. Толуқ экранға қоюп, слайдни қарап чиқиңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, презентацияни өзәңлар қандақ мәхсәттә пайдилинар едиңлар?

Өйдә орунлайли

Розиләм презентацияни ясап болди. Әнди презентациясини қандақ сақлаш керәк екәнлигини билмәй қалди. Розиләмгә қандақ ярдәм көрситисиләр? Презентацияни сақлиғанда файлниң кәңәйтилиши қандақ болиду?

Арман-ПВ баспасы

§ 27. ПРЕЗЕНТАЦИЯНИ БЕЗӘКЛӘНДҮРҮШ

Дизайн –
Дизайн –
Design

Текстура –
Текстура –
Texture

Безәлләндүрүш –
Оформление –
Decorating

Қени, ойлинайли!

- презентация дегинимиз немә?
- PowerPoint программиси немә үчүн керәк?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- презентацияни безәкләндүрүш;
- презентацияниң бәт параметрлирини авуштуруш.

Презентацияни қандақ безәкләндүрүшкә болиду?

Презентацияни PowerPoint программисидики **Дизайн** менюси арқилиқ безәкләндүрүшкә болиду. Слайдқа фон қоюш үчүн **Дизайн** менюсидин тәйяр фонларниң бирини таллап алимиз *(59-сүрәт)*.

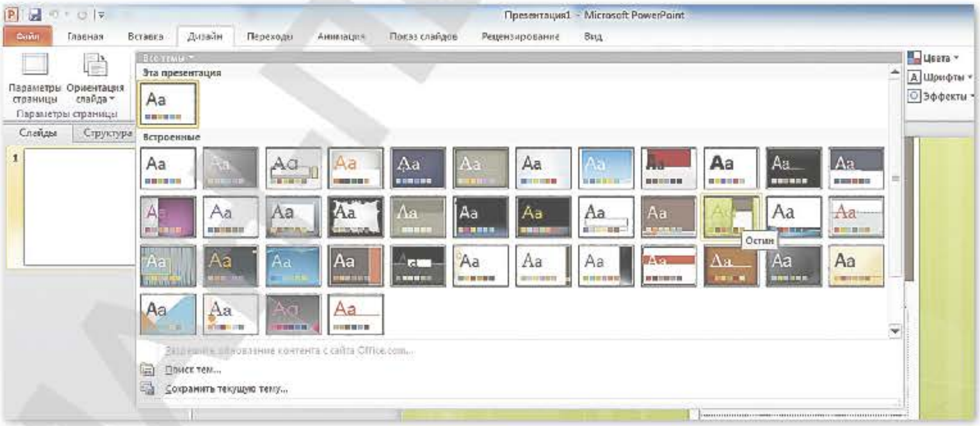

59-сүрәт. *Дизайн менюси*

Әгәр тәйяр фонниң рәңгини өзгәрткимиз кәлсә, у чағда башқа рәңни таллап елишқа болиду. Униң үчүн **Дизайн** менюсидики **Рәңләр** (Цвета) кнопкисини бесип, һаҗәт болған рәңни таллап алимиз *(60-сүрәт)*.

АРМАН-ПВ баспасы

Презентацияниң бәт параметрлирини авуштуруш үчүн **Дизайн** менюсидин **Слайд йөнилиши** (Ориентация слайда) кнопкисини бесип, **Китап түридә** (Книжная) яки **Альбом түридә** (Альбомная) йөнилишигә авуштурушқа болиду *(61-сүрәт)*.

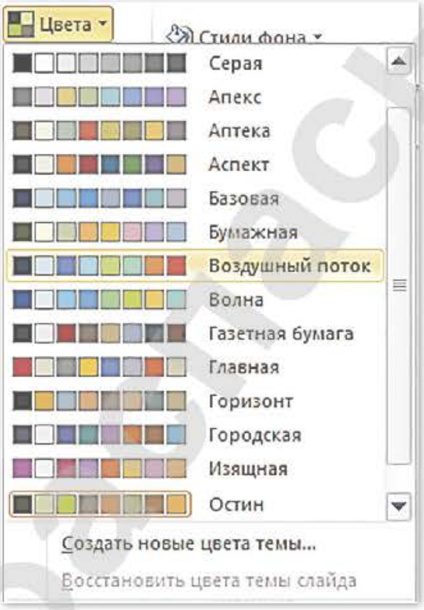

60-сүрәт. *Рәңләр*

Өз ихтияримиздики фонни ясаш үчүн **Фон стили** (Стили фона) → **Фон шәкли** (Формат фона) командисини таллаймиз.

Фон шәклини авуштурушниң төрт түри бар. Улар:

1. **Бир хил қуюп бояш** (Сплошная заливка). Слайдни бир хил рәңгә бояйду.
2. **Грандиентлиқ қуюп бояш** (Грандиентная заливка). Бир рәңгә иккинчи бир рәңни аста-аста арилаштуруп, башқа бир рәңни елишқа болиду.
3. **Сүрәт** яки **Текстура** (Рисунок или Текстура) *(62-сүрәт)*. **Текстура** кнопкисини бесиш арқилиқ тәйяр сүрәтлири бетидә көринидиған фонни қоюшқа болиду. Файл кнопкиси арқилиқ компьютердики фото яки сүрәтләрни таллап, қоюшқа имканийәт бериду. *(Дисктики 40-слайдни қараңлар)*.

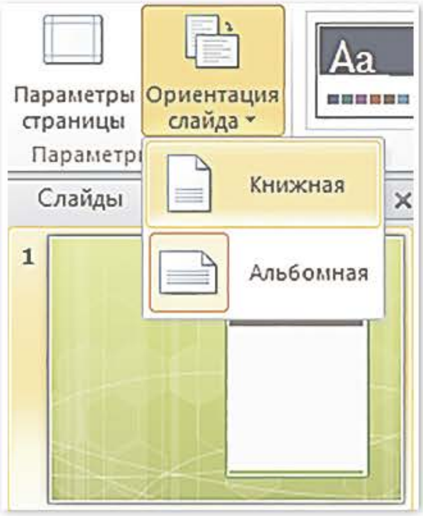

61-сүрәт. *Слайд йөнилиши*

4. **Нәқишлик қуюп бояш** (Узорная заливка). Слайд фонини сизиқ билән чекитниң бирикмиси арқилиқ бояйду.

Керәклик фон рәңгини таллап алғандин кейин, **Барлиғи үчүн қоллиниш** (Применить ко всем) кнопкисини таллиғанда барлиқ слайд шу рәңгә бойилиду.

АРМАН-ПВ баспасы

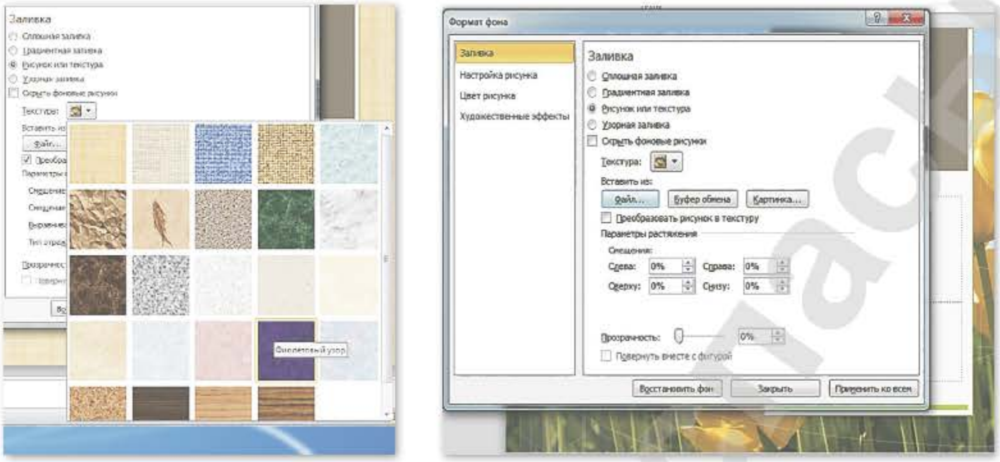

62-сүрәт. *Сүрәт яки Текстура*

Муһим мәлумат!

Презентацияни PowerPoint-тин башқа AppleKeynote, Google презентацияләр, Prezi, Haiku Deck, Slides, slideDog, Projeqt, Flowboard программилириниң ярдими арқилиқ ясашқа болиду.

Мана, қизиқ!

PowerPoint программисида безәклинип, тәйярланған бош презентацияләр бар. Улар **безәкләндүрүш шаблонлири** дәп атилиду. Һәр қандақ вақитта бу шаблонларни пайдилинип, презентацияни чапсан безәкләндүрүшкә болиду.

Жавап берәйли

1. Слайд фонини авуштуруш стильлири қайси менюда орунлашқан?
2. Фон шәклини өзгәртишниң қандақ түрлири бар?
3. Слайдни альбомлуқ бәткә қандақ авуштуримиз?

Сәвәвини ениқлайли

1. Слайдларни немә үчүн безәкләндүрүш керәк?
2. Немә үчүн презентацияниң бәт параметрлирини авуштуримиз?

АРМАН-ПВ баспасы

Тәһлил қилип, селиштурайли

Фон билән безәкләндүрүлгән вә безәкләндүрүлмигән слайдларни селиштуруңлар.

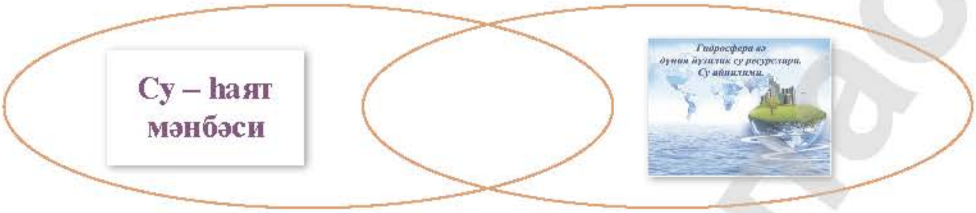

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(41-слайд)* орунлаңлар.
2. Фон шәклини өзгәртишниң 4 түрини пайдилинип, фонларни ясаңлар. Һөҗҗәткә нам берип, өзәңларниң папкаңларға сақлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Презентацияни дәристин сирт вақитта пайдилинишқа боламду, қандақ ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Шамил билән Равил тәбиәттики су айлиними һәққидә презентация ясайду. Слайдниң һәр бир бетини төвәндики сүрәтләр билән безәкләндүрди. Шамил билән Равил бу һәрикәтләрни қандақ орунлиди?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 28. ПРЕЗЕНТАЦИЯГӘ ОБЪЕКТЛАР КИРИШТҮРҮШ

Шәкил – Формат – *Format*

Кириштүрүш – Вставка – *Insert*

Қени, ойлинайли!

- слайд дегинимиз немә?
- презентацияни қандақ безәкләндүримиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- презентациягә объектлар қоюш;
- объектларни пайдилинип, презентация ясаш.

Презентациягә мәтин, сүрәтләр, фигурилар, тавуш вә видео қоюш **Кириштүрүш** (Вставка) менюсида орунлашқан *(63-сүрәт)*.

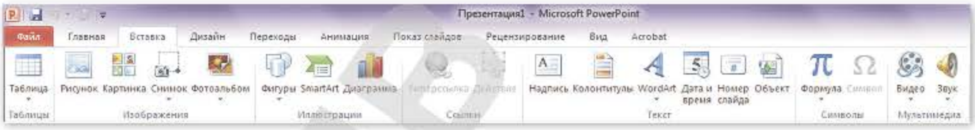

***63-сүрәт.** Кириштүрүш менюси*

Слайдқа WordArt (фигурилиқ мәтин) объектни қоюш

Кириштүрүш (Вставка) → **WordArt** кнопкисини бесиш арқилиқ һәр хил объектлардин керәк болғинини таллап алимиз *(64-сүрәт)*.

***64-сүрәт.** WordArt объекти*

Рәсим (Рисунок) қоюш

Кириштүрүш (Вставка) → **Рәсим** (Рисунок) командиси арқилиқ компьютердики папкилардин сүрәт елип қоюшқа болиду.

Сүрәт (Картинка) қоюш

Униң үчүн **Кириштүрүш** (Вставка) → **Сүрәтләр** (Картинки) командисини орунлаш арқилиқ PowerPoint программи-

Арман-ПВ баспасы

синиң запасидики тәйяр сүрәтләрни алимиз. **Башлаш** (Начать) кнопкисини басқанда запастики сүрәтләр чиқиду.

Фигура қоюш

Кириштүрүш (Вставка) → **Фигурилар** (Фигуры) командисини орунлиғанда бир нәччә фигура чиқиду *(65-сүрәт)*.

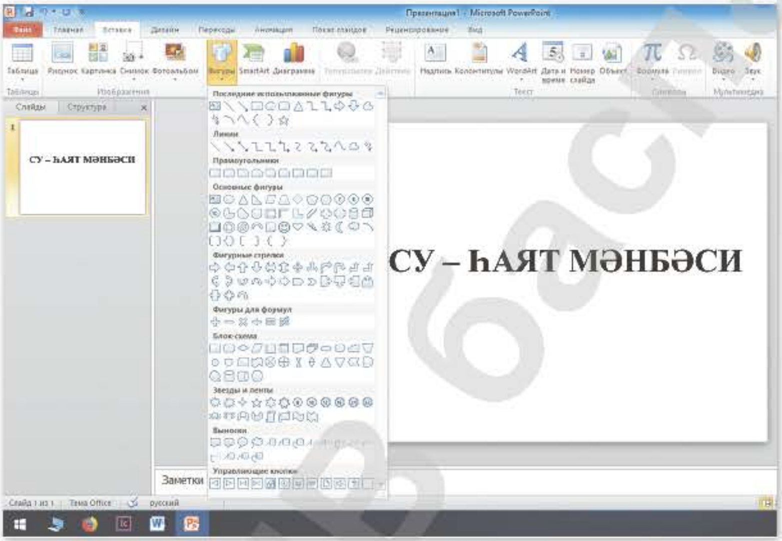

65-сүрәт. *Фигура қоюш*

Фигуриниң рәңгини авуштуруш үчүн фигурини бир қетим чәккәндә **Шәкил** (Формат) менюси пәйда болиду. **Фигурини куюп бояш** (Заливка фигуры) кнопкисини бесиш арқилиқ фигуриниң рәңгини авуштурушқа болиду. **Фигуриниң контури** кнопкисини бесиш арқилиқ фигуриниң контуриниң келинлиғини өзгәртишкә болиду. **Фигуриниң эффектлири** (Эффекты фигуры) кнопкиси арқилиқ фигуриға көләңгә билән эффектлар беришкә болиду.

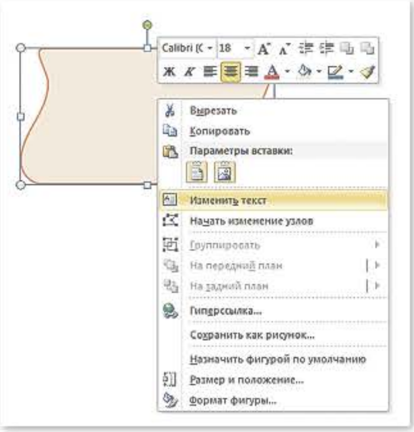

66-сүрәт. *Мәтинни өзгәртиш*

Фигуриниң ичигә мәтин йезиш үчүн **Шәкил** (Формат) → **Йезиқ** (Надпись) командисини орунлаймиз яки фигуриға маус-

Арман-ПВ баспасы

ниң оң тәрипини бесип, яндашма менюдин **Мәтинни өзгәртиш** (Изменить текст) командисини орунлаймиз *(66-сүрәт)*.

Киристүрүш (Вставка) → **Чүширилгән сүрәт** (Снимок) командисини орунлаш арқилиқ экран бетини сүрәткә чүширип, қоюшқа болиду *(67-сүрәт)*.

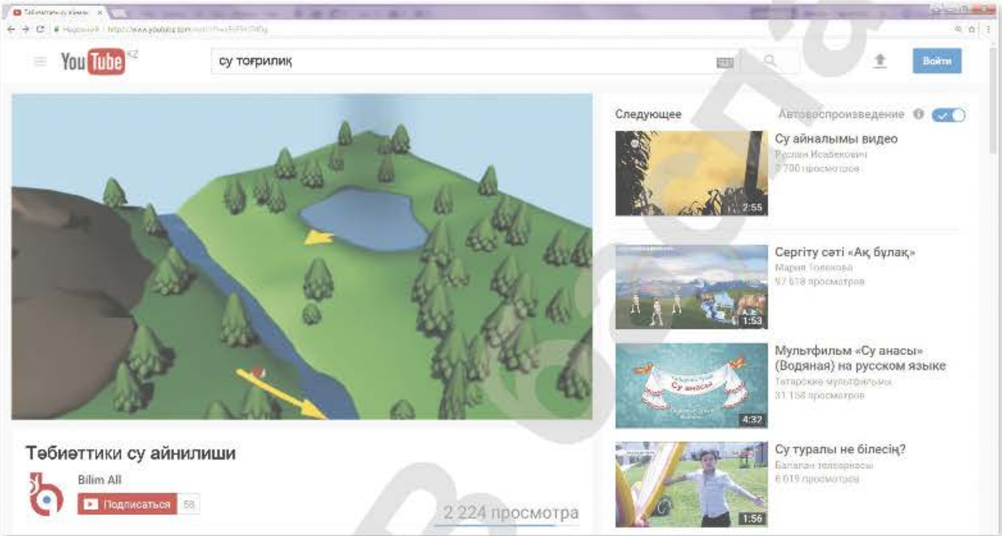

67-сүрәт. *Экран бетини сүрәткә чүшириш*

Муһим мәлумат!

Берилгән фигуриниң сиртқи шәклини өзгәртиш үчүн **Шәкил** (Формат) → **Фигурини өзгәртиш** (Изменить фигуры) → **Түгүнләрни өзгәртишни башлаш** (Начать изменение узлов) командисини орунлаш керәк.

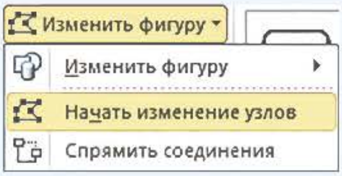

Мана, қизиқ!

Презентацияни ясиған чағда қара, қоңур, көк, қизил, йешил охшаш қеник рәңләрни пайдиланған тоғра. Сәвәви сериқ, күлрәң, һалрәң рәңләр көзгә еник көрүнмәйду.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берəйли

1. Презентациягə WordArt объектини қандақ қойимиз?
2. Фигуриниң рəңгини қандақ өзгəртимиз?
3. Экран бетини сүрəткə қандақ чүширимиз?

Сəвəвини ениқлайли

1. Немə үчүн презентациягə түрлүк объектлар қойимиз?
2. Немишкə объектларни қоюш Кириштүрүш менюсида орунлашқан?

Тəһлил қилип, селиштурайли

Презентациягə сүрəт қоюшниң икки түриниң (рисунок, картинка) пəрқи немидə?

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(42-слайд)* орунлаңлар.
2. Презентацияни ясап көрүңлар.
   - PowerPoint программисини ишқа қошуңлар.
   - Слайдқа дизайн таллап, безəкләндүрүңлар.
   - WordArt объектини таллап, мавзусини «Су һəққидə мақал-тəмсиллəр» дəп йезиңлар.
   - Бир нəччə фигура қоюп, ичилирини бояп, безəкләндүрүңлар.
   - Фигуриниң ичигə су һəққидə 3 мақал-тəмсил йезиңлар.
   - «Су» нами билəн өзəңларниң папкаңларға сақлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшəйли

Суниң əһмийитини презентация арқилиқ толуқ чүшəндүрүшкə боламду?

Өйдə орунлайли

Амир су һəққидə мақал-тəмсиллəрни фигуриниң ичигə йезип, уни сериқ рəңгə бойимақ болди. Униңға қандақ ярдəм көрситишкə болиду? Презентацияни тəйярлаш җəриянида фигуриларни пайдиланған үнүмлүкму?

§ 29. СЛАЙДЛАР АРИСИДИКИ АВУШУШЛАР

Авушуш –
Переход –
Transition

Бәлгү –
Знак –
Sign

Қени, ойлинайли!

- презентациягә йеңи слайдни қандақ қошимиз?
- слайдқа һәрхил объектларни қандақ қойимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- слайдлар арисидики авушушлар;
- объектларға анимация эффектлирини қоюш.

Биз алдинқи дәрисләрдә объектларни кириштүрүшни үгәндуқ. Бу объектларға вә слайд бетигә түрлүк эффектлар қоюшқа болиду. Слайдларниң һәр хил эффектлар арқилиқ авушушини **Авушушлар** (Переходы) менюсида орунлашқа болиду *(68-сүрәт)*.

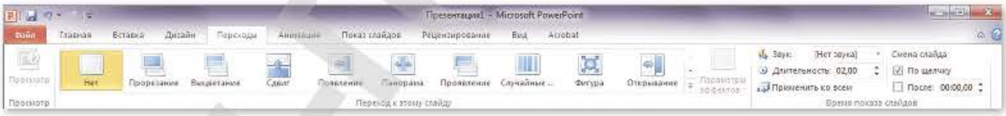

68-сүрәт. *Авушушлар менюси*

Слайд бетигә авушуш эффекти қоюлғанлиғини төвәндики бәлгүдин байқашқа болиду *(69-сүрәт)*.

69-сүрәт. *Слайдқа авушуш эффекти қоюлғанлиғини көрситидиған бәлгү*

АРМАН-ПВ баспасы

Объектларниң эффектлирини қоюш **Анимация** менюсида орунлашқан. Йешил рәң билән берилгәнләр **Кириш** – (Вход), серик рәң билән берилгәнләр – **Алаһидиләш** (Выделение), қизил рәң билән берилгәнләр – **Чиқиш** (Выход) анимациялири *(70-сүрәт)*.

Объектқа анимация қоюлғанлиғини кешидики санидин билишкә болиду. Улар авушуш саниға бағлиқ биридин кейин бири қоюлиду *(71-сүрәт)*.

Объектқа қоюлған анимация эффектиниң чиқишини баплашқа болиду. Униң үчүн **Башлиниши** (Начало) кнопкисини бесип, **Маус билән чекиш арқилиқ** (По щелчку), **Алдинқисидин** (С предыдущим) вә **Алдинқисидин кейин** (После предыдущего) эффектини таллаймиз. Анимацияниң чиқиш эффектини объектниң орунлишишиға бағлиқ таллиған дурус *(72-сүрәт)*.

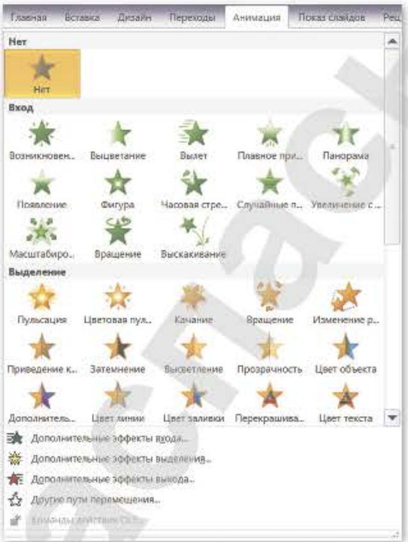

70-сүрәт. *Анимацияләр*

71-сүрәт. *Объектқа анимация қоюлған бәлгү*

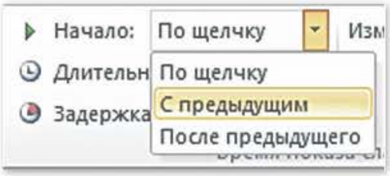

72-сүрәт. *Анимацияниң чиқишини баплаш*

Муһим мәлумат!

Анимация латинниң anima – «җанлиниш» дегән сөзидин келип чиққан. Анимация объектларниң һәрикити болуп һесаплиниду.

Мана, қизиқ!

«Анимация» сөзиниң башқиму мәнаси бар. Мәсилән, меһманханиларда, балилар мәйрәмлиридә меһманларниң өзлирини қатнаштурушни мәхсәт қилған оюн чарә-тәдбирлири.

Арман-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Слайдларниң һәрхил эффектлар арқилиқ авушуши қайси менюда орунлашқан?
2. Объектларға анимацияни қандақ қойимиз?
3. Слайдқа авушуш эффекти қоюлғанлиғини нәдин билишкә болиду?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн объектларниң чиқиш анимациялирини баплаймиз?
2. Немишкә слайдларға авушуш эффектини қойимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Авушуш эффекти билән анимацияни селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(43-слайд)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, бүгүн алған билимиңларни нәдә қоллинишқа болиду?

Өйдә орунлайли

Җәдвәлдә берилгән әхбаратларни оқуп, җавaплириниң дурус нусхисини таллаңлар. Униң үчүн өйдә компьютерда мошу командиларни орунлап көрүңлар. Дурус нусхисини есиңларға сақлаңлар.

Слайдларниң һәрхил эффектлар арқилиқ авушуши **Авушушлар** менюсида орунлашқан.	һә-ә / яқ
Объектларниң эффектлири **Анимация** менюсида орунлашқан.	һә-ә / яқ
Йешил рәң билән берилгәнләр **Чиқиш** анимацияси	һә-ә / яқ
Сериқ рәң билән берилгәнләр **Алаһидиләш** анимацияси	һә-ә / яқ
Қизил рәң билән берилгәнләр **Кириш** анимацияси	һә-ә / яқ

Арман-ПВ баспасы

§ 30. ПРЕЗЕНТАЦИЯГӘ БЕҒИШЛАНҒАН ӘХБАРАТ

Тәҗрибә –
Опыт –
Experience

Су –
Вода –
Water

Қени, ойлинайли!

- презентациягә йеңи слайдни қандақ қошимиз?
- слайдқа түрлүк объектларни қандақ қойимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- презентация ясаш үчүн Интернетни пайдилиниш;
- түрлүк әхбаратларни пайдилинип, презентация ясаш.

Презентация ясашқа һаҗәт мәлуматларни нәдин алимиз?

Презентациягә керәк әхбаратларни Интернеттин елишимизға болиду. Мәсилән, «Су – һаят мәнбәси» мавзусида презентация ясап көрәйли.

PowerPoint программисини ишқа қошимиз. Бирнәччә слайд түзүп, уларниң дизайнини өзгәртимиз. Слайдлар ясаш үчүн Интернеттин су һәққидә сүрәтләрни жүкләш һаҗәт.

1-слайдқа мавзу билән бир нәччә сүрәт қояйли. WordArt объектини пайдилинип, мавзуни язайли *(73-сүрәт)*.

***73-сүрәт.** 1-слайд*

2-слайдқа суниң хусусийәтлири һәққидә язайли. Дәсләп ихчам тәҗрибә ясап көрәйли. Стакандики суни йоған бир қачиға

қуйимиз. Су йейилип еқишқа башлайду. Су шәкилсиз, суюқ болғанлиқтин аққуч болиду. Пуриғи йоқ һәм сүзүк, рәңсиз.

Әнди слайдқа фигуриларни қоюп, бояймиз. Ичигә суниң хусусийәтлирини язимиз *(74-сүрәт)*.

74-сүрәт. *2-слайд*

3-слайдқа су һәққидә билидиған мәлуматни фигуриниң ичигә язимиз. Фигурини бояймиз *(75-сүрәт)*.

4-слайдқа суниң пайдиси һәққидә Интернеттин қарап, тирәк сөз билән фигуриниң ичигә мәтинлирини язимиз *(76-сүрәт)*.

АРМАН-ПВ баспасы

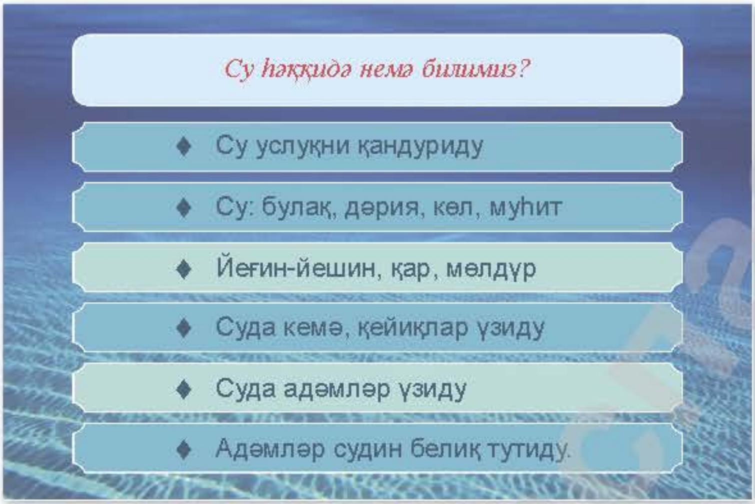

75-сүрәт. *3-слайд*

76-сүрәт. *4-слайд*

Интернеттин суниң шилдирини қошумчә жүкләп қоюшқа болиду. Презентацияге аваз қоюш һәққидә кейинки дәрисләрдә тонушисиләр.

Муһим мәлумат!

Интернеттин су һәққидә видео әхбаратни жүкләш үчүн макан-жай қуриға www. чекиттин кейин инглизчә **ss** дәп йезип, Enter клавишини басимиз. Шу чағда жүкләшкә көрсәтмә берилиду. Видео әхбаратни https://www.youtube.com/ сайтидин жүкләшкә болиду.

Арман-ПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Салмиғи 70 кг адәмниң тенидә 50 кг су болиду. Адәм күнигә тәхминән 1,5-2 литр су истимал қилиду.

Җавап берәйли

1. Презентациягә әхбаратни нәдин алимиз?
2. Мәтинлик әхбаратни қандақ көчиримиз?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немә үчүн мавзу намини язғанда WordArt объектини пайдилинимиз?
2. Немишкә презентациягә беғишланған әхбаратларни издигәндә Интернетни көп пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Презентация билән су һәққидә аддий мәтинни селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(44-слайд)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Презентациягә керәк әхбаратни пәқәт Интернеттин елишқа боламду, қандақ ойлайсиләр? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Япон алими Масару Эмото узақ жиллар мабайнида суниң хусусийитини тәтқиқ қилған. У тазиланған суни бир қачиға қуюп, униңға «гөзәл», «әқиллиқ», «рәхмәт» дегәнгә охшаш яхши сөзләрни ейтқан. Алим бу суни қатуруп, сүрәткә чүшәргән чағда музниң шәкли әҗайип гөзәл, алаһидә болуп чиққанлиғини байқиған.

Берилгән мәтиндин алған тәсиратиңларни «Су – һаят мәнбәси» дегән презентациягә қандақ киргүзисиләр? Ишиңларға утуқ тиләймиз, ясап көрситиңлар.

8-БАП

МӘТИН, АВАЗ ВӘ ПРЕЗЕНТАЦИЯ (умумий мавзу: «Дәм елиш мәдәнийити. Мәйрәмләр»)

Ойлиниңлар!

Силәр қандақ дәм алғанни яқтурисиләр?
Қайси мәйрәм силәргә көпирәк яқиду?
Немә сәвәптин?

АРМАН-ПВ баспасы

§ 31. МӘТИН БИЛӘН ИШ

Иш –
Работа –
Work

Кнопка –
Кнопка –
Button

Һөжҗәт түзүш –
Создать документ –
Create a document

Қени, ойлинайли!

- Word мәтинлик тәһририниң қандақ имканийәтлирини билисиләр?
- мәтинни қандақ форматлаймиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- мәтин билән иш;
- мәтинни тәһрирләш.

Мәтинлик тәһрир дегән немә?

Мәтинлик тәһрирниң мәтинлик һөжҗәт түзүшкә, түзитишкә, тәһрирләшкә вә форматлашқа, уни бесип чиқиришқа имканийәт беридиған программа екәнлигини билисиләр. Мәтинлик процессорниң имканийити мәтинлик тәһрирдинму мурәккәп болуп келиду. MS Word мәтинлик процессорида мәтин билән ишләшни үгинәйли *(77-сүрәт).*

Программини ишқа қошуш үчүн: **Ишқа қошуш** (Пуск) → → **Барлиқ программилар** (Все программы) → **Microsoft Office → Microsoft Word** әмәллирини орунлаймиз.

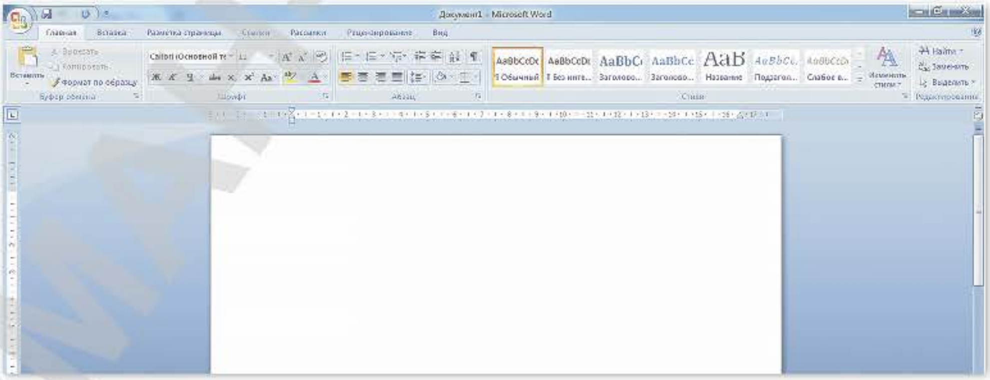

77-сүрәт. *Word деризисини йеңи Word деризисигә авуштуруш*

MS Word мәтинлик процессорида йезилған мәтинләрни сақлаш үчүн **Office кнопкиси** ... **ретидә сақлаймиз** (Сохранить как) командисини таллаймиз.

АРМАН-ПВ баспасы

Программидин чиқишниң бир нәччә йоли бар:

- **Файл → Чиқиш** (Выход) командисини таллаш;
- программа деризисиниң оң тәрәптики жуқурқи булуңидики **Йепиш** кнопкисини (x) бесиш;
- Alt + F4 клавишилар комбинациясини бесиш арқилиқ чиқишқа болиду.

Биз WordPad мәтинлик тәһриридә мәтинни териш, түзитиш, форматлаш, қийип елиш һәм көчирип қоюш, сүрәтләр билән иш орунлашни өткән дерисләрдә өзләштүргән едуқ.

Мәтинлик процессорниң **Алмишиш буфери** (Буфер обмена), **Шрифт, Абзац** топлири мәтинлик тәһриргә охшаш болуп келиду *(78-сүрәт, дисктики 45-слайдни қараңлар)*.

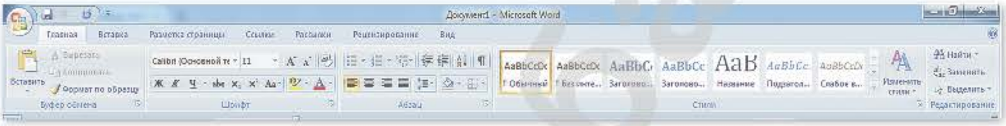

78-сүрәт. *Қурлар*

Word мәтинлик процессорида **Тәһрирләш** (Редактировать) топида мәтин арисида түзитишләр киргүзүшкә мүмкинчилик бериду *(79-сүрәт)*.

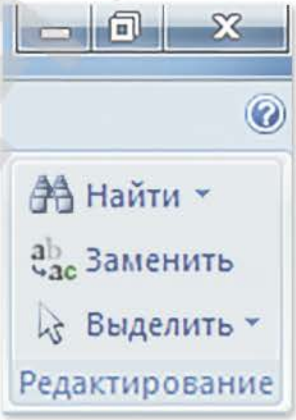

79-сүрәт. *Тәһрирләш топи*

кнопкиси мәтин арисидики сөзни издәшкә мүмкинчилик бериду.

кнопкиси сөзни тепип, шу сөзни башқа сөзгә авуштурушқа имканийәт бериду *(80-сүрәт)*.

АРМАН-ПВ баспасы

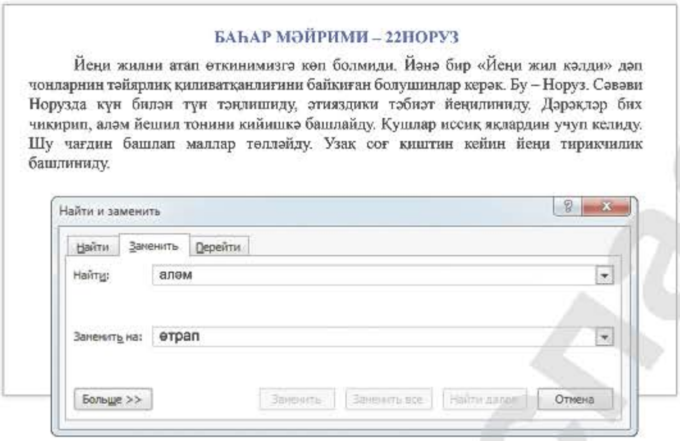

80-сүрәт. *Орнини авуштуруш*

Выделить кнопкиси барлиқ мәтинни алаһидиләшкә беғишланған *(81-сүрәт)*. Шундақла CTRL + A клавишилар комбинацияси мәтинни алаһидиләш хизмитини атқуриду.

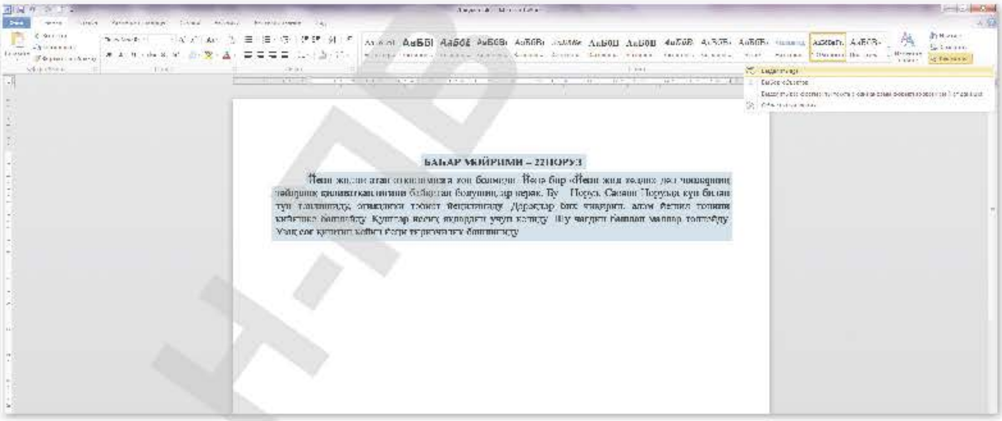

81-сүрәт. *Мәтинни алаһидиләш*

Муһим мәлумат!

Word мәтинлик процессориниң кеңәйтилиши .docx. У йәрдә йезилған мәлумат *һөҗҗәт* дәп атилиду.

Мана, қизиқ!

Әгәр мәтин билән иш орунлаш җәриянида уни йоқитип қойсаңлар, хапа болмаңлар. Сәвәви Ctrl + Z комбинацияси арқилиқ мәтинни қайтуруп елишқа болиду.

АРМАН-ПВ баспасы

Җавап берәйли

1. Word мәтинлик процессорини қандақ ишқа қошимиз?
2. Программидин қандақ чиқишқа болиду?
3. Издәш, алаһидиләш кнопкилириниң хизмити қандақ?

Сәвәвини ениқлайли

1. Авуштуруш кнопкисини немә үчүн пайдилинимиз?
2. Немә үчүн бәзи бир командиларни клавишилар комбинациясини пайдилинип орунлашқа болиду?

Таһлил қилип, селиштурайли

MS Word мәтинлик процессориниң таһрирләш топидики кнопкиларни селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

1. Дисктики тапшурмини *(46-слайд)* орунлаңлар.
2. Word мәтинлик процессорини ишқа қошуңлар.
   - «7 май – Вәтән қоғдиғучилар күни» дәп йезиңлар.
   - **Найти** вә **Заменить** әмәллири арқилиқ «қоғдиғучилар» сөзини алаһидиләп, «һимайә қилғучилар» сөзигә авуштуруңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Келәчәктә оқуғучилар қәғәз, қәләмни мутлақ пайдиланмай, тапшурмиларни пәқәт компьютерда орунлиши мүмкинму, қандақ ойлайсиләр? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

«Мәңгүлүк әл – әждатлиримизниң қедимидин келиватқан есил армини. У арман – дуния әллири билән деризиси тәң бағлиништа болидиған, аләм хәритисидин оюп туруп орун алидиған Мустәқил Мәмликәт атилиш еди. Биз арманларни һәқиқәткә айландурдуқ. Мәңгүлүк әлниң һулини салдуқ», – деди президентимиз Н.Ә.Назарбаев.

Мәңгүлүк әл дегинимиз немә?

Мәзкүр мәтинни Word мәтинлик процессориға йезишта үнүмлүк һәрикәтләрни пайдилинип, қандақ чапсан теришкә болиду? Компьютерда қоллинип көрүп, дәптириңларға җававини йезиңлар.

Арман-ПВ баспасы

§ 32. КЛАВИАТУРИДА ЙОҚ СИМВОЛЛАР

Символ –
Символ –
Character

Мәхсус символ –
Специальный
символ –
SpecialCharacter

Қени, ойлинайли!

- мәтинлик тәһрир дегинимиз немә?
- мәтинни қандақ киргүзүшкә болиду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- клавиатурида йоқ символлар билән тонушуш;
- клавиатурида йоқ символлар билән ишләш.

Клавиатурида йоқ символларға қандақ символлар ятиду?

Мәтин териш җәриянида бәзибир җағдайларда мундақ символларни пайдилиниш муһтаҗлиғи пәйда болиду. Һәҗҗәткә клавиатурида йоқ һәрхил **мәхсус** символларни, мәсилән, ☻ ☺ ☼ ♀ ♂ ♪ ⅓ □⓪ вә башқиму көплигән символларни киргүзүшкә болиду.

Мәтинлик тәһрирдә мәтин териш җәриянида клавиатурида йоқ символларни мәтингә киргүзүш үчүн меню қуридин **Киргүзүш**(Вставка)→**Символ** командисини басимиз *(82-сүрәт)*.

82-сүрәт. *Символ қоюш деризиси*

Символ қоюш деризисигә өзимизгә керәк символни (↔ ↕ ≠ ◇ ⌂ ⓪ ≠ ∞ ◊ в.б.) Символларниң һәҗимини йоғартишқа, кичиклитишкә, көчиришкә, йоқитишқа, керәклик деризигә орунлаштурушқа болиду.

АРМАН-ПВ баспасы

Муһим мәлумат!

Мәхсус символ – клавиатурида йоқ, бирақ экранға чиқиришқа болидиған бәлгү яки символ.

Мана, қизиқ!

Клавиатура компьютердин башқа басма машинисида, калькуляторда, кассилиқ аппаратта бар. Әлвәттә улардики клавиатурилар компьютерниңкидин башқичә. Музыкилиқ әсвапларда болса музыкилиқ әсәрләрни ойнитиш үчүн пайдилинилиду.

Жавап берәйли

1. Клавиатурида йоқ символлар дегән немә?
2. Мәтинлик тәһрирдә символларни қандақ ишқа қошушқа болиду?

Сәвәвини ениқлайли

Клавиатурида йоқ символларни немә үчүн пайдилинимиз?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Клавиатуридики символлар билән клавиатурида йоқ символларни селиштуруңлар. Қайсисини териш қолайлиқ?

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(47-слайд)* орунлаңлар.

Жүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Мәтинни йезиш җәриянида мәхсус символларни пайдилинишқа тоғра келидиған әһваллар көп учришамду, қандақ ойлайсиләр?

Өйдә орунлайли

Ребусни йешиңлар.

АРМАН-ПВ баспасы

§ 33. ПРЕЗЕНТАЦИЯДИКИ АВАЗЛАР

Музыка –
Музыка –
Music

Мультимедиа –
Мультимедиа –
Multimedia

Тиңшаш –
Слушать –
Listen

Қени, ойлинайли!

- компьютерда авазларни тиңшашқа боламду?
- авазларни қандақ язимиз?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- презентациягә аваз файллирини киригүрүш;
- презентациягә тавушлар йезиш.

Биз компьютерда музыкиларни тиңшаймиз. Шундақла видео әхбаратларни көрүп һәм тиңшап жүримиз. Авазларни компьютерда мәхсус программиниң ярдими арқилиқ йезишниму үгәндуқ. Биз тавуш үскүнилиригә микрофон, колонка, қулаққап ятидиғанлиғини билимиз.

Презентациягә авазларни киригүрүшкә боламду?

Презентация ясашниң йәнә бир мүмкинчилиги слайдқа авазлар қошуш болуп һесаплиниду. Аваз қошулған слайд қизиқарлиқ һәм чүшинишлик болиду.

Презентациягә аваз файллирини киригүрүш үчүн **Киригүрүш** (Вставка) → **Мультимедиа** → **Аваз** (Звук) → **Файлдики аваз** (Звук из файла) командисиниң ярдими арқилиқ авазлиқ файлни презентацияниң һәр қандақ слайдиға қошушқа вә уни керәклик слайдқичә ойнитишқа болиду *(83-сүрәт)*. Авазлиқ файллар компьютерда сақланған тәйяр музыкилар, язмилар вә ш.о. болуши мүмкин.

Өзимиз авазларни йезип, презентациягә киригүрүш мүмкинму?

Әлвәттә, тәйяр авазлар билән биллә программиниң өзидиму аваз йезишқа болиду. Униң үчүн **Киригүрүш** (Вставка) → **Мультимедиа** → **Аваз** (Звук) → **Авазни йезиш** (Записать звук)

командисини орунлаймиз. **Авазни йезиш** командиси микрофондин аваз йезишқа беғишланған *(84-сүрәт)*.

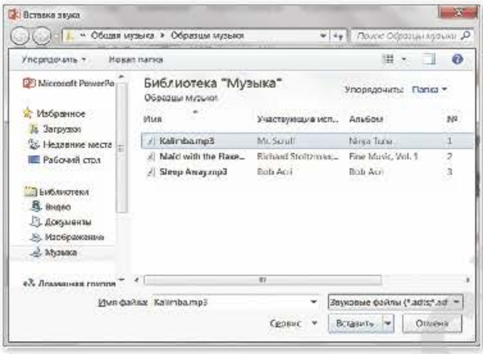

83-сүрәт. *Авазни киритүрүш деризиси*

84-сүрәт. *Авазни йезиш деризиси*

Авазни язғандин кейин Презентациядә **Авазни тиңшаш деризиси** орун алиду *(85-сүрәт)*.

85-сүрәт. *Авазни тиңшаш деризиси*

Демәк, мошундақ қилип презентациягә авазларни йезишқа болиду. Авазни бәлгүси билән қошуп, керәк болмиса, **Delete** клавишиси арқилиқ өчиришкә болиду.

Муһим мәлумат!

Презентацияни толуқ екранға қоюп, слайдларни көргәндә бәлгүсини маус билән чекип, авазларни тиңшаймиз. Авазлиқ файл кейинки слайдқа авушқичә ойнайду.

АРМАН-ПВ баспасы

Мана, қизиқ!

Бәзидә презентацияни көрситиш җәриянида аваз чиқмай қалидиған пәйтләр учришиду. Мундақ әһвалниң алдини елиш үчүн компьютерға мәхсус программа орнитилиду. Бу программа Кодек (ингл. *Codec*) дәп атилиду.

Җавап берәйли

1. Презентациягә аваз файллирини қандақ кириштүрүшкә болиду?
2. Презентациягә авазимизни қандақ язимиз?

Сәвәвини ениқлайли

1. Немишкә авазни язғанда микрофон һаҗәт?
2. Немә үчүн презентациядә 🔈 бәлгүси орунлишиду?

Тәһлил қилип, селиштурайли

Авазни йезиш билән авазлиқ файлни жүкләшни селиштуруңлар.

Компьютерда орунлайли

Дисктики тапшурмини *(48-49-слайдлар)* орунлаңлар.

Җүплишип, ойлинип, бөлүшәйли

Қандақ ойлайсиләр, аваз арқилиқ ясалған слайд чүшинишликму яки авазсиз ясалғанму? Ой-пикриңлар билән бөлүшүңлар.

Өйдә орунлайли

Презентациягә аваз йезиш вә тиңшаш үчүн микрофон, колонка яки қулаққап керәк болиду. Сода-сетиқ мәркизидә дөң сетиш жүрүватиду. 2 яки униңдин көп буюм алған адәмгә товарниң нәрқидин 240 тәңгә елип ташлайду. Силәрдә 3000 тәңгә бар дәйли. Силәр дөң сетилимда немә сетип алисиләр? Җәдвәлгә қарап, ойлинип көрүңлар.

Нами	Нәрқи	«һә-ә» яки «Яқ»
Микрофон	1200	һә-ә / яқ
Колонка	2800	һә-ә / яқ
Қулаққап	1850	һә-ә / яқ

§ 34. ӘМӘЛИЙ ИШ. ПРЕЗЕНТАЦИЯГӘ АВАЗ ҚОЮШ

Мәйрәм – Праздник – *Holiday*

Аваз йезиш – Запись голоса – *Voice Recording*

Қени, ойлинайли!

- авазлиқ әхбаратни немә үчүн пайдилинимиз?
- презентациягә авазлиқ әхбаратларни жүкләшкә боламду?

Бүгүн үгинидиғинимиз:

- презентациядә авазлиқ әхбаратлар билән ишләш;
- авазни йезиш;
- авазни жүкләш.

1-тапшурма

А сәвийәси

«Йеңи жил» мавзусиға презентация ясаңлар. Презентация 3 бәттин аз болмаслиғи шәрт.

В сәвийәси

Бир мәйрәмгә мунасивәтлик презентация ясаңлар. Презентацияни фон, анимация, сүрәтләр билән безәкләндүрүп, мавзуниң намини өзәңларниң авазиңлар арқилиқ йезиңлар.

С сәвийәси

Норуз мавзусиға презентация ясаңлар. Презентациягә мәйрәмгә аит нахшини жүкләп, папкаңларға сақлаңлар. Презентацияниң дурус ясалғанлиғиға көз йәткүзүңлар. Аваз файллирини тиңшап көрүңлар.

Арман-ПВ баспасы

2-тапшурма

А сәвийәси

1-май – Қазақстан хәлиқлириниң бирлиги күни мәйримигә презентация ясаңлар. Презентациягә хаһишиңларға бағлиқ фон билән мәйрәмгә аит сүрәтләрни қоюңлар.

В сәвийәси

Презентациягә өзәңларниң авазиңлар билән мәйрәм һәққидә шеирни йезиңлар.

С сәвийәси

Презентациягә мәйрәмгә бағлиқ нахшини жүкләңлар. Презентацияни папкаңларға сақлаңлар. Презентацияниң дурус ясалғанлиғини тәкшүрүңлар. Аваз файллирини тиңшап көрүңлар.

Хуласә

- Ясиған ишиңлар силәргә яқтиму?
- Силәр мәйрәмдә қандақ соға елишни халайсиләр?

АРМАН-ПВ баспасы

Ихчам лайиһәләрни қоғдаш

Қәдирлик яш шагиртлар, силәр «Әхбаратлиқ-коммуникациялик технологияләр» пәнини бир жил бойи оқуп кәлдиңлар. Әнди өзәңлар мошу вақит ичидә оқуп-үгәнгән билимиңларни пайдилинип, ихчам лайиһә ишлирини ясайсиләр. Алған билимиңларни әмәлиятта вә һаятта һаҗәт болғанда пайдилиниш керәк екәнлигини әстин чиқармаслиқ лазим. Иҗадий лайиһәләрни қизиқарлиқ қилип көрситишкә тиришиңлар.

№	Ишниң мәзмуни	Немә қилиш керәк?
1	Лайиһәниң мавзуси билән мәхситини ениқлаш	Таллавалған мавзуни муәллим билән музакириләш, керәк болса, қошумчә әхбарат елиш
2	Әхбарат мәнбәлирини тепиш, уларни топлаш	Түрлүк әхбарат мәнбәлирини ениқлаш, қайта ишләш, толуқтуруш
3	Лайиһәни рәсмийләштүрүш	Ясалған иш, лайиһә һәққидә һесап бериш, қоғдаш
4	Рефлекция	Топ билән музакириләш билән өзини-өзи баһалаш арқилиқ баһалашқа қатнишиш

Баһалаш критерийлири:

1. Лайиһә бойичә ишләшни билиш;
2. Лайиһә мавзусиниң муһимлиғи билән зөрүрлиги;
3. Мавзуниң толуқ ечилиши;
4. Сүрәтләрниң ениқлиғи, рәңләрниң маслишиши;
5. Лайиһә мәзмунини ечишни билиш;
6. Ениқ вә очуқ сөзләш, ойни толуқ йәткүзүш;

Лайиһәлик тапшурмилар **иш дәптиридә** берилгән.

Йәкунләш басқучи

Лайиһәлик ишлириңлар аяқлашқандин кейин хуласә ясаңлар.

Тапшурминиң материални өзләштүрүшкә қанчилик ярдәм бәргәнлигини, қийин яки оңай болғинини синипдашлириңлар билән пикирлишип, музакирләңлар.

АРМАНПВ баспасы

АТАЛҒУЛАР ЛУҒИТИ

Алмишиш буфери – компьютер оперативлиқ хатирининң Windows объектлирини вақитлиқ сақлашқа болидиған даириси.

Әхбарат – қоршиған муһитта йүз бериватқан һадисиләр билән хәвәрләр һәққидә мәлуматлар.

Вирус – өзидин-өзи көпийишкә қабилийәтлик зәхимлигүчи программа.

Гипермәтинлик йөнәлдүргүчи – бәлгүлүк бир чоң мәтинни чапсан тепишқа ярдәм беридиған йөнәлдүргүчи.

Деризә – Windows операциялик системисининң асасий объекти.

Издәш системиси – мәлуматни Интернеттин издәш имканийитини беридиған веб-сайт.

Клавиатура – әхбаратни компьютерға киргүзүшкә беғишланған үскүнә.

Компьютер – әхбаратни қайта ишләшкә вә сақлашқа беғишланған үскүнә.

Курсор – экран бетидики липилдап туридиған тик сизиқ яки маус көрсәткүчи.

Мәхсус символ – клавиатурида йоқ, амма экранға чиқиришқа болидиған бәлгү яки символ.

Модем – компьютерға телефон арқилиқ Интернет торини қошушқа имканийәт беридиған үскүнә.

Операциялик система – компьютерниң толуқ ишини башқуридиған программилар жиғиндиси.

Папка – һәрхил әхбаратлири бар файллар һәм башқиму папкиларни бәлгүлүк бир тәртип билән сақлайдиған орун.

Программилиқ тәминат – компьютерда орунлинидиған барлиқ программиларниң жиғиндиси.

Системилиқ блок – әхбаратни қайта ишләйдиған компьютерниң әң муһим үскүниси.

Тамға – мәлум бир файлни көрситидиған көрсәтмә.

Фигура – графикилиқ тәһрирдә берилидиған һәрхил шәкилдики объектлар.

Paint графикилиқ тәһрири – графикилиқ тәсвирләрни түзүшкә вә өзгәртишкә беғишланған программа.

Арман-ПВ баспасы

ПАЙДИЛИНИЛҒАН ӘДӘБИЯТЛАР

1. Байжұманов М.Қ., Жапсарбаева Л.Қ. Информатика. – Астана, 2014.
2. Жапарова Г.Ә. Информатика негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2016.
3. Қамардинов О. Информатика. Оқу құралы. – Алматы: «Қарасай» баспасы, 2008.
4. Жаркимбекова А.Т., Кадырова Ж.Б., Бейсенова А.С. Информатика: оқу құралы. – Қарағанды, ҚарМТУ, 2011.
5. Жаркимбекова А.Т., Кадырова Ж.Б., Кадырова Л.Б. Microsoft Office пакеттері: оқу құралы. – Қарағанды, ҚарМТУ, 2012.
6. Босова Л.Л., Босова А.Ю. – Москва, Бином, 2013.
7. Могилев А.В. Информатика: Учебное пособие. 2-е изд., М.: Изд. центр «Академия», 2013.
8. Шекербекова Ш.Т., Сағымбаева А.Е. «Информатика»: әдістемелік құрал. – Алматы, 2005.
9 Мыңжасарова М.Ж. Бастауыш сынып оқушыларына информатиканы оқытудың ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. – 2012. – № 10. – 7–8-б.
10. Исабаева Д.Н. Кіші мектеп жасындағы балалардың танымдық қызығушылығын ақпараттық-коммуникациялық технология құралдары арқылы қалыптастыру әәдістемесі // 12 жылдық мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың проблемалары: Респ. ғыл. практ. конф. материалдары. – Алматы, 2008. – 317–321-б.
11. Горячев А.В., Меньшакова А.В., Методика преподавания информатики в начальной школе (1–4 классы) на примере курса «Информатика в примерах и играх». М.: Педагогический университет «Первое сентября», 2011, 68 б.
12. Байгожанова Д. Бастауыш мектепте информатика элементтерін пәнаралық байланыс негізінде оқыту әдістемесі. Автореф. дис. пед. ғыл. канд. Алматы, 2015, – 20 б.

Электронлуқ мәнбәләр:

www.kitap.kz
www.bilimland.kz
http://.smk.edu.kz
http://adebikz.com
http://bilimland.kz
http://festival.1september.ru
https://kk.wikipedia.org
https://wikipedia.org/wiki
http://el.kz
http://kitap.kz
http://yvision.kz
https://ushkin1.wordpress.com
https://www.zharar.com

АРМАН-ПВ баспасы

МУНДӘРИҖӘ

Киришмә 4

1-БАП. КОМПЬЮТЕР ВӘ ПРОГРАММИЛАР
(умумий мавзу: «Җанлиқ тәбиәт») 5
§ 1. Бизниң әтрапимиздики әхбарат 6
§ 2. Бехәтәрлик техникиси 9
§ 3. Компьютерниң үскүнилири 12
§ 4. Компьютерни башқуруш 15
§ 5. Файллар вә папкилар 19
§ 6. Программилар деризиси 24

2-БАП. ТИЛ ҚУРАЛИ – СӨЗ, СӨЗ ҚУРАЛИ – ОЙ
(умумий мавзу: «Яхши дегән немә, яман дегән немә?») 27
§ 7. Мәтинни териш вә тәһрирләш 28
§ 8. Мәтинни форматлаш 33
§ 9. Абзац 36
§ 10. Әмәлий иш. Мәтин билән иш 39

3-БАП. КОМПЬЮТЕР ВӘ АВАЗЛАР
(умумий мавзу: «Вақит») 41
§ 11. Авазни йезиш вә ойнитиш 42
§ 12. Авазни қайта ишләш, авазлиқ тәсиратлар 46
§ 13. Әмәлий иш. Аваз билән иш 48

4-БАП. КОМПЬЮТЕРЛИҚ СҮРӘТЛӘР
(умумий мавзу: «Бенакарлиқ») 51
§ 14. Графикилиқ тәһрир билән
тонушуш, қурал-җабдуқлири 52
§ 15. Сүрәтләрни сақлаш вә ечиш 55

5-БАП. ИҖАДИЙӘТ ВӘ КОМПЬЮТЕР
(умумий мавзу: «Һүнәр») 59
§ 16. Графикилиқ тәһрирдики фигурилар 60
§ 17. Тәкрарлинидиған шаблонлар 63
§ 18. Рәңләр палитриси 67
§ 19. Һөҗҗәтни бесип чиқириш 70

АРМАН-ПВ баспасы

§ 20. Арилаш һөҗҗәт түзүш 74
§ 21. Әмәлий иш. Арилаш һөҗҗәт билән иш 77

6-БАП. АЛӘМНИҢ БАРЛИҒИ ИНТЕРНЕТТА
(умумий мавзу: «Атақлиқ шәхсләр») 79
§ 22. Интернеттики бехәтәрлик 80
§ 23. Издәш системилири 83
§ 24. Әхбаратни издәш 85
§ 25. Әмәлий иш. Интернет 89

7-БАП. ПРЕЗЕНТАЦИЯНИ БЕЗӘКЛӘНДҮРҮШ
(умумий мавзу: «Су – һаят мәнбәси») 91
§ 26. Презентация түзүш 92
§ 27. Презентацияни безәкләндүрүш 96
§ 28. Презентациягә объектлар кириштүрүш 100
§ 29. Слайдлар арисидики авушушлар 104
§ 30. Презентациягә беғишланған әхбарат 107

8-БАП. МӘТИН, АВАЗ ВӘ ПРЕЗЕНТАЦИЯ
(умумий мавзу: «Дәм елиш мәдәнийити. Мәйрәмләр») 111
§ 31. Мәтин билән иш 112
§ 32. Клавиатурида йоқ символлар 116
§ 33. Презентациядики авазлар 118
§ 34. Әмәлий иш. Презентациягә аваз қоюш 121
Қошумчә 123
Аталғулар луғити 124
Пайдилинилған әдәбиятлар 125

АРМАНПВ баспасы

Оқулық басылым

Гүлдана Амангелдіқызы Көпеева
Үміт Мейрамбекқызы Ділманова

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

(Ұйғыр тілінде)

Жалпы білім беретін мектептің
3-сыныбына арналған оқулық

Рәссамлар	А.Айтжанов, Е.Овсянникова, А.Хакимжанова
Баш муһәррири	Қ.Караева
Муһәррири	А.Жақсыбай, Б.Шарипов
Методикилиқ муһәррири	Г.Құлдыбаева
Техникилиқ муһәррири	В.Бондарев
Бәдиий муһәррир	Е.Мельникова
Муқавиниң дизайни	В.Бондарев, О.Подопригора
Дизайни	О.Подопригора
Бәтлигән	Г.Илишева

Сатып алу үшін мына мекенжайларға хабарласыңыздар:
Астана қ., 4 м/а, 2 үй, 55 пәтер. Тел.: 8 (7172) 92-50-50, 92-50-54. E-mail: astana@arman-pv.kz
Алматы қ., Ақсай-1А м/а, 28Б үй. Тел./факс: 8 (727) 316-06-30, 316-06-31.
E-mail: info@arman-pv.kz

«АРМАН-ПВ» КІТАП ДҮКЕНІ
Алматы қ., Алтынсарин к/сі, 87 үй. Тел.: 8 (727) 303-94-43.

Теруге 18.05.18 берілді. Басуға 06.08.18 қол қойылды. Пішімі 70 x 100 $^{1}/_{16}$. Қағазы офсеттік. Қаріп түрі «Times New Roman». Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 10,32. Таралымы 1800 дана.
«Курсив» ЖШС, 050023 Алматы қаласы, Бағанашыл, ықшамауданы, Восточная к., 2.

Артикул 803-003-001у-18

АРМАН-ПВ баспасы